

Державний архів Харківської області

Харківський архівіст 2011

*Харківський приватний музей
міської садиби
2011*

Редакційна колегія: Л. М. Момот (головний редактор), к.і.н. Л. М. Юдіна,
О. С. Гнезділо, Т. В. Іванська (відповідальна за випуск), А. Ф. Парамонов,
І. В. Шуйський.

Схвалено науково-методичною радою ДАХО
(протокол №5 від 15.12.2011 р.)

З М І С Т

АРХІВНА СПРАВА ТА ДІЛОВОДСТВО

<i>Ольга Гнезділо</i> Про підсумки роботи Державного архіву Харківської області з вивчення у 2011 році питання щодо стану забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду України в архівних установах області та їх матеріально-технічне забезпечення	5
<i>Лариса Юдіна</i> Підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій на базі Державного архіву Харківської області	14
<i>Наталія Король</i> Зберегти навічно	20
<i>Наталья Скрытнікова</i> О деятельности Харьковской губернской прокуратуры (1922-1925 гг.) и работе отдела учета и справочного аппарата Государственного архива Харьковской области по усовершенствованию описей фонда «Харьковская губернская прокуратура»	24
<i>Ніна Кунденко</i> Як ми зберігаємо документи НАФ: із досвіду роботи Архівного відділу Балаклійської районної державної адміністрації Харківської області.	32

КРАЄЗНАВСТВО

<i>Мехмет Фахри Фурат</i> Что значит быть военнопленным в 1812 году в Валках ?	36
<i>Олена Сафонова</i> До історії харківських церков: Олександрівсько-Невська церква на Заїківці	57
<i>Виталий Сосницкий</i> «Лишенцы» Богодуховского района, 1918–1936 гг. (по материалам Государственного архива Харьковской области)	64
<i>Роман Пономаренко</i> Підкупаційний Харківський політехнічний інститут в 1941-1943 рр.	75

<i>Валентина Казус</i> Передумови операції під Харковом у травні 1942 р.	80
<i>Наталія Харченко</i> З історії назв вулиць.	86

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Андрей Парамонов</i> Фонд духовных правлений Слободско- Украинской (Харьковской) губернии в ЦГИАК Украины	88
---	----

ПЕРСОНАЛІЇ

<i>Елена Бабич</i> Хранитель истории технического прогресса	95
<i>Лариса Воловик</i> Знамя Победы над Рейхстагом (История одной фотографии и ее автора Евгения Халдея) . . .	100
<i>Людмила Ровчак</i> Маловідомі події життя українського письменника фронтовика Івана Багмута.	108

У СВІТІ НОВИН

<i>Ольга Гнезділо</i> Хроніка архівного життя.	116
Відомості про авторів.	153

АРХІВНА СПРАВА ТА ДІЛОВОДСТВО

Ольга Гнезділо

Про підсумки роботи Державного архіву Харківської області з вивчення у 2011 році питання щодо стану забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду України в архівних установах області та їх матеріально-технічне забезпечення

Одним із головних завдань системи архівних установ України є забезпечення збереженості документів, що утворилися у процесі діяльності підприємств, установ і організацій, мають культурну цінність та є надбанням українського народу.

Державний архів Харківської області, реалізуючи державну політику у сфері архівної справи і діловодства, здійснює управління архівною справою і діловодством на території області, проводить в установленому порядку облік, обстеження та аналіз діяльності архівних установ, веде їх реєстр, у тому разі, здійснює науково-методичне керівництво і контроль за діяльністю архівних відділів районних державних адміністрацій (далі – архівних відділів РДА), архівних відділів міських рад міст обласного значення (далі – архівних відділів міськрад області) та архівних підрозділів і служб діловодства в органах державної влади, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності на них, що перебувають у зоні комплектування держархіву області документами Національного архівного фонду України (далі – НАФ).

Держархівом області проводиться значна робота щодо вивчення стану забезпечення збереженості документів у місцевих архівних установах та архівних підрозділах підконтрольних підприємств, установ та організацій, і вжиття конкретних заходів щодо його покращення.

2011 року спеціалістами держархіву області було здійснено 41 перевірку роботи архівних відділів РДА, архівних відділів міськрад

області та трудових архівів, 105 перевірок роботи архівних підрозділів установ, підприємств та організацій, що є джерелами комплектування НАФ.

Перевірки здійснювалися як на виконання річного плану роботи держархіву області, так і на виконання Графіку вивчення роботи структурних підрозділів Харківської обласної державної адміністрації, апаратів районних державних адміністрацій та перевірок виконання органами міських рад міст обласного значення делегованих повноважень органів виконавчої влади, затвердженого головою обласної державної адміністрації від 2 березня 2011 року № 01-28/1532. У складі робочої групи спеціалістів-працівників апарату та структурних підрозділів обласної державної адміністрації працівниками держархіву області вивчена робота 26 архівних відділів РДА, 5 архівних відділів міськрад області та 21 структурного підрозділу обласної державної адміністрації (управлінь, відділів, служб та інспекцій) з питань забезпечення збереженості документів НАФ та рівня їх матеріально-технічного забезпечення.

За підсумками проведених перевірянь спеціалістами держархіву області підготовлені довідки, в яких відображено позитивні напрацювання та основні недоліки, виявлені в архівних відділах та архівних підрозділах під час перевірки, і надано рекомендації з їх усунення.

Зазначені довідки становили частину зведених довідок про діяльність кожного структурного підрозділу обласної державної адміністрації, апаратів районних державних адміністрацій та міських рад міст обласного значення.

За результатами комплексного вивчення діяльності апаратів районних державних адміністрацій Харківською обласною державною адміністрацією підготовлено збірник матеріалів «Аналіз стану апаратної роботи в районних державних адміністраціях Харківської області з рекомендаціями щодо впровадження прогресивних форм, методів та технологій роботи» (Харків, листопад 2011.- 445 с.).

Дані, одержані держархівом області під час перевірок, були використані також і для проведення рейтингового оцінювання рівня організації роботи архівних відділів РДА, а показники рейтингу враховані при визначенні сукупного рейтингу роботи апаратів районних державних адміністрацій, який здійснював Організаційний комітет обласної державної адміністрації з рейтингового оцінювання роботи апаратів районних державних адміністрацій (далі – Організаційний комітет).

Харківська обласна державна адміністрація

**АНАЛІЗ
стану апаратної роботи в районних державних
адміністраціях Харківської області**

з рекомендаціями щодо впровадження прогресивних
форм, методів та технологій роботи

*Матеріал підготовлений за результатами комплексного вивчення
діяльності апаратів райдержадміністрацій, яке відбулося
в березні–жовтні 2011 року*

Харків
листопад 2011

Результати рейтингового оцінювання показали, що серед архівних відділів найбільшу кількість балів набрав Архівний відділ Чугуївської РДА, який у рейтингу посів I місце. II місце зайняв Архівний відділ Золочівської РДА, третє – Архівний відділ Богодухівської РДА.

Приємно визнавати, що визначення держархівом області переможця співпало з результатами оцінювання діяльності апаратів районних державних адміністрацій, проведеного Організаційним комітетом: переможцем рейтингового оцінювання стала Чугуївська районна державна адміністрація, якій вручено перехідний Вимпел обласної державної адміністрації «За кращі досягнення районної державної адміністрації в апаратній роботі».

Архівісти щиро вітають з перемогою керівництво Чугуївської районної державної адміністрації та начальника її архівного відділу Савінову О.О., яка досягла високих показників у роботі відділу завдяки особистій копійкій, наполегливій праці та підтримці з боку керівництва районної державної адміністрації.

Поточного року зазначений архівний відділ переведено до іншого, більш пристосованого приміщення, у якому проведено капітальний ремонт, встановлено охоронну та протипожежну сигналізацію, придбано сучасне комп'ютерне обладнання тощо.

Слід зазначити, що керівництво обласної державної адміністрації приділяє велику увагу розвитку системи архівних установ області і надає держархіву області допомогу у вирішенні проблемних питань, що виникають в архівних установах, які йому підконтрольні.

У 2011 році, з метою покращення стану забезпечення збереженості архівних документів в архівних відділах РДА та міськрад області, в обласній державній адміністрації, за ініціативи та під головуванням заступника голови-керівника апарату обласної державної адміністрації В.В. Хоми, проведено 4 селекторні наради, у рамках яких розглянуто питання про роботу архівних відділів РДА та міськрад області щодо забезпечення збереженості документів НАФ та рівень їх матеріально-технічного забезпечення. У нарадах взяли участь керівництво районних державних адміністрацій, міських рад міст обласного значення та начальники профільних структурних підрозділів обласної державної адміністрації.

За результатами селекторних нарад видано два доручення голови обласної державної адміністрації М.М. Добкіна, якими для голів районних державних адміністрацій було передбачено:

- взяти під особистий контроль діяльність архівних відділів з питань забезпечення збереженості документів, переданих на зберігання до архівних відділів;
- організувати роботу щодо приведення стану приміщень для зберігання архівних документів у відповідність до вимог Положення про

умови зберігання архівних документів, затвердженого наказом Державного комітету архівів України від 15.01.2003 №6, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 04.02.2003 за № 89/7410;

- забезпечити фінансування картонування архівних справ, переда-них на зберігання до архівних відділів, у повному обсязі;

- забезпечити архівні відділи необхідною оргтехнікою (ком'ютер, принтер, ксерокс);

- розробити районні програми розвитку архівної справи, передба-чивши заходи щодо забезпечення збереженості архівних документів та зміцнення матеріально-технічної бази архівних відділів на 2011-2015 роки, для внесення на розгляд районних рад;

- інформувати Державний архів Харківської області про виконання зазначених вище заходів до 25 грудня 2011 року.

Даним дорученням було також рекомендовано міським головам міст обласного значення здійснити аналогічні заходи.

Щомісяця, починаючи з вересня 2011 року, керівництво районних державних адміністрацій та міських рад міст обласного значення нада-вало держархіву області інформацію про хід виконання доручення голо-ви обласної державної адміністрації. Останній, у свою чергу, щомісяця готував зведену інформацію, яку надавав на розгляд та прийняття відповідних рішень заступнику голови-керівнику апарату обласної державної адміністрації В.В. Хомі.

Результати проведеної упродовж 2011 року роботи свідчать про певні позитивні зрушення за різними напрямками діяльності архівних установ області.

Помітно змінилися на краще умови зберігання документів в архівних відділах, чимало зроблено ними заходів, спрямованих на зміцнення власної матеріально-технічної бази.

Так, у поточному році архівні відділи Дергачівської, Зміївської та Чугуївської РДА переведено до інших, більш пристосованих, приміщень з більшою площею. У них вже завершено капітальний ремонт, відремонтовано опалювальну систему, проведено заміну вікон, придба-но нові меблі.

Архівні відділи Балаклійської, Борівської, Барвінківської, Богодухів-ської, Близнюківської, Валківської, Дворічанської, Красноградської, Краснокутської, Куп'янської, Лозівської, Нововодолазької, Сахнов-щинської та Харківської РДА, Лозівської та Чугуївської міськрад області одержали додаткові приміщення. Більшістю з них вже завершено поточні ремонти, у деяких такі роботи ще тривають. Архівний відділ

Куп'янської міськради області одержав інше приміщення, більшої площі, до якого, після проведення капітального ремонту, заплановано перевести архівні документи у 2012 році.

Поступово вирішується питання підвищення рівня пожежної безпеки та охорони приміщень архівних відділів РДА.

Протипожежною та охоронною сигналізаціями обладнані архівні відділи Великобурлуцької (одна з будівель), Зачепилівської, Краснокутської, Первомайської, Чугуївської РДА, Харківської міськради. Охоронну звукову сигналізацію встановлено на входні двері до приміщень архівних відділів Барвінківської, Близнюківської, Богодухівської, Ізюмської, Кегичівської, Красноградської, Лозівської, Сахновщинської та Шевченківської РДА; в архівних відділах Валківської, Золочівської, Куп'янської та Первомайської РДА встановлена охоронна сигналізація, яка підключена до пульта державної служби охорони.

Додатково придбано вогнегасники для сховищ архівних відділів Близнюківської, Богодухівської, Борівської, Дворічанської, Дергачівської, Золочівської, Красноградської та Краснокутської РДА.

Тривали роботи із встановлення стелажного обладнання у приміщеннях сховищ архівних відділів РДА. Так, поточного року нові металеві стелажі встановлено в архівному відділі Дергачівської РДА, додаткове стелажне обладнання придбано для архівних відділів Балаклійської, Барвінківської, Валківської, Великобурлуцької, Дворічанської та Харківської РДА.

Вирішувалися питання і щодо забезпечення архівних відділів РДА комп'ютерною технікою з поступовим підключенням її до мережі Інтернет, та оргтехнікою (принтером, сканером, ксероксом).

Поточного року придбано та встановлено комп'ютери в архівних відділах Барвінківської, Борівської, Дворічанської, Дергачівської та Кегичівської РДА.

Встановлено багатофункціональні пристрої з функціями принтера, сканера та ксерокса в архівних відділах Богодухівської, Дергачівської та Краснокутської РДА, ксерокси – в архівних відділах Богодухівської, Красноградської, Первомайської, Куп'янської та Харківської РДА.

До мережі Інтернет підключено комп'ютерну техніку архівних відділів Балаклійської, Близнюківської, Богодухівської, Вовчанської, Великобурлуцької, Дворічанської, Зачепилівської, Золочівської, Кегичівської, Красноградської, Куп'янської, Лозівської, Нововодолазької та Чугуївської РДА та Лозівської міськради області.

З метою розвитку архівної справи в області 21 архівним відділом розроблені відповідні програми розвитку архівної справи на 2011(2012)-2015 роки, затверджені рішеннями сесій районних та міських рад області: у Балаклійському, Барвінківському, Близнюківському, Богодухівському, Борівському, Великобурлуцькому, Дергачівському, Золочівському, Кегичівському, Коломацькому, Красноградському, Первомайському, Печенізському, Сахновщинському, Харківському Чугуївському та Шевченківському районах та у містах – Ізюм, Куп'янськ, Люботин та Чугуїв.

Вищевикладене доводить, що упродовж 2011 року в районах та містах області значно активізовано роботу у напрямі створення та підтримання належних умов зберігання архівних документів, зміцнення матеріально-технічної бази архівних установ.

У свою чергу, держархів області, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює не лише контроль за діяльністю архівних відділів РДА та міськрад області, а і надає їм практичну та методичну допомогу з питань, що належать до його компетенції.

Зокрема, у поточному році у приміщенні держархіву області для працівників архівних відділів РДА та міськрад області проведено 2 семінари з підвищення кваліфікації. Крім того, проведено 2 виїзні семінари: у м. Зміїв, спільно з начальником архівного відділу, – для відповідальних за архівні підрозділи установ, підприємств і організацій району – джерел формування НАФ та у м. Красноград, спільно з керівництвом районної ради та районної державної адміністрації, – для голів і секретарів сільських та селищних рад Красноградського району.

21 жовтня поточного року на колегії держархіву області заслухано начальника Архівного відділу Дергачівської РДА Н.М. Склярєнко, начальника Архівного відділу Чугуївської РДА О.О. Савінову та керівника апарату Богодухівської районної державної адміністрації Л.М. Іванову з питань позитивного досвіду роботи у напрямі забезпечення збереженості документів НАФ, надійної охорони приміщень та протипожежної безпеки.

Ураховуючи, що за рейтинговими показниками роботи архівних відділів РДА Архівний відділ Чугуївської РДА посів I місце, з метою вдосконалення роботи архівних відділів РДА та міськрад області за різними напрямками їх діяльності, прийнято рішення провести у наступному році на базі Чугуївської районної державної адміністрації виїзний семінар

для працівників архівних відділів РДА та міськрад області, у ході якого вивчити та запровадити досвід Архівного відділу Чугуївської РДА.

Також, з метою здійснення контролю за роботою архівних відділів з питань забезпечення збереженості документів та зміцнення їх матеріально-технічної бази, заплановано розглянути дані питання на засіданні колегії держархіву області у 2012 році і продовжувати роботу з перевіряння діяльності архівних установ області.

З метою всебічного вивчення фактичного стану забезпечення збереженості документів НАФ у структурних підрозділах обласної державної адміністрації, на виконання розпорядження голови обласної державної адміністрації від 13 липня 2011 року № 392 про проведення огляду стану забезпечення збереженості документів у структурних підрозділах обласної державної адміністрації (далі – огляд), Державним архівом Харківської області проведено такий огляд у два етапи: I-й – анкетування його учасників (20 структурних підрозділів обласної державної адміністрації) та II-й – визначення переможців огляду шляхом здійснення перевірки умов зберігання документів на місцях у структурних підрозділах обласної державної адміністрації, які за результатами I туру огляду визнано найкращими.

Результати проведеного огляду свідчать про наступне.

У ході опрацювання робочою групою спеціалістів держархіву анкет-запитальників, що надійшли від структурних підрозділів обласної державної адміністрації за підписом їх керівників, вивчалися питання щодо кількості штатних працівників або відповідальних за архів у структурному підрозділі з резервом часу для роботи з архівними документами, їх освіта, наявності положень про архівний підрозділ та експертну комісію, індивідуальної інструкції з діловодства, номенклатури справ на поточний рік, погодженої з експертно-перевірною комісією Державного архіву Харківської області; наявності плану роботи архівного підрозділу, основних облікових документів; умови зберігання документів (наявність спеціального приміщення, його обладнання, ступінь завантаженості, наявність протипожежної та охоронної сигналізації) тощо.

За результатами I туру огляду робочою групою було визначено 6 структурних підрозділів обласної державної адміністрації, де стан забезпечення збереженості документів визнано найкращим. Це: апарат обласної державної адміністрації, Головне фінансове управління, Управління архітектури та містобудування, Головне управління охорони здоров'я, Головне управління агропромислового розвитку та Головне управління освіти і науки.

У ході II туру огляду робочою групою здійснено перевірку умов зберігання документів на місцях у структурних підрозділах обласної державної адміністрації, які визнано найкращими, та в Управлінні культури і туризму, де стан справ із забезпечення збереженості документів визнано найгіршим.

За підсумками II туру огляду робочою групою визначено його переможців. Ними стали апарат обласної державної адміністрації, Головне фінансове управління і Управління архітектури та містобудування. Зазначені структурні підрозділи мають відокремлені архівосховища для зберігання документів, вхідні двері яких оббиті металом. Архівосховища оснащені стелажми, в них установлені вогнегасники відповідно до норм; для вимірювання температурно-вологого режиму зберігання документів установлені вимірювальні прилади, показники яких фіксуються у спеціальних журналах. Аналіз журналів свідчить про належний температурно-вологий режим зберігання документів. У цілому, збереженість документів у вищезазначених структурних підрозділах обласної державної адміністрації забезпечена.

Проведений огляд свідчить про те, що умови зберігання документів, утворених у процесі діяльності структурних підрозділів облдержадміністрації, здебільшого задовільні, потребують прийняття відповідних заходів з їх покращення.

Підводячи підсумки роботи архівних відділів РДА, міськрад області та архівних підрозділів управлінь, відділів, служб та інспекцій обласної державної адміністрації з питань забезпечення збереженості документів НАФ та рівня їх матеріально-технічного забезпечення, маємо підстави стверджувати, що керівництвом районних державних адміністрацій та міських рад міст обласного значення, начальниками відповідних архівних відділів, а також керівництвом структурних підрозділів обласної державної адміністрації та відповідальними за їхні архівні підрозділи здійснюються певні заходи щодо покращення умов зберігання архівних документів на місцях, проте, в окремих випадках, вони потребують активізації.

Архівісти Державного архіву Харківської області вдячні керівництву обласної державної адміністрації за сприяння, допомогу у вирішенні таких важливих для архівної системи області питань, як забезпечення збереженості документів НАФ та зміцнення їх матеріально-технічної бази. Саме завдяки такій підтримці вдається більш оперативно і конструктивно вирішувати завдання, які стоять перед архівістами області.

Підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій на базі Державного архіву Харківської області

Компетентність, професіоналізм та досвідченість кадрового складу будь-якого підприємства, установи чи організації є гарантією їх успішного розвитку. Тому підвищення кваліфікації, спрямованої на послідовне удосконалення професійних знань, умінь і навичок, зростання професійної майстерності, – залишається невід'ємною складовою робочого процесу.

Особливістю підвищення кваліфікації є те, що слухачі уже володіють певними знаннями і практичними навичками виконання своєї роботи, можуть вступати в дискусії, висловлювати власну точку зору, спираючись на набутий досвід, та одержувати саме ту інформацію, яка потрібна для їх виробничої діяльності.

Потреба організації в підвищенні кваліфікації її співробітників обумовлена, перш за все, удосконаленням процесу управління, освоєнням нових видів і сфер діяльності.

Поступовий розвиток вітчизняної архівної галузі вимагає підвищення фахової освіченості осіб, які займаються архівною справою.

Статтею 38 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» передбачено проведення робіт у сфері архівної справи на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності фахівцями, які пройшли відповідну підготовку. З одного боку – це освіта певного фахового спрямування (архівіст, діловод), з іншого – підготовка фахівців за програмою навчання у формі підвищення кваліфікації з питань архівної справи та діловодства.

2001 р. на колегії Державного комітету архівів України розглядалося питання про поліпшення роботи державних архівних установ у галузі підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій. Відповідно до рішення, прийнятого на колегії з цього питання, підвищення кваліфікації співробітників, які працюють з документами на підприємствах, в установах та організаціях, визначено одним із пріоритетних завдань державних архівних установ України. І це не випадково, адже, при наймі, досвід роботи із завідуючими архівами (архівними підрозділами),

відповідальними за архів підприємств, установ та організацій Харкова свідчить про відсутність у більшості з них відповідної фахової підготовки.

Саме тому Державний архів Харківської області приділяє значну увагу питанню підвищення кваліфікації співробітників, які працюють з документами на підприємствах, в установах та організаціях: проводяться одноденні тематичні семінари (наради) з різними категоріями працівників діловодних, архівних та експертних служб; фахівці держархіву області залучаються до участі у семінарах, нарадах із питань, що належать до їх компетенції.

Так, 17 березня 2011 р., на запрошення Харківського міського управління юстиції, начальник відділу формування НАФ та діловодства держархіву області Л.О. Михасенко провела семінарське заняття з підвищення кваліфікації для десяти працівників районних відділів державних виконавчих служб, відповідальних за архів. У рамках заняття обговорено питання щодо складання описів справ та історичних довідок до фонду.

22 березня 2011 р. спеціалісти держархіву області взяли участь у семінарі з питань складання номенклатур справ, формування описів справ, забезпечення належного зберігання архівних документів, організованому керівництвом Красноградської районної ради та районної державної адміністрації для 53 представників органів місцевого самоврядування і комунальних підприємств м. Красноград та Красноградського району.

23 та 24 березня 2011 р. у держархіві області відбувся семінар із підвищення кваліфікації для працівників архівних відділів районних державних адміністрацій та міських рад Харківської області за темою: «Організація роботи архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад Харківської області по формуванню Національного архівного фонду, обліку та каталогізації документів, роботи експертних комісій». У роботі семінару взяли участь 35 осіб.

7 квітня 2011 р. проведено виїзний семінар для працівників діловодних служб, архівних підрозділів та експертних служб підприємств, установ та організацій Зміївського району Харківської області з таких питань:

- про законодавчі акти та нормативно-методичні документи з питань архівознавства та діловодства;
- про вимоги до складання номенклатур справ та формування документів у справи;

- про складання та оформлення річних розділів зведених описів справ установи та закінчених описів справ фонду в цілому.

У роботі семінару взяли участь 32 особи.

8 квітня 2011 р. у держархіві області проведено нараду із завідувачими архівами та відповідальними за архів підприємств, установ та організацій з питань забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду. У її роботі взяли участь 15 осіб.

18 та 19 жовтня 2011 р. проведено семінар із підвищення кваліфікації працівників місцевих архівних установ за темою: «Організація роботи архівних відділів районних державних адміністрацій та міських рад Харківської області». У рамках семінару обговорено такі питання:

- ведення діловодства в архівних установах області (методичні рекомендації);

- складання номенклатури справ, описів справ та акту про вилучення для знищення документів, не внесених до Національного архівного фонду (методичні рекомендації);

- фондування та ведення облікових документів (методичні рекомендації);

- про стан складання щоквартальної звітної документації за 2011 рік та стан виконавської дисципліни;

- про роботу експертних комісій архівних відділів районних державних адміністрацій, міських рад області та експертно-перевірної комісії Державного архіву Харківської області;

- запобігання та протидія корупції в органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування.

У роботі семінару взяли участь 39 осіб.

Найбільш поширеною формою підвищення кваліфікації, яку проводить держархів області, є семінар тривалістю 26 годин (7 робочих днів). Він охоплює лекційний матеріал та практичні заняття, передбачені Програмою та навчально-тематичним планом до неї. Останні розроблені відповідно до Примірної програми підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій та навчально-тематичного плану, затвердженої рішенням колегії Держкомітету архівів України від 31 жовтня 2001 р. «Про поліпшення роботи державних архівних установ щодо підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій».

Серед питань, що розглядаються у рамках семінару, виокремлено наступні:

- законодавчі та нормативно-правові акти з питань архівної справи та діловодства;
- робота архівів установ;
- складання номенклатур і формування справ;
- експертиза цінності документів установи;
- робота експертно-перевірної комісії держархіву області;
- підготовка і передавання справ до архіву установи та на державне зберігання;
- складання і оформлення річних розділів зведених описів справ установи та закінчених описів справ фонду в цілому;
- фондування, створення науково-довідкового апарату та облік документів архіву установи
- забезпечення збереженості документів архіву установи;
- користування документами архіву установи.

Крім того, програмою семінару з підвищення кваліфікації передбачено консультації з фахівцями держархіву області з індивідуальних питань.

У ході практичних занять слухачі одержують навички у складанні номенклатури справ установи, описів справ, акту про вилучення для знищення документів, не внесених до Національного архівного фонду, у формуванні документів у справи (порядок розміщення документів, нумерація аркушів, складання внутрішнього опису документів, засвідчувального напису, оформлення обкладинки (титульного аркуша) справи), у виконанні запитів, що надходять від фізичних та юридичних осіб, тощо.

Для слухачів семінару із підвищення кваліфікації також організовується екскурсія по держархіву області, у ході якої відбувається відвідування архівосховищ та знайомство з роботою реставраторів.

Семінарські заняття проводять висококваліфіковані спеціалісти держархіву області, фахівці з багаторічним стажем роботи.

Підсумком одержаних знань та навичок, набутих слухачами під час семінару з підвищення кваліфікації, є письмова робота, за результатами якої вони одержують свідоцтва встановленого держархівом області зразка.

Семінар із підвищення кваліфікації, що проводиться на базі держархіву області, віднесено до платної послуги. Вартість її визначена Цінами на роботи (послуги), що виконуються Державним архівом Харківської області на договірних засадах, затвердженими на-

казом директора держархіву області від 14 липня 2009 р. № 53 та зареєстрованими в Головному управлінні юстиції у Харківській області 27 липня 2009 р. за № 32/1062.

*Начальник відділу О.С. Гнезділо з учасниками семінару
в архівосховищі ДАХО*

*Заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна вручає свідоцтва
учасникам семінару*

У плановому порядку семінар із підвищення кваліфікації організовується двічі на рік. Інформація про дати його проведення оприлюднюється у рубриці «Анонси» на власному веб-сайті держархіву області.

2011 року семінар із підвищення кваліфікації проведено з 11 по 19 квітня 2011 р. та з 10 по 18 жовтня 2011 р.

Чисельні відгуки слухачів семінару про актуальність його проведення, компетентність та досвідченість фахівців держархіву області вкотре доводять, що організація заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня працівників, які працюють з документами на підприємствах, в установах та організаціях, є необхідною, бо саме від останніх у більшій мірі залежить, яке документальне надбання і в якому стані одержать наші нащадки.

Зберегти навічно

Забезпечення збереженості архівних документів є найвідповідальнішим завданням архівної установи. Виконуючи його, відділ виготовлення копій та реставрації документів Держархіву Харківської області спрямовує свою діяльність на проведення практичних заходів у цьому напрямі: ремонт та реставрація документів, опрацювання та брошурування справ, описів, виготовлення нових та ремонт наявних коробок, виготовлення цифрових копій документів.

Час та умови зберігання документів так чи інакше позначаються на їх фізичному стані. Завдання реставраторів – попередити погіршення фізичного стану документа або відновити його. І так, крок за кроком, завдяки зусиллям останніх, документи наповнюються новим життям.

У відділі виготовлення копій та реставрації документів працюють досвідчені реставратори. Від їх умінь вчасно та правильно застосовувати певну методику оздоровлення документів, що зберігає держархів області, залежить довготривалість життя документальної спадщини України.

Поточного року вже здійснено реставрацію 8 339 аркушів у справах дорадянського періоду: ф-3 – Канцелярія харківського губернатора, ф-4 – Харківське губернське правління, ф-40 – Харківська духовна консисторія. Відремонтовано 25 910 аркушів справ.

Крім того, співробітники відділу залучаються до робіт із науково-технічного упорядкування документів підприємств, установ та організацій, що здійснюються держархівом області на договірних засадах.

Упродовж 2011 року здійснено роботи з опрацювання справ у ХОТВ Антимонопольного комітету України, Харківській обласній державній адміністрації, Головному фінансовому управлінні, Харківській обласній спілці споживчих товариств, Жиркомбінаті, Українському науководослідному інституті екологічних проблем (УкрНДІЕП), Територіальному управлінні Державної інспекції з енергозбереження по Харківській області тощо.

Попереду – виконання робіт на замовлення Управління національного банку України в Харківській області.

На виконання умов міжнародного цифрового договору з Генеалогічним товариством штату Юта (США) та замовлень користувачів до-

кументами НАФ, які працюють у читальних залах держархіву області, у відділі виготовлення копій та реставрації документів здійснюються роботи зі створення цифрових копій документів, більшу частину яких складають документи генеалогічного характеру, що зберігає держархів області. Упродовж поточного року виготовлено 60 757 цифрових копій документів. За умови виготовлення електронної версії архівного документа, оригінал до читального залу держархіву області не видається, що підвищує рівень надійних умов його подальшого зберігання.

Поточного року близько 100 справ дорадянського періоду переглянуто користувачами документами НАФ у читальному залі держархіву області в електронному вигляді.

Сучасна реставрація неможлива без постійного розвитку, оновлення та вдосконалення її матеріально-технічної бази. Не менш важливим є підвищення кваліфікації працівників у галузі реставрації документів, консультативна підтримка відповідних фахівців, обмін досвідом.

17-18 листопада поточного року у Києві відбувся дводенний семінар з питань реставрації документів Національного архівного фонду, організатором якого виступила Державна архівна служба України. У семінарі взяли участь реставратори державних архівних та реставраційних установ України, серед яких – завідувач відділу виготовлення копій та реставрації документів держархіву області Наталія Король, а також представники організацій, що презентують обладнання для покращення фізичного стану документів.

Реставратори ДАХО за роботою

*Завідуюча відділом Н.В. Король під час виготовлення
цифрових копій документів*

У рамках роботи семінару розглядалися такі питання:

- Державний центр збереження документів Національного архівного фонду. Досвід роботи та перспективи розвитку;
- Новітні технології збереження та відновлення документальної спадщини. Міжнародний досвід;
- Сучасні технології та нові матеріали для реставрації документів на паперових носіях;
- Реставрація і консервація архівних документів і книг. Новітні технології і обладнання;
- Реставрація та консервація архівного фонду із застосуванням сучасних технологій;
- Очищувачі «Хьюля» та інші.

Учасники семінару отримали пакет матеріалів, який стане їм у нагоді при проведенні реставраційних робіт документів Національного архівного фонду.

У рамках круглого столу, який проводила заступник голови Державної архівної служби України Ольга Володимирівна Музичук, розглядалися питання практичного спрямування: з досвіду реставрації

документів Національного архівного фонду у державних архівах і вибору обладнання для реставрації та покращення фізичного стану архівних документів. Крім того, були окреслені проблеми, з якими стикаються українські реставратори при проведенні робіт у лабораторіях державних архівів.

Учасники семінару мали можливість ознайомитися з досвідом роботи Національного науково-дослідного реставраційного центру України та цифрової інтермедієт-лабораторії компанії «Кінотур», побачити цифрову реставрацію найранішого документа, що зберігається у фондах ЦДКФФА ім. Г.С. Пшеничного, відвідати Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.

Семінар з питань реставрації документів Національного архівного фонду видався інформаційно-насиченим, корисним та вчасним. Проведення подібних заходів – це лише крок уперед, крок до вдосконалення професійної майстерності, до порозуміння того чи іншого питання у межах країни й можливість розгляду спільних проблем та пошуку їх вирішення. Знання, одержані на семінарі, безумовно, втілюватимуться і в практику держархіву області.

**О деятельности Харьковской губернской прокуратуры
(1922-1925 гг.)**

**и работе отдела учета и справочного аппарата
Государственного архива Харьковской области
по усовершенствованию описей фонда
«Харьковская губернская прокуратура»**

Впервые документы Харьковской губернской прокуратуры поступили на хранение в Государственный архив Харьковской области в 1930 году в количестве 33 141 единицы хранения и были описаны в трех описях. В сентябре 1941 года в архив поступили еще 5 единиц хранения по описи № 4 и 118 единиц хранения по описи № 5.

После возвращения архива из эвакуации (1944 год) оказалось, что из 33 264 единиц хранения в наличии оказалось 17 231 единица хранения. Таким образом, значительная часть документов фонда погибла во время Второй мировой войны. В 1952 году, на основании акта о выявлении 37 единиц хранения, была составлена опись № 6, в которую вошли и ранее неописанные 34 единицы хранения.

Описи дел имели рукописный вид, что усложняло проведение информационного поиска, а заголовки дел не соответствовали содержанию дел, поэтому в 2011 году сотрудниками отдела учета и справочного аппарата госархива области была проведена работа по усовершенствованию описей №№ 1-6. Учитывая сравнительно небольшое количество дел, представленных в фонде Харьковской губернской прокуратуры, было принято решение о переработке описей, пересистематизации дел и составлении переводной таблицы шифров дел, со ссылкой на новые и старые номера. В результате проведенного усовершенствования составлены четыре описи: в опись № 1 внесены уголовные дела, в опись № 2 – прекращенные производством дела, в опись № 3 – дела о наблюдении по административному надзору, в опись № 5 – личные дела уволенных сотрудников прокуратуры. Дела описи № 4 погибли во время Второй Мировой войны. Дела, числящиеся по описи № 6, внесены в усовершенствованные описи по принадлежности. Сдаточные описи № 1-3, 6 присоединены к усовершенствованной описи № 1 (им присвоены последние номера), а сдаточная опись № 5 – к усовершенствованной описи № 5 под последним номером.

Во время усовершенствования описей были отредактированы заголовки дел с полистным просмотром; к описям составлены предисловия и список сокращенных слов.

В первой части предисловий к описям кратко изложены исторические условия, в которых возникла и действовала Харьковской губернская прокуратура, и охарактеризована история фонда; во второй части представлены состав и содержание документов фонда; в третьей – особенности формирования, описание и систематизация дел, состав справочного аппарата к описям и порядок пользования им.

Истоки деятельности Харьковской губернской прокуратуры, как органа надзора за соблюдением законности, относятся ко второй половине 1922 года, когда в условиях восстановления народного хозяйства и перехода к новой экономической политике после окончания гражданской войны, важным мероприятием стало создание государственной прокуратуры.

Во исполнение постановления Всеукраинского центрального исполнительного комитета (ВУЦИКа) от 28 июня 1922 года «О порядке введения прокуратуры для осуществления надзора за исполнением законов и усиления борьбы с преступностью» 6 сентября 1922 года создана Харьковская губернская прокуратура.

Уже к 1 декабря 1922 года закончился организационный период ее работы, в течение которого определились основные направления и формы деятельности прокуратуры, создавались взаимоотношения со следственными и судебными органами.

Что касается внутренней организации прокуратуры, то формально, она начала свое существование с момента упразднения губернского отдела юстиции (губюста), а фактически – существовала с конца августа, и к середине сентября уже достаточно широко развернула свою работу, направленную, прежде всего, на популяризацию идеи революционной законности и прокуратуры. С этой целью в партийной прессе размещались соответствующие статьи и проводился целый ряд докладов на тему: «Ревзаконность» и «Прокуратура и ее задачи». Доклады слушались на партийных собраниях, открытых собраниях производственных ячеек и общих собраниях рабочих.

Наиболее трудным вопросом оставался подбор кадров на должности помощников прокуроров (помпрокуроров). Ни губернский комитет (губком), ни Народный Комиссариат Юстиции (НКЮ) не могли предоставить необходимое количество квалифицированных работников. С этой целью в уездах организовывались съезды, но ситуация не изменялась.

Поэтому «... приходилось выуживать работников отовсюду, в том числе и из военных учреждений, на что уходило бесконечное количество энергии и времени, не говоря уже о том, что товарищи эти совершенно не знали юридической работы и нового законодательства...», постоянно инструктировать их и приноравливать к новой работе. Несмотря на постоянный подбор кадров и их подготовку, в некоторых уездах должности помпрокуроров оставались вакантными. В таком случае с их работой приходилось справляться непосредственно губернскому центру.

Что касается образовательного уровня помпрокуроров, то он оставался довольно низким: большинство уездных помпрокуроров имели низшее образование и лишь немногие – среднее. После введения нового административного деления положение стало меняться к лучшему, так как уменьшение административных центров дало возможность уменьшить количество помпрокуроров.

В целом, за начальный период своей работы прокуратура разгрузилась от сотен дел, по которым производство было временно приостановлено вследствие необходимости согласования их с вновь введенными уголовным и уголовно-процессуальным кодексом, а надзор за органами суда, следствия и дознания проводился полностью, как и остальные функции по надзору за соблюдением революционной законности.

В первую очередь внимание прокуратуры было обращено на органы суда, работа с которыми усложнялась через довольно плохую постановку судебного-следственного аппарата: требовалось достаточное время для его упорядочения. К решению этого вопроса прокуратура подошла очень осторожно, стараясь охватить аппарат в целом, с одной стороны постоянно инструктируя, а с другой – проводя «чистку» кадров. Непригодные к работе увольнялись, а к недобросовестным работникам применялись меры как административного, так и судебного воздействия.

Прокуратура предложила Совнарсуду произвести ревизии судебных и следственных камер, в результате чего сотни дел, в порядке надзора, были направлены для отмены приговоров и определений, а все следственные дела взяты под наблюдение. По последним велся надзор не только за общей классовой линией поведения следователей, но и давались непосредственные указания по поводу следственных действий и соблюдения сроков. Таким образом, по г. Харькову судебно-следственный аппарат был охвачен полностью, а по уездам – в значительной степени. Что касается взаимоотношений с Совнарсудом

и Губревтрибуналом, то между ними установился тесный товарищеский контакт, безусловное подчинение и признание авторитета прокуратуры.

Наблюдение за правильностью содержания под стражей велось прокуратурой с первых дней ее существования. Содержание под стражей сплошь и рядом было и бесцельно, и незаконно. В результате обследований и запросов оно в значительной мере было упорядочено. Случаи содержания под стражей в течение многих месяцев были общим явлением. Уже в первый месяц деятельности прокуратуры только из Харьковского Допра (дома общественных принудительных работ) было освобождено около 100 человек. Систематически велась работа по наблюдению за правильностью содержания под стражей и ускорению производства дел, при этом достичь значительных результатов в этой сфере было очень сложно ввиду общей малочисленности следственного аппарата и крайне большой занятости следователей.

Прокуратурой также осуществлялось руководство и наблюдение за действиями органов уголовного розыска. В результате целого ряда указаний, разъяснений и требований, эти органы в значительной степени построили свою работу в соответствии с требованиями Уголовно-процессуального кодекса. Не менее раза в неделю проводились обследования камер предварительного заключения и опрос заключенных. Так обнаруживались случаи избиения арестованных при арестах. Виновные предавались суду или подвергались дисциплинарному взысканию. Контроль за деятельностью органов дознания осуществлялся также путем сопоставления ежедневно присылаемых списков заключенных, объявивших голодовку с требованием освобождения или ускорения рассмотрения дела, путем тщательной проверки протоколов дознания и жалоб. Отправка по этапу проводилась с обязательной санкцией прокуратуры в каждом отдельном случае. Списки заключенных подавались также центральным Управлением Уголовного Розыска, которое координировало свои действия и подчинялось указаниям прокуратуры. Все предписания милиции исполнялись точно, а путем собеседований, инструктажа и прямых указаний при выполнении отдельных заданий, таких как борьба с пьянством, притоносодержание и т.д., многие недостатки в ее работе были устранены.

Между прокуратурой и губисполкомом отношения были доброжелательными, а те разногласия, которые возникали первоначально, главным образом были связаны с неправильным толкованием губисполкомом декрета об обязательных постановлениях, так как губисполком полагал, что административная санкция может быть пред-

усмотрена обязательным постановлением и в тех случаях, когда она предусмотрена Уголовным Кодексом. Правильность точки зрения прокуратуры подтвердилась циркуляром ВУЦИКа.

С первых дней деятельности прокуратуры Госконтроль стал направлять ей свои материалы ревизий, в которых обнаруживались признаки преступления. Со временем, слаженная совместная работа дала хорошие результаты при расследовании, на первый взгляд, не связанных между собой хозяйственных преступлений.

Непосредственной связи с профсоюзами в деятельности прокуратуры не наблюдалось, кроме участия в спорах профсоюзов с частными лицами, чаще всего по жилищным вопросам, а также многочисленных случаях, касающихся защиты интересов членов профсоюзов.

Наиболее интенсивно работа прокуратуры велась в трех направлениях:

1. Правильное и успешное проведение налоговой кампании.
2. Борьба с бандитизмом и хозяйственными преступлениями.
3. Борьба с самогоноварением и пьянством.

Первоначальное распределение обязанностей между работниками губпрокуратуры дает представление о направлениях прокурорского надзора. Так, на губернского прокурора возлагались следующие функции:

- наблюдение за соблюдением законов всеми губернскими органами власти, общественными организациями и частными лицами;
- преимущественное наблюдение за производством предварительного следствия;
- проверка и утверждение обвинительных заключений по всем законченным следственным делам, направленным в уголовный отдел губсуда;
- наблюдение за деятельностью своих помощников и общее руководство ими;
- замена своих помощников в делах особой важности;
- участие в заседаниях губисполкома;
- ревизия помощников прокурора;
- присутствие на заседаниях пленума губсуда;
- созыв периодических совещаний по борьбе с преступностью и т. д.

Заместитель губернского прокурора занимался наблюдением за органами Главного Политического Управления, принимал участие в распорядительном заседании уголовного отдела губсуда; по заданиям губпрокурора производил ревизии прокурорских участков; разрабатывал

отчетный материал помпрокурора и давал по ним соответствующие руководящие указания.

В обязанности помпрокурора входила подготовка и проведение через губпрокурора работы, связанной с осуществлением общего надзора за законностью действий всех органов власти, хозяйственных учреждений, общественных, частных организаций и частных лиц, путем возбуждения уголовного преследования против виновных и опротестования постановлений и распоряжений; наблюдение за направлением и разрешением дел в земельных комиссиях; осуществление надзора за деятельностью всех органов следствия в губернии и проверка обвинительных заключений по делам, подсудным Губсуду, как поступающих от старших следователей через наблюдающего помпрокурора, так и от участковых помпрокуроров; наблюдение за старшими следователями, местами заключения, Распредкомом и Комиссией несовершеннолетних; наблюдение за народными следователями; предварительный просмотр следственных дел, поступающих от уездных помпрокурора губернии; наблюдение и надзор за органами дознания (милиция, Угрозыск), прием и рассмотрение жалоб¹.

В целом, можно выделить несколько групп документов анализируемого фонда. Среди них следующие:

- постановления, циркуляры, приказы ЦНК и НКЮ по вопросам судостроительства и деятельности прокуратуры; циркуляры, приказы, телеграммы по основной деятельности и личному составу прокуратуры; документы по деятельности уездных помпрокуроров; документы по основной деятельности гормилиции и розыска;

- документы (циркуляры, предписания, переписка) по ведению финансово-налоговой политики, пропаганде государственного страхования, вопросам национализации домостроений, налогообложения предприятий и населения, изъятия земель у бывших помещиков и кулаков.

- протоколы заседаний ликвидационной комиссии «по раскулачиванию села»;

- протоколы заседаний Президиума Харьковского губисполкома и горсовета, заседаний и совещаний Харьковского Губэкономсовета;

- положение о районных (волостных) и окружных (уездных) исполкомах;

- постановления, положения, инструкции, циркуляры о порядке содержания осужденных в местах лишения свободы и освобождения заключенных, осужденных за неуплату сельскохозяйственного налога; порядке пребывания детей вместе с родителями в местах лишения сво-

боды; запрещении социально-опасным гражданам проживать в определенных местностях; документы по основной деятельности Харьковской губернской комиссии мест лишения свободы, акты ревизии колонии несовершеннолетних при ст. Дергачи;

- приговоры и постановления по уголовным делам;
- документы по деятельности Допров, анкеты арестованных, переписка по административному выселению граждан;
- донесения Южных железных дорог и Донецких железных дорог о погодных условиях, повестки, программы, бюллетени постановлений заседаний правлений Донецких железных дорог;
- документы по основной деятельности Харьковской губернской земельно-судебной комиссии;
- протоколы заседаний комиссии по восстановлению в избирательных правах;
- обязательные постановления и приказы Окрисполкомов об учете хлебных запасов, продлении сроков денационализации домостроений, предотвращении повреждений телефонной линии и железнодорожных проводов;
- материалы по деятельности комиссии по отделению церкви от государства.

На основании изучения уголовных дел можно сделать вывод, что наиболее распространенными преступлениями в те годы были кражи, вооруженные грабежи и убийства, незаконное хранение оружия, конкратство, самогоноварение, обвинения сотрудников милиции и прокуратуры в дискредитации Советской власти, превышении власти и взяточничестве, халатном отношении к работе, хищении государственного имущества и присвоении материальных ценностей, а также обвинения граждан в попытке незаконного пересечения границы.

Как уже отмечалось выше, одним из главных направлений деятельности прокуратуры была работа, направленная на борьбу с бандитизмом. В результате проведенных мероприятий были обезврежены и ликвидированы несколько бандитских групп, которые действовали на территории губернии в начале 20-х годов прошлого столетия. В большинстве случаев эти банды занимались грабежами проезжих граждан, мирных жителей, советских служащих; при ограблениях избивали, истязали и расстреливали^{2, 3, 4, 5, 6}.

Другим, не менее важным направлением деятельности прокуратуры была борьба с самогоноварением. Здесь большую роль сыграла измененная 140 ст. Уголовного Кодекса, согласно которой за самогонку

судами могли назначаться самые суровые наказания – лишение свободы на срок не менее трех лет и конфискация имущества, а также отправка самогонщиков в Архангельскую губернию в административном порядке.

На основании постановления ВУЦИКа от 20 июня 1925 года, в связи с изменением административно-территориального деления, 1 октября 1925 года губернская прокуратура была ликвидирована.

Подводя итог вышеизложенному, следует отметить, что в период 1922-1925 годов прокуратура проходила период становления. Во многом чувствовалось отсутствие знаний, опыта, умения и квалификации. Но, несмотря на это, прокуроры и следователи с большим энтузиазмом осваивали новую и сложную профессию. Их отличала убежденность и преданность своему делу. Они беззаветно трудились, укрепляя авторитет прокуратуры и внося свою лепту в становление законности.

1. Государственный архив Харьковской области ГАХО, ф.Р – 872, оп. 3, д. 14916.

2. Там же, ф.Р-872, оп. 2, д. 6527.

3. Там же, д. 6751.

4. Там же, д. 6925.

5. Там же, д. 7377.

6. Там же, д. 7413.

Як ми зберігаємо документи НАФ: із досвіду роботи Архівного відділу Балаклійської районної державної адміністрації Харківської області

Проблема збереження документів Національного архівного фонду України (далі – НАФ) була актуальною завжди, а сьогодні набула особливої гостроти в силу тих обставин, що певний час у молодій державі переймалися більше проблемами економічного та політичного характеру, зміцненням інституту незалежної держави Україна.

Сьогодні питання збереженості документів НАФ та зміцнення матеріально-технічної бази архівних відділів є чи не найактуальнішим у сфері управлінської діяльності, адже тільки протягом 2011 року Харківською обласною державною адміністрацією було проведено 4 селекторні наради, де розглянуто зазначене питання. В них взяли участь відповідальні за зберігання документів, серед яких не тільки начальники архівних відділів у районах області, а й і служби Міністерства надзвичайних ситуацій і органи Міністерства внутрішніх справ районних та обласного рівня. Серед присутніх на засіданнях селекторних нарад (безпосередньо в студії обласної державної адміністрації) – голови районних державних адміністрацій, районних рад та керівники апаратів.

Звичайно, що в умовах обмеженого фінансування, коли в бюджетах районів вистачає коштів лише на першочергові виплати (заробітну плату, енергоносії, медикаменти і продукти харчування), досить непросто вирішувати питання матеріально-технічного забезпечення архівних відділів. Незважаючи на це, у Балаклійському районі, який протягом багатьох років входить в десятку кращих районів області, в силу своєї розгалуженої інфраструктури (промислово-сільськогосподарський район), вдалося досягти певних результатів у питаннях збереженості документів НАФ.

Архівному відділу виділено два додаткових приміщення під архівосховища площею 83,4 кв.м, збільшено протяжність стелажних полиць на 36,8 погонних метри. 2011 року відділом закартоновано 745 од.зб., перевірено наявність документів у 7 фондах (890 од. зб.), удосконалено та перероблено описів на 200 од. зб.

23 січня поточного року начальник архівного відділу взяла участь у спільному засіданні постійних комісій районної ради, де виступи-

ла з доповіддю «Про виконання Програми розвитку архівної справи у Балаклійському районі на 2007 – 2010 роки», 20 квітня – у двох засіданнях комісії райради з доповіддю «Про Програму розвитку архівної справи у Балаклійському районі на 2011 – 2015 роки».

У квітні 2011 року на VII сесії районної ради VI скликання прийнято «Програму розвитку архівної справи у Балаклійському районі на 2011 – 2015 роки», за якою передбачено виділення коштів у сумі 71 тисяча гривень на покращення матеріально-технічного забезпечення архівного відділу.

Архівним відділом регулярно надається методична допомога відповідальним за діловодство та архівні підрозділи підприємств, установ та організацій району.

На зберіганні в Архівному відділі Балаклійської районної державної адміністрації знаходиться 347 фондів загальною кількістю 50300 одиниць зберігання, у тому числі 101 фонд у кількості 15085 одиниць зберігання – це документи з особового складу.

Для обслуговування такої кількості документів, необхідно мати добре організовану систему обліку, вести відповідні журнали та картки, а ще й дбати про належну збереженість документів. Ми, працівники архівних установ, не маємо права на недбайливе ставлення до надбань минулого, на втрати чи псування документів.

Для проведення робіт із перекартонування справ, заміни ярликів на коробках, дрібного ремонту справи, треба віднайти час, якого завжди не вистачає.

У цьому контексті, усвідомлюючи свою місію «берегині» надбань минулих поколінь, ми вирішили до вищезазначених робіт залучити студентів.

У нашому районі є коледж Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, де готують майбутніх юристів на факультеті правознавства. Робота правознавця в майбутньому тісно пов'язана з діловодством, а значить і вмінням вести архівну справу.

Для організації практики студентів, начальником архівного відділу, було складено план практичних занять, у якому передбачено ознайомлення з нормативною базою, веденням архівної справи і діловодства та ін.

На практичних заняттях, що відбулися у січні-березні 2011 року, студентам показали, як реєструвати документ, які параметри і реквізити він повинен мати, ознайомили з номенклатурою справ і ме-

тодікою її складання. Звичайно, що організація і проведення практичних занять вимагали багато часу і певного досвіду, який мною був набутий в управлінні економіки за 15 років праці та більш ніж за 8 років праці у загальному відділі райдержадміністрації.

Період практики припав на час, коли виборчі комісії здавали на зберігання до архівного відділу документи з виборів депутатів, голів сільських, селищних рад та міського голови. Студенти мали змогу ознайомитися з роботою відділу щодо прийому виборчої документації.

Жвавий інтерес у них викликала робота щодо прийому громадян, реєстрації звернень, відпрацювання довідок соціально-правового характеру. У рамках практики їх ознайомили з добіркою консультацій на юридичну тему, якою ми користуємося в роботі, викладену у газеті «Пенсійний кур'єр».

Під час практики студенти займалися ремонтом архівних коробок, писали і наклеювали ярлики на картонажи.

Перерахування проведеної студентами роботи займає декілька рядків, але це один із важливих критеріїв забезпечення збереженості документів НАФ і чіткої організації роботи архівної установи.

Студенти під час практики

Сподіваємося, що студентська практика і надалі триватиме в архівному відділі. Ми дуже вдячні керівництву університету і студентам за вклад, який вони зробили для розвитку архівної справи і збереження документів НАФ у Балаклійському районі.

Мехмет Фахри Фурат

Что значит быть военнопленным в 1812 году в Валках ?*

Османско-российская война 1806-1812 гг., которая велась в течение правления трех султанов и закончилась Бухарестским мирным договором, принесла обеим воюющим сторонам большие потери. По ее окончании в расположении обеих стран находилось большое количество военнопленных. В договоре вопросу освобождения военнопленных без каких-либо условий было отведено отдельную статью. В связи с этим были определены отдельные районы, где должны были проводиться сборы пленных, а также были определены маршруты их возвращения на родину.

Харьковский регион и городок Валки были одним из этих пунктов сбора. Но никто не мог предположить, что после стольких лет кровопролитной войны, может произойти такая трагедия, как в Валках, которая может нарушить с таким трудом достигнутый мир. Этот инцидент нельзя рассматривать в качестве взрывоопасного эпизода, который имел место по окончании османско-российской войны 1806-1812 гг., мы должны рассматривать его как гуманитарную трагедию османских солдат, которые после заключения мира, уже в качестве гостей в чужой стране, ожидали освобождения и возвращения на родину. Эта работа основана на документах, найденных в Османском архиве.

* Текст статті надається в авторській редакції

TO BE A PRISONER OF WAR IN THE TOWN OF VALKI IN 1812

Istanbul University

Faculty of Letters

Mehmet Fahri Furat (Ph.D.)

The 1806-1812 Ottoman-Russian War, which continued during the reigns of three Ottoman sultans only to be concluded by the Treaty of Bucharest, ended with serious human losses at both sides. At the end of the war, there were significant number of POWs in each country. One of the articles of the treaty was on their unconditional release. Some main cities and towns were identified as evacuation areas for the release of the prisoners, and the routes were devised to lead them to freedom at the respective borders of their countries. The Kharkiv Region and Valki were among these evacuation areas.

No one could possibly have foreseen a catastrophe to occur in town of Valki two weeks after the Peace Treaty of Bucharest would threaten the peace that had come after a long and bloody war. The incident in Valki, the reasons for which may be accounted for in diverse ways, should be remembered as a human tragedy related to the people expecting to return home who were already in the position of guest in another country and not simply as an ordinary incident after the end of Ottoman-Russian War of 1806-1812.

Based on the documents from the Ottoman archives, the present study recounts the tragedy suffered by the Ottoman soldiers who were then in the town of Valki, awaiting their freedom and the aftermath of the incident.

После Парижского мира, османы проводили политику невмешательства в европейские дела. Но заключение в 1799 году договоров с Англией и Россией, сделало продолжение такой политики невозможным. В результате такого давления, османы были вынуждены возобновить союз с Россией в 1805 году. Однако, победа Франции над Австрией и Россией в конце 1805 года, дала Порте возможность атаковать Россию. Привилегии и права русских были упразднены. Естественно, результатом этого стало значительное ухудшение отношений¹ и 22 кануновеля (11 шевваля) 1806 (1221) года началась османско-русская

¹ Ismail, F., The making of the treaty of Bucharest 1811 – 1812, Middle Eastern Studies, 15:2, c.163

война, которая продолжалась 5 лет, 5 месяцев и 7 дней.² Россия негативно восприняла смещение османами пророссийских правителей Валахии и Молдавии и назначение на эти должности своих сторонников, и ввела войска в эти княжества. 22 декабря 1805 г. Султан Селим III закрыл проливы и объявил России войну.

В то время как война протекала на различных фронтах, в 1806-1807 гг. произошло обострение французо-российского противостояния. Русские поняли ошибочность ввода своих войск в Валахию и Молдавию и приняли решение начать с османами переговоры о мире. Но еще до начала переговоров между Россией и Францией было подписано соглашение в Тильзите, и война, фактически, была прекращена. Но прекратившаяся в июле 1807 года война, в 1809 году началась снова. Из-за испортившихся отношений с Францией, Россия начала массированное наступление, которое должно было заставить Турцию уйти из Валахии и Молдавии.³ Целью посланных в 1810 году российских войск было напугать османов и обеспечить их уход. Несмотря на то, что российская армия захватила обширные регионы до самой Ловчи, ожесточенное сопротивление турецких войск заставило их оставить Ловчу и отойти к Дунаю.⁴ Однако, окончание войны определялось на европейских фронтах.

Затяжная война необоснованно увеличила численность османской армии. Аяны же (местные феодалы) держали способных к военной службе людей возле себя, а в армию отправляли фермеров и ремесленников с поломанными ружьями и штыками. Война получила оборонительный характер против России. Отдельные локальные успехи османской армии, особенно при обороне крепостей, не создавали впечатление о возможности изменения исхода войны. (октябрь 1811 года).⁵ Ни россияне не смогли достигнуть окончательной победы, ни турки не смогли отбить захваченные территории. Только после успешной операции россиян в октябре 1811 года возникли необходимые условия для начала переговоров о мире. Штаб Великого визиря в Рушукэ попал под удар, посланных российским главнокомандующим

² Danismend, I. H., *Izahli Osmanli Tarihi Kronolojisi*, 1955, том.4, с.101

³ Ismail, F., с. 174-175

⁴ Cagatay, N., *Netayic ül-Vukuat – Mustafa Nuri Pasa*, TTK, Ankara, 1992, том.3-4, с. 239

⁵ Karal, E. Z., *Osmanli Tarihi (1789-1856)*, Ankara, 1994, том.5, с.100

Кутузовым войск. Штаб был утерян, а турецкая армия оказалась окруженной.⁶

Великий визирь Лаз Ахмед-паша, который попал в окружение, с трудом достиг Рущука, а большая часть турецкого войска осталась в окружении. В это время отношения между Наполеоном и Александром I совершенно испортились, и вероятность французо-российского противостояния заставила россиян идти на соглашение.⁷ В это время вместо генерала Кутузова во главе армии был поставлен и направлен в Бухарест адмирал Чичагов, который считался более сильной «картой».⁸

Несмотря на противодействие Франции, все противоречия были сняты в течение нескольких недель, и 14 июля произошел обмен подписанными соглашениями. Переговоры начались в Джурджу и продолжились в Бухаресте. Переговорщиками выступали Кетхюда Мехмет Саид Галип-эффенди и бывший российский посол в Стамбуле Андрей Италинский.

Россияне, которые ставили целью признание независимости Бессарабии, Валахии, Молдавии и Сербии, из-за нападения Наполеона на Россию, были вынуждены отказаться от своих планов,⁹ и, подписав Бухарестский договор из 16 статей, сумели занять только Бессарабию (Буджак). Граница была определена по реке Прут, а с места, где она впадала в Дунай – по Дунаю. В войне, которая длилась в периоды правления трех султанов, были значительные потери. По окончании войны, у обеих сторон находилось множество военнопленных. В соглашение была внесена статья, которая обеспечивала всем пленным освобождение без каких-либо условий.¹⁰ В статье 9 Договора¹¹ указано, что было достигнуто соглашение, в котором за исключением тех случаев, когда пленные в Османском государстве принимали по собственной воле ислам, а в России по собственной воле принимали христианство, пленные во время войны обоих полов – женщины и мужчины, не смотря на звание и происхождение, должны были передаваться без како-

⁶ Ismail, F., с. 174-175

⁷ Kurat, A. N., Türkiye ve Rusya, T.C. Kultur Bakanligi, 1990, с.50-51

⁸ Baysal, B.S., Osmanli Tarihi (1774-1912) – Yorga, Ankara, 1948, с.211

⁹ Danismend, I. H., том.4, с.100

¹⁰ B.O.A.(Basbakanlik Osmanli Arsivi), HAT 1004-42119

¹¹ Yilmazer, Z., Sani-zade Tarihi – Sani-zade Mehmet Ata'ullah Efendi, Istanbul, 2008, том.1, с.555

го-либо вознаграждения и условий. После подписания соглашения это стало обязательным в применении к пленным, а также к русскому населению в Османской империи.

Предусматривалось, что на границах будут находиться уполномоченные лица, которые будут производить процедуру обмена пленными. Дорожные расходы по доставке пленным к пунктам обмена и до самой передачи противоположной стороне, будут осуществляться каждым из государств.

Как указано в условиях договора, вопрос обмена пленными, как османского государства, так и российских пленным, которые находились на территории Турции, является одним из самых важных условий мирного соглашения.

Как было уже отмечено, длительная война стала причиной больших потерь для обеих сторон, а также оставила много пленным. После заключения мира было принято решение о немедленном освобождении пленным,¹² и определении маршрута их возвращения. Маршрут возвращения должен был проходить через Бухарест с переправой через реку Дунай. В связи с длительным продолжением войны, а также из-за того, что пленные находились в различных уголках России, необходимо было осуществить их возвращение до прихода зимы.¹³ Использовались все возможности для того, чтобы обеспечить как можно более быстрое и безопасное возвращение. Также для наиболее быстрой отправки пленным из османского государства в Россию свое личное участие проявлял Великий визирь и главнокомандующий Хуршит-паша.¹⁴ Были определены районы, через которые проводилась отправка пленным. Пленные, которые находились в селах и небольших городках, первоначально переводились в эти районы. Валки был одним из таких сборных пунктов.¹⁵ Об этом, в частности, известно из докладной Галипа-эффенди, представителя Великого визиря, о необходимости срочно послать 75 000 курушей для обеспечения транспортировки пленным. Об этом есть соответствующий приказ главы правительства. В статье о трагедии в Валках также упоминается, что в Харькове в качестве пленно-

¹² В.О.А., НАТ 979-41587/В

¹³ В.О.А., НАТ 986-41736

¹⁴ В.О.А., НАТ 1093-44359

¹⁵ В.О.А., НАТ 986-41781

го находился и молдавский воевода Искерлет (Калимаки, Молдавское княжество).¹⁶

Инцидент возле городка Валки, произошедший через две недели после заключения мира, ознаменовавшим окончание многолетней кровопролитной войны, мог нарушить этот мир. Его можно охарактеризовать как гуманитарную трагедию, а не просто как обыкновенный случай по окончании османско-российской войны 1806-1812 гг. Ведь все эти люди после принятия мира ожидали возвращения домой и находились уже на положении гостей в другой стране.

Несмотря на то, что об этом эпизоде упоминается во многих украинских источниках, а также в работах одного немецкого профессора, который в то время преподавал в Харьковском университете,¹⁷ среди османских историков, об этом упоминает только Джаби Омер-эффенди¹⁸. Вот как это описано в его книге: *«Под давлением Франции*

¹⁶ После возвращения из плена, он снова был назначен молдавским воеводой. Затем его перевели в Стамбул, где он находился на очень важных государственных постах. В году 1236 от Хиджры он умер. Известен документ, в котором указывается, что он был убит путем отравления ядом. Исследования по данному вопросу продолжают.

¹⁷ Лисенко І. Валківська енциклопедія. Енциклопедичне видання. К., 2000, с. 57., Валки: Збірник архівних документів і матеріалів. Упоряд: В.В.Резнікова, В.Г. Панкратьєва, В.В.Швец, – Харків: філія «Експрес», СП «Інарт», 1992 – с.4, 5, 24, 28, 29., Роммель К.-Д. Спогади про моє життя та мій час. Харків, 2001, с. 133., Маслійчук В.Л. Розправа над військовополоненими мусульманами у Валках 1812 р.: Видимі та приховані механізми конфлікту початку ХІХ ст. – Соціум. Альманах соціальної історії, вип. 3, 2003, с. 145, 146., Пашков. Избиение турок в Валках в 1812 г. // Южный край. – 1884. – № 1275.

¹⁸ Хотя точные даты его рождения и смерти неизвестны, Джаби Омер Эффенди вероятно жил во второй половине 18-го – первой четверти 19-го столетия. Судя по всему у Джаби Омера было много знакомых в бюрократических кругах, которые помогали ему составлять точные записи различных ферманов и императорских указов (Hatt-i hümayun). Не смотря на то, что он обычно ссылается на них как на сводки, сравнение с официальными хрониками показало, что эти документы являются дословными копиями оригиналов. Государственный деятель, которого Джаби Омер упоминает в своей работе, вероятно, позволил ему ознакомиться с этими документами. Частые ошибки в правописании, использование неправильной лексики, и идиоматические погрешности наводят на мысль о том, что Джаби Омеру не хватало хорошего образования и он самостоятельно научился читать и писать. Однако, его использование французской лексики, его этимологический анализ, его ссылки на стихи из Корана, хадисы, арабские пословицы и поговорки, все это говорит о том, что Джаби Омер был умным и любознательным исследователем, который может ухватить и усвоить прочитанное. Его единственное известное произведение – «История Джаби». Кратко известная в научных кругах как «Cabi

были прекращены боевые действия с русскими и назначены чиновники для осуществления обмена военнопленными.

В это время в окрестностях Валахии был осуществлен обмен военными и во время возвращения пленных домой, где-то поблизости Джурджу (Румыния), они заметили на подводе двух девочек в сопровождении нескольких гяуров. С тоской девочки смотрели на пленных, которые возвращались домой: «Братья по вере! Вы спаслись из плена, а мы едем в плен» – кричали они.

Тогда пленные кинулись к подводе и забрали девочек. Один из гяуров ударил себя со злости по голове и повернул подводу назад. Два гяура возвратились в ...

Именно там находился казачий генерал. Они сказали ему, что мусульманские пленные отобрали у них девочек. Услышав это, он разозлился и вместе с войском отправился к месту событий. После того как девочек отобрали у пленных и посадили в подводу, он послал своих бойцов в атаку. Из более 2000 пленных мусульман только восемнадцать сумели спастись, прячась в окрестностях. Все остальные погибли.

Когда те 18, которые спаслись, прибыли к расположению своей армии, они принесли известие о том, что с ними произошло. Когда отряд прибыл к месту, о котором рассказывали бывшие пленные, они увидели тела погибших воинов.

Об этом нападении, когда были убиты безоружные и связанные люди, был извещен Великий везирь. Таким образом, соглашение об обмене военнопленными не считалось действительным.

Та'риhi», эта работа охватывает период между 1203-1229/1789-1814 годами. В первом параграфе первого тома Джаби Омер утверждает, что составил это произведение, чтобы соотнести события, произошедшие во времена правления Селима III (1203-1222/1789-1807), непродолжительного правления Мустафы IV (1222-1223/1807-1808) и первых пяти лет правления Махмуда II (нач.1223-1229/1808-1814).

«Cabi Ta'rihi» также включает информацию о ежедневных событиях в Стамбуле, уличных драках среди янычар и гнета, от которого страдали люди, изменении цен в магазинах, об экономических аспектах социальной жизни, таких как покупательная способность денег, о внутренней работе бюрократии, анекдоты касательно некоторых государственных деятелей, информацию о дотациях офисов и смертях, новости о стихийных бедствиях, таких как пожары, землетрясения и штормы. «Cabi Ta'rihi» стала источником для последующих Османских хроник. Beyhan, M. A., Omer Efendi, Cabi, Turkiye Diyanet Vakfi Islam Ansiklopedisi, том. 34, с.57-58

После этого об этой трагедии был информирован и падишах. Случилось так, что ситуация, которая должна была завершиться миром, переросла во вражду. Об этом событии было отправлено отношение в Москву с требованием объяснений. Царю доложили о том, что случилось, но он так и не написал ответ. Он приказал своему послу в Стамбуле засвидетельствовать султану тысячу извинений, объяснить, что этот казацкий генерал – полоумный, и его следовало бы выдать османам на расправу смертью. Этот вопрос несколько раз обсуждался в доме шейхульислама в присутствии султана. Этот случай был записан в кофейне со слов нескольких людей»¹⁹.

Насколько можно доверять указанному в одной из ссылок летописцу-историку Джаби Омеру-эффенди, его манере реконструкции истории и описания в рассказе? Джаби Омер-эффенди – историк, который не имеет много похожих примеров в османской истории. Это человек, который жил в Стамбуле во время войны. Был он малообразован, но чувствовал «запах улицы». Об услышанном он делился со своими товарищами, которые работали в государственном аппарате, получал от них информацию и записывал ее со своими добавлениями. Как указано выше, нами во многом была подтверждена достоверность его записей документами, найденными в Османском архиве. Конечно же, следует сделать поправку на возможные преувеличения и слухи. Мы считаем более правильным оставить эти записи без комментариев в совместной книге, которую мы планируем выпустить в течение этого года, под названием «Валковская трагедия в украинско-османских архивах». В Османском архиве удалось найти около 20 документов, которые следующим образом рассказывают «Историю Валковской трагедии».²⁰

Повествование из Османского архива

Документ, имеющий отношение к делу, найденному в османских архивах, был написан через два месяца после инцидента. Убегая от резни, Сарыгёллю Ахмед-бей²¹ достиг Бухареста, и сообщил

¹⁹ Ta'rih-i Sultan Selim Han, Библиотека манускриптов Сулеймание, Es'ad Efendi, 2152, с.571; Beyhan, M.A., Cabi Ta'rihi, ТТК, 2003, с. 920-921.

²⁰ Каждый из документов приведен с кратким описанием в адаптированном варианте речи и помещен рядом.

²¹ Он также упоминается в Валковской Энциклопедии как «единственный Паша, которому удалось спастись».

Галиб-эффенди²² об инциденте. Инцидент объясняется в документе следующим образом:

(шифрованное сообщение, полученное от Галиб-эффенди, подтверждающее, что он получил информацию о событии):

Это событие, которое произошло в Харькове (Harkova), между мусульманскими заключенными и местными жителями, было услышано, выяснено и объяснено, мною, вашим покорным слугой. А также шифрованное сообщение было отправлено в Харьков пару дней назад через моего агента.

Когда я допрашивал вашего слугу по имени Сарыгёллю Ахмед-бей, захваченного в битве при Ловча,²³ который принимал участие в этом происшествии, которому удалось бежать в Николофку (Николаевку), и который получил разрешение отправиться оттуда в Бухарест, он дал нам запечатанный документ, содержание которого вы знаете. Это странное событие не только возникло в определенном месте в определенное время. По традиции всех государств, безопасность и защита заключенных от какого бы то ни было враждебного обращения, является уважаемым принципом, даже во время войны. Очень плохо, что это произошло даже в мирное время. Поскольку Османское государство нуждается в подробном обсуждении этого вопроса с русскими, ваш слуга подготовил письма, которые необходимо адресовать адмиралу Чичагову,²⁴ чтобы сообщить очевидное русскому генералу, направил письмо с запросом. Состояние расследования почтительно представляется одним экземпляром, приложенном при сем.

Однако, если письмо Вашего слуги ни к чему не приведет, и так как крики заключенных послужат распространению слухов среди сообщества, этот вопрос следует адресовать российскому послу

²² Мехмед Саид Галиб-эфенди, Галиб-паша (1763-1829 гг.), «Турки добились Бухарестского мира, подписанного 28 мая 1812 г., и Галиб-эфенди вел переговоры о части турок», E.J.Brill's First Encyclopedia of Islam, 1913-1938, с.126

²³ В.О.А., НАТ 966/41300/D, О пересечении русскими реки Дунай и атаки Ловеча, оккупации Ловеча после битвы против войск Велиюдина-паши, а также о необходимости армии в солдатах и продовольствии [Ловеч, (Lofsa) – это город в северо-центральной Болгарии].

²⁴ Чичагов Павел Васильевич (1767- 1849) – русский военный и военно-морской командующий, он взял командование армией со времени Бухарестского договора (1812 г.), завершившего русско-турецкую войну.

Италинскому,²⁵ в ассамблее, которая будет сформирована в Стамбуле. Поскольку реакция России напрямую связана с волей Султана, государству следует сделать такой запрос, и, возможно, необходимая переписка должна быть совершена для этого конкретного вопроса, и в срочном порядке подходящий человек должен быть назначен, чтобы предстать перед Русским Императором²⁶.

Из показаний Сарыгеллю Ахмед-бея относительно жестокого убийства около 500 заключенных, которые спасли двух мусульманских девочек, похищенных русскими, видим, что в то время, как мусульманские заключенные жили без особенных происшествий в городе Валки, Харьковской губернии, России, русская женщина прибыла в этот город, заняв почтовое отделение, с двумя мусульманскими девочками из Зиштови,²⁷ одна в возрасте 8-ми лет, другая 11-ти. Пока они меняли лошадей, некоторые из мусульманских заключенных увидели девочек, спросили их и узнали, что они были взяты из Зиштови, а затем сообщили об этом Зиштовили Ибрагим-аге, зятю Бошнак-аги, сановника из Рущука,²⁸ и пошли на почту.

Когда они увидели Ибрагим-агу девочки начали кричать, и попросили о помощи. 70-80 мужчин собрались с Ибрагим-агой, чтобы спасти девочек. Они забрали девочек из почтового отделения в дом заключенного Юсуф-бея. Харьковский губернатор отправил сообщение через мэра, отвечающего за заключенных, требуя вернуть девочек. Они сказали, «несмотря на несовершеннолетие, девочки утверждают, что они мусульманки, именно поэтому мы забрали их, и они все еще находятся под нашей защитой. Скажите губернатору Харькова, что мы будем держать девочек до его нового ответа. При необходимости мы можем отправить их в Харьков, если они могут быть услышаны публично, для того чтобы решить куда они должны быть возвращены». Ответ харьков-

²⁵ «Господин Италинский, от имени Александра II, и Галиб-эфенди, представлявший Махмуда II, были физически достаточно близки друг другу, чтобы можно было устроить встречу, как только одна сторона будет в вынужденном состоянии, чтобы пойти на необходимое сближение». Byrne, L. G., *The Great Ambassador*, Ohio State University Press 1964, с.55

²⁶ B.O.A., NAT 988/41818 J

²⁷ Болгарский: Свищов, известный как Свещний в староболгарском (Турецкий: Zıştovi) – это город на севере Болгарии, расположенный в провинции Велико Тырново на правом берегу реки Дунай против римского города Zimnicea.

²⁸ Русе (также произносится как Rousse or Russe); Русе расположена в северо-восточной части страны, на правом берегу Дуная.

ского губернатора предписывал сдать девочек и применить силы, если девочки не будут сданы.

Русские офицеры собрали 3-4 тысячи человек из числа окружающих людей и солдат, прибыли к их месторасположению, и отправили сообщение: «либо вы отдаете девочек, либо мы заберем их силой»... Хотя они понимали, что должны были ждать ответа из Харькова, посреди замешательства двое мужчин, которые пришли из города, проникли в армию, собранную русскими, набросились на солдат и ранили их. Сразу после этого, все русские набрались дерзости напасть на мусульманских заключенных, стрелять из пушек, убить их всех в доме, который они защищали, забрать девочек силой и послать их внутрь.²⁹

В подробном показании об убитых заключенных, полученном Великим Визирем, от Ипсалалы Ахмед-паши, отвечающего за отправку домой заключенных из России говорится, что около 600 вооруженных солдат из числа местных казаков из деревни, у которых они просили помощи, и так называемые люди «Шарк», и некоторые солдаты из другого города под названием Коломак³⁰ и окрестных деревень, и 1000 человек из города Валки собрались, чтобы в сумме составить примерно 3000 солдат. Тем, у кого не было оружия, были выданы короткие копья (штыки), привинченные к палкам. Потом были открыты таверны, и всем были даны вина и ракии, пока они все не опьянели. Утром офицеры и сановники привели солдат на осаду к месту жительства Юсуф Бей...

После резни они заключили в тюрьму оставшихся в живых, то есть 142 раненых и ограбленных бедных людей, держали их в тюрьме 2 дня и 2 ночи, потомпустили их, и дали каждому по 50 медных пятаков, как награду за свободу, и отправили их в свои дома. Но они не остановились на этом, и хватали беспомощных, которым некуда было больше идти, среди бедных заключенных, которые работали охранниками или рабочими в садах и полях в городе или в близлежащих деревнях, и убивали их на месте по 5 или 10 человек. Таким образом, общее число погибших возросло до 538 человек в течение следующих 10 дней, а количество умерших из числа русских людей составило только 5 человек.

²⁹ В.О.А., НАТ 989/41821-G

³⁰ Коломак расположен около 25 км западнее Валок.

Что же касается Хасана Калфа, которого заключенные направили к харьковскому губернатору, Хасан Калфа доставил под утро письмо господам в Харьков. Они сплотились и пошли к губернатору, и попросили, чтобы один человек из их числа встретился с одним человеком из числа заключенных-мусульман, чтобы урегулировать этот вопрос. Ответ губернатора был такой: «Я получил известие от должностных лиц города. Зачем беспокоиться и посылать человека?» Они дали письмо Хасану Калфа и отослали его. Когда он возвращался с письмом, он был убит неподалеку от города Люботин³¹ и его вещи были разграблены...

Хотя весть дошла до губернатора в день события, он довольствовался отправкой предупреждающего сообщения заключенным в Харькове: *«вы не должны были предпринимать такое дело, и посылать письма и людей!»*. По прошествии трех дней, он отправил советника со своей стороны, из числа людей своего совета, и заключенного по имени Бендерли Мехмет-эффенди, который знает язык, для проверки, чтобы удовлетворить лидера заключенных...

Были предприняты усилия, чтобы получить документы от некоторых Ага, которые были лидерами заключенных в Валках, о том, что губернатор не имеет ничего общего с этим событием, в обмен на обещание, что все, что они пожелают, будет отдано им, но у меня пока нет информации имел ли какой-либо человек смелость дать такую бумагу губернатору, или нет.

Письмо от Генерального Герцога было направлено губернатору для освобождения двух молодых девочек, которые стали причиной этой резни, и 4 мусульманских пленных, которые были заключены в тюрьму по «другой причине», так как они находятся в его руках, спасти девочек и прислать их к нам.³²

(Это письмо, отправленное Садразамом [Великим везирем] Хуршид-пашей окружному губернатору, относительно деталей Харьковской резни, и следуемой из этого процедуры)

Директор вышеупомянутого месторасположения³³ сообщил губернатору Харькова, что девочек забрали заключенные. Губернатор настойчиво требовал, чтобы девочек вернули обратно и предписал, что-

³¹ Люботин был частью Валковского уезда (в 24 км от Харькова)

³² В.О.А., НАТ 980/41607 А

³³ Очевидно, автор имеет в виду Валковского уездного исправника (ред.)

бы они были застрелены (вместе с заключенными) в случае, если их не вернут. Это и есть причина, по которой произошло данное событие»

*Этот любопытный случай не из тех, которые случаются в особом месте в особое время. Хотя во все времена практика содержания заключенных под защитой и вдалеке от всяческого враждебного обращения, даже во время войны, была военным правилом, которое уважали все государства; это очень плохо, что такой случай произошел в мирное время. Не смотря на то, что мы положительно смотрим на взаимоотношения наших государств, поскольку Османское государство вместе с Российским должно в деталях рассмотреть этот вопрос, по вашему приказу было немедленно подготовлено соответствующее письмо по намерению Адмирала Чичагова, рассказывая необходимое российскому Генералу, который находится на этой стороне, и упомянутое письмо было отправлено. Состояние расследования представлено для Вашего ознакомления.*³⁴

Хотя Галиб-эффенди и написал адмиралу Чичагову, что такое отношение к рабам никогда не возникало прежде в других государствах и в другое время, это дело не закончилось этим письмом, он также сообщил Вам, что необходимо должным образом поговорить с Италинским в Стамбуле...

В описании письма, которое мы получили от Галиб-эффенди, когда Искерлета Войводу, приехавшего впоследствии из Харькова, допрашивали о случае, признанном обеими сторонами, его утверждения подтвердили предыдущий доклад Сарыгёлю Ахмед-бея. Также, поскольку у Искерлета Войводы была копия подписанного и запечатанного письма относительно этого события, отданного лидером мусульманских заключенных, находящихся в Харькове, губернатору Харькова, ее у него забрали и отправили.³⁵

Копия письма, написанного адмиралу Чичагову

...Даже заключенные, которые находились в соседних городах, и не ведали о происшествии, были убиты на месте. Они даже стреляли из оружия в лидеров, которые скрывались в некоторых местах, и таким образом были убиты... Губернатор предписал, чтобы мусульманских девочек вернули российской стороне, а заключенные были убиты, если они не захотят их отдавать...

³⁴ В.О.А., НАТ 1092/44330

³⁵ В.О.А., НАТ 985/41693

Такое событие никогда не происходило ни в одной стране, так как существовало правило, которого придерживались все государства, а именно: Защита тех, кого взяли в плен на поле сражения (зарегистрированных в качестве заключенных) в течение всего времени войны и наказание тех, кто совершает преступление, лидерами своего собственного народа. «Принимая во внимание то, что они разоружены и беспомощны, никакое плохое обращение по отношению к заключенным не позволено даже во времена войны. Вид требуемого обращения, как только установится мир, вполне ясен». ...Когда открытое убийство заключенных оценивается балансом совести, ясно, что это, ни при каких обстоятельствах, не удовлетворяет новую дружбу, установленную между государствами (Бухарестское соглашение). Мы немедленно написали и сообщили Османскому государству об этом случае, поскольку это наша обязанность. ...Реальная причина события – провокация, совершенная чиновниками, присутствующими в упомянутом городе.

В то же время, ясно, что один из российских заключенных в Османской стране, действовал бы согласно его национальным чувствам и попытался бы спасти кого-то, если бы увидел в том государстве. В то время как с другой стороны, даже если упомянутые заключенные, скажем, виновны еще в чем-то, за что должны быть наказаны помимо этого, их глава должен сделать все необходимое. *Это письмо написано для того, чтобы выразить, что необходимо принимать такие меры, с которыми согласилось бы Османское государство, думая, как все то, что случилось, будет оценено Вашей стороной. Однако, никогда не может существовать причины для убийства, и этот стиль уничтожения не соответствует ни одному из мест за пределами поля сражения.*

С разрешения защитника это наша просьба, чтобы Вы начали осуществлять необходимое правосудие, после того как получите это письмо».³⁶

моему Султану³⁷

Ваш Великий Визирь был извещен о назначении Хамида-эффенди из Османской армии, отомстить за насилие, совершенное русскими в Харькове. На данный момент требованием Османского государства

³⁶ В.О.А., НАТ1093/44372-А

³⁷ Махмуд II (20 Июля 1785 – 1 Июля 1839) был 30-м султаном Османской империи, начиная от 1808 г. и до его смерти в 1839 г.

فرقه دهن کلون صاری کولی عبدلک تقیر بد

دوسه دياردن فرقه به نابع والي فرقه بنده موجود اولدو اسرا سلامه کندو بالدين اقامت اولدو اكن
دوسه تورقادي پرتو اوله دن زشتويدن المني برسي سزديگري اوت براننده ايلقيريله قزل نيزاننه
اولوميله قربه نكوده به داخل دوسه لري دكشودمك اوزده اكن اسرا سلامه دن بعضدي بوندي
كوروب كندولزون سوال برم زشتويدن المني اولدقري بهما كشيده حاله دويجه اعاني بدشاق اغانك قاي نيتي
ابراهيم غايه كيشي اجبار اولدقري نيزاننه به غري ايدوب سالفا اندر قزل موچايه ابراهيم غايي كوردقري
مالده فرايده اغانز وندولريك اسخلو صلي نياز ايتش اولدقرون اغان موچايه دني بوندي فورنا ريشلي
يئشك كنه قدر ادم جمع ونيزاننه دن قزلي اشد و اسرادن يوسف بلكه فائنه كندوشرايه ده فرقه غورنا
اسرا سلامه نك اولدو ايتش صليته مامور مامورايه فرقه به كوندولهلم به محضرت استقلا قاي ولسون مبره
شقه ادعاك سلامه ايتش ايداييه قزلي فرقه به كوندولهلم به محضرت استقلا قاي ولسون مبره
موايه قدر قزل لورسون ايتش ايداييه اولوميله حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
قني طرزه دوي موزم كلوايه ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
نيزاننه قزلي ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
كلوب قزلي ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
وغيره قزلي ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
اولدو دويي حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
ادعاك سلامه ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
بونقريك ميسه لويه كندوله دكادادون ترودرني مياك ايله كندو طرزه دن كشا كنده اكن قربه ايداييه
اوزده اولدقري هفتدور ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
كلود نيم اسرادن ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
ماعد ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
نكوده ده اولدو اسرا سلامه دن دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
قره مازي شانك ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
يئشك كنه ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
سويي كنه ايتش ايداييه حركت قلسون دويي كنه اولدقري حاله فرقه غورنا طور قزلي ايداييه
اميله تقير ايد

НАТ. 989/41821-6

2

является уведомление Посла Российского государства в Стамбуле посредством Вашего слуги переводчика, сдать этих двух девочек из Зиш-тови, которые стали причиной резни. В качестве ответа также требуется казнить Губернатора Харькова и такое же количество мужчин, сколько пострадало мусульманских заключенных, из числа русских, которые отважились на такое насилие. В этом соглашении расплату просят только за убитых мусульманских заключенных. Это возмездие является правом мертвых, государственное правосудие на этом не остановится, и Османское государство проявит дальнейшую инициативу в использовании возмездия касательно других происшествий.³⁸

Документ от Российского посла (Италинского)

Неудачный случай произошел в городе Валки в России, где находилась группа мусульманских заключенных. Заместитель чрезвычайного посла Российского государства, чья подпись находится в дополнении к странице, с сожалением обязан объяснить этот случай Османскому государству. Детальный отчет этого события был написан и отправлен правителем города Харькова. В документе приложена копия этого отчета. Следующее: *«Помимо того, что Османское государство уже знает, сообщалось, что упомянутые заключенные провоцировали драки, что жители должны были использовать оружие, чтобы защититься соответственно своим силам, что они наказали заключенных по заслугам, и что это мусульманские заключенные были во всем виноваты»*.

У российского посла нет никаких сомнений, что Российский Император будет расстроен, когда ему подробно сообщат о происшествии. Сказано что, это воля Российского Императора чтобы все пункты и условия мирного соглашения тщательно выполнялись. Согласно этим требованиям, были тщательно установлены необходимые условия для перевозки к границе всех мусульманских заключенных, которые находятся на Российской земле. Заместитель посла официально заверяет Османское государство, что заключенных благополучно отправили.

Российский посол любезно попросил Реисю'ль-кюттаб-эффенди³⁹ (Reisü'l-küttâb) доставить этот документ Султану. Такой поступок

³⁸ В.О.А., НАТ1164/46049

³⁹ Реисю'ль кютаб (Турецкий: Reisü'l-küttâb) был ответственным за руководство международными отношениями Порты.

и поведение Российского посла необходимы, чтобы защитить гармонию между двумя государствами. Добрая воля и усилия заместителя посла – убедительные доказательства этого.

«17 числа прошлого месяца июля, русская по имени Булычёва прибыла из окрестностей Бухареста в город Валки с двумя мусульманскими девочками, которые были ранее выкрещены. После отдыха в здании почты, расположенного там, поскольку они меняли лошадей своей повозки, мусульманские заключенные, пребывавшие в Валках, окружили русскую повозку, и громко потребовали, чтобы девочки были отданы им. Секретарь Российского государства по имени Мукаренк и чиновник города Валки по имени Мельников вмешались и попытались закончить ссору, и обещали выслушать мнение заключенных. Но заключенные не последовали совету, один из лидеров помчался в здание, взял девочек силой и принес их на место пребывания, назначенное им, заколотил двери копьями и гвоздями, и подготовился. Они в спешке вооружились, приготовились сражаться, сильно шумели, пока не спали и тщательно караулили всю ночь».

Предпринимались попытки простить заключенных, оправдать их грубое поведение, и дать возможность действовать надлежащим образом. Заключенным предложили отправить девочек к командиру Харькова, чтобы прийти к какому-то решению. Но так как заключенные не хотели этого слышать, помощь потребовали от 1400 солдат, размещенных в Харькове, и отправили кавалериста из их числа. 18-го июля, когда они вошли и напали на город на восходе солнца, люди были напуганы. Стали немедленно звонить во все колокола, и люди собрались отовсюду, чтобы предотвратить беду. Взаимное убийство между двумя сторонами затягивалось, 40 человек умерли, и 114 человек были ранены из числа русских, а из подразделения, состоящего из 642 мусульманских заключенных, только 380 человек умерли, и 130 были пойманы, 16 из них были ранены, а 124 человека убежали, затерявшись вокруг и став бродягами⁴⁰ (вероятно, они тоже впоследствии были убиты).

(Копия ходатайства, данного мусульманскими заключенными губернатору Харькова после резни мусульманских заключенных в городе Валки, которую заполучил Ахмед-паша и отправил в Садарет)

⁴⁰ В.О.А., НАТ989/41821-Н

Заявления от нескольких Ага, майоров и других лидеров из числа мусульманских заключенных, находящихся под юрисдикцией губернатора Харькова Российского государства к величеству губернатору Харькова;

...Речь идет не только о тех людях в Валках; они также убили и казнили беспомощных заключенных, которые ничего не знали об этой ситуации. Вопреки правилам взятия в плен, действительным во всех государствах, они убили наших заключенных без причины.

Хотя обстоятельства таковы, что те, кто придумал некоторую клевету, чтобы обвинить заключенных в причастности к этому ужасному событию и опорочить их, чтобы стереть свое собственное преступление, утверждали, что заключенные угрожали два месяца назад: «Мы сожжем Валки», чтобы избежать бремени ответственности. Почему они не сообщили губернатору о «тех, кто сказал, что сожгут Валки», чтобы наказать их по заслугам?

Во-вторых, те беспомощные, у кого, как говорилось, было оружие, все, что у них было, когда они пытались защитить себя, это пистолет, взятый у казахов, и даже если мы предположим, что у них было еще 2-3 оружия, что могли сделать жителям города два-три вооруженных мужчины?

В-третьих; они говорят, что заключенные заранее продумали заговор, они были склонными к запугиванию, и у них были преступные намерения по отношению к населению. Действительно ли возможно, что 5-6 сотен невооруженных заключенных нападают на жителей, когда у них нет никакой возможности сбежать из России, и очевидно, что они не могут сопротивляться и что впоследствии они все умрут? Может ли здравомыслие признать это?

В-четвертых, давайте предположим, что заключенные начали заговор. Давайте будем думать, что несколько заключенных были виновными. Когда возможно наказать их соответственно их преступлениям, и отправить их в Сибирь, действительно ли необходимо убивать и казнить невиновных людей, которые не участвовали в этом событии, и грабить их имущество?⁴¹

(Заявление, посланное Садразамом Хушид-пашой окружному губернатору, относительно дальнейшей процедуры)

⁴¹ B.O.A., NAT 980/41607-C

Что касается случая с мусульманскими заключенными, которых казнили..., решение, принятое собранием, было представлено высокопоставленному правителю..., назначение Мураххас Абдулхамида-эффенди было одобрено. Однако, как Вы знаете, Российское государство не дало никакого ответа на принятие или отклонение назначения Хамид-эффенди.

Во-первых, неизвестно его назначение; во-вторых, очевидно необходимо дожидаться, когда российский посол напишет Российскому государству о назначении Хамид-эффенди для этой миссии и получит от них одобрение этого действия, прежде, чем мы сможем отправить чиновника.

*«Будут ли приняты условия этого постановления? Я не знаю. Кажется тщетным назначать кого-то. Делайте то, что необходимо».*⁴²

* * * * *

Этот случай, который произошел с заключенными, ожидавшими в городе Валках, отправления домой, несомненно очень печальный. Это случилось через 15 дней после Бухарестского соглашения, подписанного 199 лет тому назад. Как видно из рассмотренных документов, эти военнопленные подверглись чрезмерному использованию силы, что можно назвать резней.

Основываясь на отчетах свидетелей, они были похоронены в беспорядке, в двух ямах, нагие и без их вещей, которые были украдены. Никакой заключенный не заслуживает такого обращения, ни при каких условиях. Кажется, что прибытие в город двух плененных девочек вызвало продолжающуюся напряженность. Поскольку случай произошел на Османском фронте как раз после Осmano-Российских войн 1806-1812 годов, он был воспринят с чрезвычайной терпимостью. Возможно, это рассматривалось как цена, которую нужно заплатить за воз-

Мехмет Фахри Фурат

⁴² В.О.А., НАТ 999/41944

вращение других заключенных, поэтому Османы не обостряли насилие. Но случай, безусловно, вызвал некоторый дискомфорт в обеих странах, как видно из украинских (Харьков) и Османских архивных документов. Эта проблема рассматривалась на уровне императоров. При описании происшествия даже подтасовывали числа, что видно из документа, отданного Османам российским послом Италинским. Серьезность этого события огромна, а зачинщики остались безнаказанными.

До історії харківських церков: Олександрівська церква на Заїківці

Храми на честь святого благовірного князя Олександра Невського в Росії почали будувати ще в XVII ст., проте зведення їх особливо поширилось лише в XIX ст., коли святий стає небесним покровителем одразу трьох імператорів Олександрів. За традицією, святий Олександр Невський вважається захисником вітчизни, покровителем воїнів, поборником православної віри.

Харків'янам, дослідникам більше відома Свято-Олександрівська церква, що розташована по вул. Академіка Павлова, 46. Цю церкву при богоугодних закладах було збудовано 1907 року. З того часу вона відома як Олександрівська церква на Сабуровій дачі. Церкву відновлено, і вона є нині діючою.

Церква ж, про яку йдеться у статті, зведена значно раніше, і до нашого часу не збереглася. Знаходилася вона на площі, розташованій між Олександрівським та Верхньоказармовським провулками у передмісті Харкова, Заїківці.¹

Площу і вулицю, що примикала до неї, назвали на честь церкви — Олександрівською (зараз площа і вулиця з тією ж назвою у районі залізничної станції Левада).

Історія Олександрівської церкви на Заїківці мало вивчена. Документи, що зберігаються в Державному архіві Харківської області, надають можливість частково відтворити цю історію.

Насамперед, це документи фонду Харківська духовна консисторія. Вони розповідають про будівництво храму, його засновників та священнослужителів. З клірових відомостей дізнаємося, що церкву закладено 30 липня 1878 року. Будівництво здійснено стараннями і піклуванням диякона Миколая Сокольського (пізніше протоієрея) та міщан Степана Зиміна та Емельяна Бондарєва.²

Незважаючи на те, що церкву закладено 1878 року, будівництво просувалось надто повільно. Лише з призначенням диякона Успенського кафедрального собору Миколая Сокольського помічником голови комітету з будівництва церкви, ситуація докорінно змінилась. На початок його діяльності в складі комітету, борг останнього становив 12 500 карбованців. У короткий термін Сокольському вдалося зі-

Олександр-Невська церква на Заїківці

брати 6500 карбованців та на таку ж суму церковних речей.³ Восени 1881 року основні будівельні роботи було завершено. Парафіяни високо оцінили труди подвижника і тільки його бачили настоятелем ново-збудованого храму, на чому й наголошували у своєму клопотанні до єпископа Харківського і Охтирського Іустина. 26 листопада 1881 р. Миколая Сокольського було призначено «на священническое место к новоустроенной церкви, с наименованием исправляющего должность настоятеля».⁴ 29 листопада церкву освячено преосвященним Іустином, єпископом Харківським «в память славных деяний государя императора Александра II».⁵

Отець Миколай повністю виправдав сподівання своїх парафіян. 1884 року було завершено спорудження дзвіниці. Того ж року його піклуванням відкрито двокласну церковно-парафіяльну чоловічу школу, якою він не тільки завідував, а й безплатно працював в ній законовчителем. Школа утримувалася, виключно, на пожертвуванні коштів, зібраних священиком. У 1893 – 1899 рр. будівлю школи значно розширено, а 1902 року піклуванням Миколая Сокольського відкрито другу, жіночу школу. 1912 року, вже по смерті протоієрея М. Сокольського, в зазначених ним школах навчалося 555 хлопчиків і 533 дівчинки.⁶

Перебуваючи на чолі парафії, протоієрей Миколай Сокольський доклав чимало зусиль аби бути справжнім пастирем своєї пастви. Миколай Сергійович походив із родини священика Олександрівського повіту

Володимирської губернії. Закінчив Володимирську духовну семінарію, 18 років прослужив простим дияконом, з них 5 років – дияконом Успенського кафедрального собору у Харкові. Мав семеро дітей, молодший з синів, Олександр, став продовжувачем справи батька.⁷

Кілька років по смерті протоієрея вдячні парафіяни встановили пам'ятник із написом: «Созидатель харьковской Александро-Невской церкви, строитель местных школ и благотворитель прихода, протоиерей о. Николай Сергеевич Сокольский. Родился 1 ноября 1840 г., скончался 8 октября 1907 года. Мир праху твоему, ревностный, достоуважаемый и высокочтимый пастырь».

У 1912 – 1914 рр. було здійснено реконструкцію Олександро-Невської церкви за проектом єпархіального архітектора В.М. Покровського (перший проект належав єпархіальному архітектору Ф.І. Данилову і спершу церква дуже нагадувала храм Іоанна Богослова, що майже одночасно зводився на Іванівці за його ж проектом). У кліровій відомості церкви настоятелем храму значиться Олексій Жадановський, а священником – Олександр Сокольський, син протоієрея, про якого, зокрема, йдеться: «состоит заведующим учебно-воспитательной и экономической частью Александро-Невской школы».⁸

Після більшовицького перевороту храм спіткала та ж доля, що і сотні інших по країні. Хоча відомий декрет Раднаркому РСФРР від 23 січня 1918 року і декларував відокремлення церкви від держави, представники радянської влади постійно втручалися в церковне життя, утримували його під жорстким контролем.

У Держархіві Харківської області у фонді Харківський окружний виконавчий комітет рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів зберігається архівна справа «Листування з релігійною громадою Олександро-Невської церкви». В цих документах зафіксовано процес запланованого більшовиками розколу православної церкви: таємну і відкриту боротьбу з прибічниками патріарха Тихона, віруючими староцерковного напрямку, та підтримку релігійних громад «Живої церкви» – обновленців. Аби позбавитися парафіян, що зберегли свою відданість патріаршій церкві Олександро-Невського храму, Харківська губернська ліквідаційна комісія неодноразово намагалася розірвати договір про користування культовою будівлею, обґрунтовуючи свої дії, наприклад, тим, що у приміщенні церкви не проводиться ремонт або ж на статуті релігійної громади бракує підписів її членів. Особливо натиск на тихонівців посилювався на початку 1924 року, про що свідчать документи. 22 квітня 1924 р. на засіданні малої президії ВУЦВК було затверджено

Постанову губліквідкому стосовно відібрання храму у громади Олександро-Невської церкви.⁹ Релігійна громада зверталася до влади, в тому числі і до центральної – ВЦВК – з проханням розібратися в справедливості такого рішення. В одному із своїх звернень вона називає дії Харківського ліквідкому «насилим, совершаемым над верованием народа» і констатує: «и таковые действия совершаются представителями власти, которые должны быть примером в неукоснительном исполнении декретов, издаваемых Совнаркомом...Между тем по указанию «Живой церкви» отбираются храмы и общине навязываются духовные руководители, ничего общего с общиной не имеющие...».¹⁰ Парафіяни намагалися і самотужки відстояти свої права, чинити опір: закривалися у церкві, навішували замки на храмові двері, про що йдеться у доповідних записках губвиконкому начальникові міської міліції.

Втім, влада вдалася до відкритого переслідування представників старої православної церкви. Зазначена архівна справа містить протокол обшуку квартири священника Олександро-Невської церкви Федора Зосимовича Домницького, де він зазначається як «тихонівець» і організатор таємного зібрання, а також протокол його допиту.¹¹

Документи свідчать, що ще в листопаді 1924 року громада церкви відчайдушно чинила опір обновленцям, які намагалися отримати ключі від церкви. Проте, Харківське єпархіальне управління, як і влада, підтримало новоцерковників.¹²

Перебіг подій другої половини 1920-х років відновити за документами архівної справи складно, адже вони майже відсутні. Можна сказати, що храм поступово біднів, бракувало коштів на ремонт і облаштування. 1926 року з церкви було знято дзвін і передано з нез'ясованих причин до с. Дячківки. Останній документ у справі датується 1928 роком. Ймовірно, що храм було закрито у 1929 – на початку 1930-х років, оскільки, як відомо, саме в цей період кампанія із закриття і руйнування церков набула широкого розмаху. Подібні ж відомості про харківські храми простежуються і в архівних документах.

Архівні документи 1960-х років містять відомості про те, що в довоєнний період у приміщенні Олександро-Невської церкви було розміщено лабораторії хімічного технікуму.

Священнослужителі храму розділили його долю. Ф.З. Домницького, який після закриття Олександро-Невської церкви служив при Казанській церкві, за постановою трійки УНКВС, як і групу інших священників, що проходили у справі, звинувачено в участі у церковно-монархічній організації і розстріляно 25 травня 1938 року.¹³

Трагічно склалося і життя сина протоієрея Миколая Сокольського, Олександра. У Держархіві Харківської області у фонді Кримінальні справи репресованих громадян м. Харків та Харківської області зберігається справа щодо обвинувачення О.М. Сокольського. 31 січня 1942 року його заарештовано Лозівським районним відділом УНКВС по Харківській області. Олександр Сокольському було висунуто звинувачення за ст. 54-10, Ч.2 КК СРСР у тому, що він «в процесі служення церкви виступав з різко антисоветськими проповідями, клеветал на керівників партії і Советської влади...», а також співпрацював з окупаційною владою.¹⁴ З матеріалів справи стає відомим, що ще 1929 року, коли він служив священиком в с. Качалівці, куди він переїхав з Харкова 1921 року, Сокольського було заарештовано органами ДПУ за антирадянську діяльність і засуджено на 8 років перебування у виправно-трудових таборах.¹⁵ Останній протокол допиту священика датовано 1 квітня 1942 року, а 24 квітня Олександр Сокольський у віці 68 років помер у Куп'янській районній лікарні.

Про діяльність Олександрівської церкви під час окупації докладних відомостей не знайдено, проте згадка, що храм був відкритий 1942 року, і діяв в окупаційний період, є в архівних документах.

Після визволення Харкова у серпні 1943 року відновило свою діяльність Харківське єпархіальне управління. Радянською владою був взятий курс на, так би мовити, поступове відновлення церковного життя.

10 листопада 1944 року зареєстровано релігійну громаду Олександрівської церкви.

В архівному фонді Виконавчий комітет Харківської обласної ради народних депутатів зберігається справа «Звіти Харківської єпархіальної управи про хід збору грошей у фонд оборони та списки церков м. Харкова на 1 травня 1944 року». У списку духовництва та діючих церков м. Харків настоятелем храму значиться отець Микола Рубинський. За даними на 20 листопада 1944 року з Олександрівської церкви до фонду оборони було відраховано 1940 крб.¹⁶

У 1950-х, особливо на початку 1960-х років державна політика у сфері релігії знов стає більш жорсткою, спрямовується на «знешкодження» впливу релігії на суспільне, приватне життя. Почалася нова хвиля руйнування храмів.

У вищезазначеному архівному фонді зберігається реєстраційна справа релігійної громади Олександрівської церкви, якою завершується її історія. Ця справа містить фотографії храму, які, скоріше

за все, зроблені напередодні його знищення. В акті комісії, утвореної за зверненнями голови виконкому Червонозаводської райради та директора Харківського хіміко-механічного технікуму до голови Харківського облвиконкому щодо розгляду питання про знищення церкви від 18 серпня 1959 року, зокрема, зазначалось: «Церковь Александра Невского не представляет ни исторического, ни архитектурного памятника... Единственный памятник, имеющий непосредственное отношение к сооружению церкви, – могила ее основателя, протоиерея Сокольского – находится в совершенно запущенном состоянии и представляет из себя земляной холмик с крестом из заржавелых газовых труб. Занимая центральное положение в усадьбе техникума и превосходя высотой все окружающие ее здания техникума, церковь доминирует над комплексом учебных сооружений, что нельзя не признать нелепостью и с градостроительной точки зрения. Согласно утвержденному Харьковским Совнархозом плану развития техникума, в 1960 году техникум должен построить учебно-производственный комплекс, необходимый для подготовки специалистов предприятий химической промышленности Украинской республики. Это строительство возможно осуществить при условии расширения усадьбы техникума за счет арендуемого церковью земельного участка».¹⁷

Розпорядженням Харківського облвиконкому від 29 січня 1960 року було поставлено крапку в історії храму. У розпорядженні зазначалось: «... у зв'язку з реконструкцією міста Харкова вилучити з користування релігійної громади приміщення Олександро-Невської церкви (пл. Олександра Невського) і розібрати це приміщення. Земельну ділянку, на якій знаходиться церква, передати в розпорядження Харківського хіміко-механічного технікуму для його потреб».¹⁸

Історія Олександро-Невської церкви – одна з багаточисельних сторінок історії нашого міста, нашого краю. Проте, вона спонукає замислитися над тим, що історія взагалі – це не ілюстрована книга, з якої можна вирвати сторінки, що не до вподоби. Руйнування пам'яток свого минулого – хибний шлях, це руйнування самих себе. Людина без пам'яті не спроможна повноцінно сприймати навколошній світ, як і світ не здатний її сприйняти.

6 грудня (23 листопада за ст.ст.) православна церква вшановує пам'ять святого благовірного князя Олександра Невського. Саме цими днями виповнюється 130 років від дня освячення Олександро-Невського храму в Харкові.

Відновлення за ідентичним проектом або зведення нового храму недалеко від історичного місця розташування (нині тут розташовно корпуси технікуму Національного фармацевтичного університету) могло б продовжити літопис Олександрo-Невської церкви на Заїківці.

-
1. Харьков: справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов.../Сост.: Е.Н. Дмитриева, Е.В. Дьякова, Н.М. Харченко; под ред. С.М. Куделко. – Харьков, 2011. – с.10.
 2. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф.40, оп.110, спр.1798, арк.105 зв.
 3. Там само, оп.62, спр.188, арк.1.
 4. Там само, ф.40, спр.1798, арк.105 зв.
 5. Там само, спр.1842, арк.1.
 6. Там само, спр.1817, арк.130; спр.1842, арк.2 зв.
 7. Там само, спр.1798, арк.106-108.
 8. Там само, спр.1842, арк.3, 8 зв.
 9. Там само, ф.Р-845, оп.2, спр.831, арк.14.
 10. Там само, арк. 25.
 11. Там само, арк. 45-48 зв.
 12. Там само, арк. 55.
 13. Там само, ф.Р-6452, оп.4, спр.2805, арк.159.
 14. Там само, оп.1, спр.6164, арк.48.
 15. Там само, арк.7.
 16. Там само, ф.Р-3858, оп.17, спр. 133, арк.8.
 17. Там само, спр.2, арк.13-14.
 18. Там само, арк.8.

**«Лишенцы» Богодуховского района, 1918 – 1936 гг.
(по материалам Государственного архива
Харьковской области)**

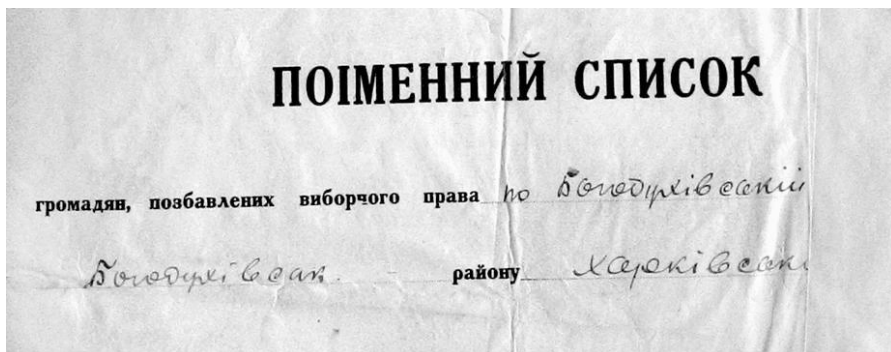
Прошло более 80 лет (1929/30 гг.) с тех пор, как в СССР был провозглашен курс на «всеобщую коллективизацию» и поставлена задача «ликвидации кулачества как класса».

Но до этого был 10-летний период подготовки «живого материала» для последующих репрессий. Этим «материалом» стали лишенные избирательных прав («лишенцы»), которые считались врагами советской власти до 1936 г. Правовое оформление групп «лишенцев», упомянутых впервые в ст. 65 Конституции РСФСР 1918 г., уточнялось в последующих инструкциях по производству выборов. В инструкциях по перевыборам в сельские, волостные, городские, фабрично-заводские и приисковые Советы указывалось, что «сельские избирательные комиссии при выборах должны строго руководствоваться Советской Конституцией..., наблюдая за тем, чтобы голосовали только те, кто имеет на это право... и не допуская к выборам кулаков, торговцев, контрреволюционеров и др.»¹ Участие в выборах «лишенцев» влекло за собой наказание согласно ст. 104 Уголовного Кодекса УССР (1927 г.).

После окончания гражданской войны продолжалась тактика массового лишения избирательных прав тех, кто стоял в открытой оппозиции или проявлял недовольство мероприятиями советской власти.

Право лишать избирательных прав имели: избирательные комиссии, которые действовали перед выборами, сельсоветы (Президиум), суд, ОГПУ. Окружные избирательные комиссии создавали подкомиссии по составлению как списков избирателей и лишенных избирательных прав, так и рассмотрению заявлений и жалоб по делам, касающихся избирательных прав. Они поручали административным отделам исполкомов и судов составлять списки на лишенных избирательных прав на основании данных из милиции, судебно-следственных органов и финансовой инспекции.²

Кроме того, избиркомам предлагалось «привлечь путем приглашения в печати или отдельными объявлениями Профессиональные организации, Комитеты Незаможных селян, Милицию и отдельных избирателей к их участию в выяснении указанной категории лиц».³

*Титульный лист списка лиц, лишенных избирательных прав
по Богодуховскому району*

Под действие декрета «О лишении прав гражданства некоторых категорий лиц, находящихся за границей», принятого в 1921 г., попали «лица, выехавшие из России после 7 ноября 1917 г. без разрешения советской власти», а также «лица, возвратившиеся от белых и не приобретшие права гражданства».

В 1930-е годы небольшими тиражами (200–250 экз.) издавались в виде брошюр «списки лишенных избирательных прав».⁴

В инструкции Центральной избирательной комиссии «О производстве выборов в Советы и на Съезды Советов УССР»⁵ от 22.09.1923 г. определялись следующие группы населения, подлежащие лишению избирательных прав: «§ 3. Не избирают и не могут быть избранными на основании ст. 21 конституции УССР следующие категории граждан:

а) лица, лишенные избирательных прав в предыдущие избирательные кампании и не восстановившие их в установленном порядке;

б) лица, живущие на нетрудовой доход, как-то: проценты от капитала, доходы из предприятий, поступления с имущества и т. п.;

в) лица, занимающиеся торговлей, арендой или торговым посредничеством, в том числе и крестьяне, занимающиеся торговлей, как промыслом;

г) лица, оппировавшие иностранное гражданство и обязанные в установленный мирными договорами срок оставить пределы УССР;

д) монахи и служители религиозных культов всех вероисповеданий;

е) служащие и агенты бывшей полиции, особого корпуса жандармов и бывших царских охранных отделений, служащие полиции, охранных отделений и контрразведки всех контрреволюционных правительств, бывших на территории Советских Республик;

ж) бывшие военнослужащие в частях белой армии, как находящиеся в воинских частях и в учреждениях, так и не находящиеся в них, если их гражданские права не восстановлены в установленном законом порядке;

з) злостные дезертиры Красной армии, флота и милиции;

и) лица, состоящие под судом и следствием или осужденные за корыстные и порочащие преступления на срок, установленный судебным приговором;

к) крестьяне, пользующиеся наемным трудом в сельскохозяйственном или каком-нибудь побочном производстве для извлечения прибыли».

Инструкцией о выборах был установлен и порядок восстановления в избирательных правах «при условии, если эти лица в настоящее время занимаются производительным и общественно-полезным трудом и доказали лояльность по отношению к Советской власти». Лишенцы имели возможность обжаловать решение избирательных комиссий в недельный срок со дня опубликования или ознакомления со списком лишенных избирательных прав.

С выходом очередной инструкции в ноябре 1926 г. категории лиц, подлежащих поражению в избирательных правах, были расширены. Увеличение произошло, в основном, за счет лишения избирательных прав тех, кто использовал наемный труд до революции и членов семей «лишенцев» всех категорий. Если в 1926 г. таких было 3,8 % и 6,5 %, то в 1929 г. — 8,7 % и 43,9 % соответственно. Например, количество «лишенцев» по 8 сельизбиркомам Синнянского района Харьковского округа возросло с 87 в 1926 г. до 702 человек в 1927 г., т. е. в 8 раз.⁶

По итогам Всесоюзной переписи 1926 г. численность населения в СССР составляла 147 027 915 человек⁷. Лишенных права голоса в стране было 1 040 894 человека (1,63 % от общей численности избирателей). В 1927 г. не имели права голоса уже 3 038 739 человек (4,27 % избирателей), в 1929 г. их было уже 3 716 855 человек (4,89 % избирателей)⁸. Последняя цифра очень близка к нормативным 5 %, определяющим количество «лишенцев»⁹.

Политика репрессий в СССР носила волнообразный характер: за каждым подобным «мероприятием» наступал этап частичной реабилитации «несправедливо» репрессированных. Так, за лишением избирательных прав и массовым выселением раскулаченных за пределы Украины, последовали постановления Президиума ЦИК СССР (22 мар-

та 1930 г.) и ВУЦИК (10 апреля 1930 г.) «Про устранение нарушений избирательного законодательства в СССР» и Инструкция Харьковского Окризбиркома, направленная во все райисполкомы и Харьковский горсовет.¹⁰

В этих документах категорически запрещалось местным властям расширительно толковать категории лишенных избирательных прав. Составлением списков могли заниматься только избирательные комиссии (фабзавкомы, месткомы, домоуправления, колхозы, бригады, как было ранее, не вправе были это решать). Создавалась видимость, что центральные органы СССР и УССР исправляют ошибки, допущенные местными властями, и так до следующей, еще большей репрессии. Предлагалось в трехмесячный срок рассмотреть поступившие заявления и жалобы граждан на неправильное лишение избирательных прав. Но в установленные сроки проверить списки «лишенцев», разобрать их жалобы комиссии не смогли. До 1 мая 1930 г. ВЦИК получил 20 400 жалоб, на конец июня было рассмотрено лишь 8 950, восстановлено в правах 54,7 % «лишенцев».¹¹

На заседании Секретариата ВУЦИК от 01.02.1930 г. рассматривался вопрос «про кількість клопотань та скарг, позбавлених виборчих прав, що їх розглянула комісія з 14 січня ц. р., та наслідки цього розгляду». Всего за этот период было рассмотрено 465 дел. Из числа рассмотренных «на думку Комісії 31 гром. слід повернути виборчі права, 356 відмовити, 40 Комісія залишила без розгляду і 38 справ повернула до ОБК'ів на перегляд та додатковий висновок».¹²

После проверки, проведенной по 8 сельсоветам Синянского округа, из 780 лишенных избирательных прав, 275 человек были восстановлены в своих правах.¹³

Например, крестьянин с. Высокополья Г.Д. Поливанный, лишенный избирательных прав 29 февраля 1929 г., был восстановлен в правах только через 14 месяцев после его обращения в редакцию органа ЦК ВКП(Б) «Крестьянская газета»: «В № 5 Крестьянской газеты от 15 января была помещена Радиограмма В.Ц.И.К. устранить недочеты пере-выборной кампании. Где в пункте 2 было указано немедленно исправить все допущенные по отношению к крестьянам середнякам ошибки возстановив в избирательных правах не правильно лишенных таковых и всемерно привлекая середняка к активному участию в перевыборах советов. Но у селе Высокополье Коломацкого района на Харьковщине делают напротив. Больше лишают выборчих прав средняков а то даже и бедняков. ...Я поднес Радиограму изданную В.Ц.И.К. председателю из-

бир. комісії Мироненку на которую он не хотел не только смотреть но и слушат когда шефы читали и я могу выразатся что такі органы советской власти топчут ногами Советские Законы и не выполняют Советских Приказов. Правильно ли зделала избир. комісія или неправильно. Знают ли об етом высшіе органы советской Власти? Но я хочу чтобы знали высшіе органы Советской страны и все население Республики. Прав ли я в своих словах или не прав но миня толкнули в обятія кулака и заставляють чтобы я выгнал етого несчастного мальчика на произвол судьбы. Но нет! Я етого не позволю себе...».¹⁴

В середине 1920-х гг. «лишенцы» еще могли совместными усилиями отстоять свои права. Например, на общем собрании граждан сл. Сенной Сеннянского района (на тот момент Ахтырский округ) от 28.02.1925 г. была принята резолюция о статье, помещенной в газете «Харьковский пролетарий» от 28.02.1925 г., следующего содержания: «Заслушав статью помещенную в пролетарии о Сеннянском сходе состоявшемся 28/II что уполномоченные земельной комиссии прошли Николаенко и Григоров лица лишённые права голоса не отвечает действительности таковые не пролезшие, а избраны единогласно сходом 400 человек и что сходом руководили не крикуны, и лица лишённые права голоса председателем избранный на данный сход Ярошенко Алексей он же зампредсельсовета. Николаенко и Григоров введены в земельную комиссию не для деорганизации работ земкомиссии для большей продуктивности в распутывании до крайности запутанных дел земельных общества о чем сход единогласно при 19 против вынес постановление, поставить в известность, а также передачи дела статьи о неправильном освещении печати о Сеннянском сходе, Губпрокурору для расследования».¹⁵

Можно было восстановиться в правах, если кто-либо из членов семьи служил в Рабоче-Крестьянской Красной Армии (РККА). Но к 1930 г. ситуация меняется: например, если в 1929 г. гр. М.Д. Кошман за связь с «господарством своего батька, що оподаткований експортним порядком»¹⁶ был лишен права голоса, но продолжал служить в Красной Армии, то в феврале 1930 г. из рядов РККА «як соціально-чуждий елемент» были уволены граждане с. Иваны Богодуховского района С.П. Ковалевский и С.Д. Глебов. На этом основании предлагалось «зібрати всі відомості та матеріяли на них, що-до позбавлення їх виборчих прав та надіслати такі до Окрадінівділу»¹⁷ Судьбой же бывшего командира РККА Г.Ф. Бутенко, лишённого избирательных прав, зани-

малась Военная Прокуратура, Окризбирком, с правом «решающего голоса» у ГПУ.¹⁸

«Лишенцы» не могли учиться в старших классах, получать образование в ВУЗах, вместо призыва в армию сыновья «лишенцев», согласно арт. 223–229 Закона (18.09.1925 г.) «Об обязательной военной службе», зачислялись в «тилополчіння».¹⁹

Кроме этого, лишенные избирательных прав обязаны были платить «окремей податок як з позбавлених виборчих прав»²⁰ (от 5 до 10 руб.).

На 9 ноября 1929 г. в 30-ти сельсоветах Богодуховского района (без г. Богодухов) из 14 360 хозяйств «кулацкими» считалось 1 245 700 из них на 100 % выполнили план, «доведений до двору», 416 выполнили его на более, чем 50 %, 126 – менее, чем на 50 %, совсем не выполнили — 3 хозяйства. Было описано имущество 163 хозяйств, а у 39 имущество было распродано на общую сумму 17 135 руб.²¹

Раскулаченные, лишенные избирательных прав лица, облагаемые налогами в экспортном порядке, служители культа не могли пользоваться «бесплатной медициной», для них устанавливались расценки по оказанию медицинских услуг.²² Основная масса крестьян была настолько нищей, что не имели возможности выплатить несколько рублей дополнительно, при этом их имущество оценивалось: хата – 20 руб., сарай – 30 руб., коза – 5 руб.²³

«Лишенцы» после выплаты основных и дополнительных налогов уже не имели средств для оплаты еще и медицинских услуг. За пребывание в больнице с «лишенцев» требовали от 2,5 до 3,5 руб. в сутки и от 3 до 15 руб. за операцию, т. е. эти расценки фактически ставили их жизнь и жизнь семьи под прямую угрозу.

В 20-е годы началась кампания по выселению «лишенцев» из домов, имущество и постройки распродавалось с торгов, передавались организации КНС или отдельным ее членам.²⁴

Лишенных избирательных прав²⁵ и причисленных к «кулакам» увольняли с работы: «Устранить кулацкий элемент из лесных сторожей: Кутько Антон, Гладкой Иван, Судовцов и Цыпка и других подобных им по своему социальному положению, как принадлежащих к кулацкому элементу и заменить их членами комнезама».²⁶

Иногда, соблюдая т. н. «социалистическую законность», избиркомы направляли работодателям, где работали «лишенцы», указания о порядке рассмотрения вопроса:

*«До Адміністратора Кленівської гуральні
/копія фабзавкому/*

*Сіннянській райвиборком цим повідомляє що знімати з роботи позбавленого виборчих прав не можна до тих пір аж поки буде остаточне вирішення ВУЦВК'у по скарзі позбавлених».*²⁷

В 1929–1930 гг. «лишенцам» отказывали в пенсиях и другой социальной помощи: «Щоб позбавити класово-ворожий та сумнівний елемент соціального забезпечення, вважати за потрібне перевести чистку підопічних Соцзабезу та самоочистку інвалідних артілів і кооперації...».²⁸

Хорошо поставленные учет и контроль над «лишенцами» позволяли без особого труда выявлять объекты для последующего раскулачивания и массового выселения за пределы Украины (1929–1933 гг.),²⁹ а также прологом к прямым массовым репрессиям 1937/38 гг. к тем, кто уже находился на спецпоселениях за тысячи километров от мест их первоначального проживания или в лагерях НКВД.³⁰

Конституция СССР (1936 г.), УССР (1937 г.), других советских республик предоставила избирательные права всему населению, но сохранила в статьях 135 и 134 соответственно, лишение избирательных прав по решению суда. В советских анкетах, заполняемых при приёме на работу до 01.01.1961 г., сохранялся пункт «лишались ли права голоса, когда и за что», т. к. действовал п. «д» ст. 20 УК РСФСР 1926 г. и аналогичные статьи УК союзных республик.

В Государственном архиве Харьковской области (ГАХО) сохранился обширный комплекс документов о лишении граждан избирательных прав, национализации домовладений, раскулачивании. К ним относятся поименные списки, анкеты, различная переписка. Особый интерес представляют личные документы, составленные самими «лишенцами»: заявления, ходатайства о восстановлении в правах, жалобы на ошибочность включения в списки по лишению избирательных прав, на несправедливое, с их точки зрения, начисление налогов, возврате описанного и проданного с торгов имущества.

Формуляр анкеты, который заполнялся всеми «лишенцами», подавшими заявления для восстановления в правах, содержал 23 пункта о: Ф.И.О., возрасте, национальности, образовании, социальном положении, составе семьи, занятиях до революции и на момент лишения прав, службе в армиях и т.д.³¹

В ГАХО на хранении не обнаружено личных дел «лишенцев» и раскулаченных, однако есть ссылки, что такие «номерные» дела существовали. Например, из протоколов заседаний Киевского окрисполкома,

хранящихся в ГАХО, известно, что на февраль 1930 г. по г. Киеву существовало, как минимум, 8 890 личных дел «лишенцев». Упоминание о таких делах, сохранившихся в госархивах Украины, известно из литературы.³²

Поименные списки «лишенцев» Богодуховского района³³ содержат следующие пункты, которые не всегда полностью заполнены:

1. Фамилия, имя, отчество.
2. Пол.
3. Год рождения.
4. Национальность.
5. Социальное положение на момент составления списков.
6. С какого времени лишен избирательных прав.
7. Причина лишения избирательных прав.
8. Категория лишения избирательных прав.
9. На основании каких документов лишен избирательных прав.
10. Когда исключен из списков лиц, лишенных избирательных прав.
11. Причина исключения из списка.
12. Документы на основании которых исключен из списков лишенных избирательных прав.

Собранный автором список содержит около 4 500 фамилий. В него включены фамилии из районов Харьковской области, регионов Украины и даже г. Москвы, которые обнаружены в исследованных архивных делах.³⁴ По Богодухову и сельским советам Богодуховского района имеются сведения по 4 173 фамилиям. Совместно с ГАХО планируется публикация этих списков.

Количество лишенных прав по сельсоветам Богодуховского района (без г. Богодухов),³⁵ с разбивкой по категориям, приведено в таблице № 1.

Распределение лишенных избирательных прав по Богодуховскому району на 1929 г.

	Всего	По полу		Известны причины лишения прав	По категориям											
		м	ж		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Крестьян и их семей	806	496	310	806	33	37	10	6	57	40	49	44	70	60	36	364
Рабочих	12	12		12	1								9			2
Служащих	4	2	2	4				1					2			1
Ремесленников и кустарей	1	1		1									1			
Других	64	35	29	64					12		25		1			26
Неизвестно	3		3	3							1		1			1
Всего	890	546	344	890	34	37	10	7	69	40	75	44	84	60	36	394
%	100	61,3	38,7		3,8	4,2	1,1	0,8	7,8	4,5	8,4	4,9	9,4	6,7	4,1	44,3
Распределение XII категории по полу и при- чинам лишения прав кормиль- ца	394	84	310	393	47	62	11	9	105	59	66	13	21			

1. СУ. 1918. № 86. Ст. 901.
2. Государственный архив Харьковской области (ГАХО), ф. Р-535, оп.1, д. 110, л. 45.
3. Там же, д. 5, л. 170.
4. Список лиц, лишенных избирательных прав по городу Самара на 1932 год; Список лиц, лишенных избирательных прав по городу Новороссийск в избирательную кампанию 1934г.
5. ГАХО, ф. Р-535, оп.1, д. 5, л. 3.
6. Там же, д. 110, л. 65.
7. Всесоюзная перепись населения 1926 года.-М.: Издание ЦСУ Союза ССР, 1928. Т. 9. с. 2–13; Т. 17. с. 2–3.
8. Красильников С.А. На изломах социальной структуры общества (1917–конец 1930-х гг.), www.zaimka.ru/soviet/krasilin1.shtml.
9. ГАХО, ф. Р-535, оп. 1, д. 110, л. 110.
10. Там же, ф. Р-845, оп. 3, д. 2927, л. 22–23.
11. Государственный архив Российской Федерации, ф. 3316, оп. 16а, д. 448, л. 27–28.
12. ГАХО, ф. Р-845, оп. 3, д. 2927, л. 39.
13. Там же, ф. Р-535, оп.1, д. 110, л. 137.
14. Там же, ф. Р-845, оп. 3, д. 2927, лл. 29, 31–33.
15. Там же, ф. Р-535, оп. 1, д. 35, л. 36–36об.
16. Там же, ф. Р-845, оп. 3, д. 3365а, л. 280.
17. Там же, оп. 2, д. 610, л. 42.
18. Там же, лл. 72, 73.
19. Там же, ф. Р-845, оп. 3, д. 2830, л. 6.
20. Там же, ф. Р-535, оп. 1, д. 436, л. 92.
21. Там же, ф. Р-845, оп. 3, д. 2938, л. 221.
22. Там же, д. 3366а, л. 441–443.
23. Там же, ф. Р-535, оп. 1, д. 448, л. 16.
24. Там же, ф. Р-845, оп. 3, д. 2227, л. 54.
25. Там же, л. 75.
26. Там же, л. 35.
27. Там же, ф. Р-535, оп. 1, д. 110, л. 161.
28. Там же, ф. Р-845, оп.3, д. 3365, л. 369.
29. Там же, д. 2199, л. 135.
30. Решение Политбюро ЦК ВКП(б) № П51/94 от 02.07.1937 г.; «Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов». Оперативный приказ Народного комиссара внутренних дел СССР № 00447 от 30.07.1937 г., www.memorial.krsk.ru/DOKUMENT/USSR/370730.htm.
31. ГАХО, ф. Р-535, оп. 1, д. 18, л. 21–21об.
32. Серокурова Л.А. «Лишенцы» Крымской АССР в контексте социально-экономических и политических процессов (1921–1936 гг.), диссертация к.и.н., М., 2010.
33. ГАХО, ф. Р-845, оп. 2, д. 543.
34. Там же, ф. Р-195, оп. 1, д. 2, 9, 30, 42; ф. Р-535, оп. 1, д. 5, 18, 35, 83, 109, 110, 122, 136, 163, 303, 337, 436, 448; ф. Р-845, оп. 2, д. 346, 458а, 543, 544, 610, 626, 675, 721; ф. Р-845, оп. 3, д. 371, 524, 712, 1129, 1320,

1368, 1956, 2057, 2095, 2199, 2200, 2227, 2825, 2830, 2834, 2927, 2932, 2938, 3226, 3348, 3365, 3365а, 3366, 3366а, 3368-б, 3368-г, 3398, 3400-3404, 3406, 3407, 3409, 3426; ф. Р-845, оп. 8, д. 124; ф. Р-1402, оп. 1, д. 96; ф. Р-3603, оп. 2, д. 466; ф. Р-3858, оп. 2, д. 3, 4, 6, 45; ф. Р-3968, оп. 2, д. 18; ф. Р-503, оп. 1, д. 18; ф. Р-519, оп. 1, д. 78; ф. Р-537, оп. 1, д. 9, 21, 22.

35. Там же, ф. Р-845, оп. 2, д. 543, л. 45.

Підокупаційний Харківський політехнічний інститут в 1941-1943 рр.

Історія окупації завжди була однією із закритих тем вітчизняної історії. Багато років замовчувалось утворення та існування Харківського політехнічного інституту (ХПІ) в окупованому Харкові. Офіційна точка зору твердила, що усі інститути, в основному, були евакуйованими з міста. Лише в 1990-х рр. були відкриті засекречені архіви. Саме з архівних документів постає перед нами Харківський політехнічний інститут, що з'явився та працював в окупованому Харкові. Це зумовлює велику актуальність та важливість цієї роботи.

З наближенням до міста німецьких військ у Харкові розпочалася евакуація. Однак, завдяки швидкому просуванню Вермахту, далеко не увесь персонал та обладнання інститутів, які пізніше утворили ХПІ, було евакуйовано. Серед відомих харківських вчених не змогли евакуюватись та працювали в ХПІ в часи окупації професор Є.Є. Фарафонов, відомий конструктор двигунів професор М.М. Глаголев, відомий хімік академік М.І. Кузнецов, професор кафедри фізичної хімії А.С. Федоров, математик Бржечко та інші. Всього в інституті працювало більше 100 чоловік, які мали вчені ступені та звання.

Німецькі війська зайняли Харків 24 жовтня 1941 р. Розпочалася тривала, 21-місячна, окупація міста. Вже 26 жовтня німецьке командування започаткувало Харківську міську управу (далі – ХМУ). Її головою та бургомістром був призначений маловідомий в місті професор технологічного інституту Олексій Іванович Крамаренко. На жаль, не відомо, чому саме викладачу майбутнього політехнічного інституту випала «така честь». Про О.І. Крамаренка залишилось мало відомостей. Є інформація, що він народився 17 березня 1887 р., у 1931-1941 рр. працював професором ряду вузів Харкова. Посаду бургомистра він обіймав до 19 квітня 1942 р., до серпня 1942 р. працював головою науково-технічної ради, в цьому ж місяці був заарештований і розстріляний. За деякими даними, німці небезпідставно звинуватили його в розкраданні майна, фальшуванні грошей, корупції, за що і покарали за законом військового часу.

Отже, викладачам та співробітникам, які лишались в окупованому місті, прийшлося пристосовуватись до нових умов. 2 листопада

професора О.В. Терещенка призначили уповноваженим по налагодженню машинобудівного, електротехнічного, хіміко-технологічного інститутів, а також інституту металів та вогнетривів. 29 листопада відбулось засідання Ради політехнічного інституту, перше після початку окупації. Були присутні 38 чоловік професорсько-викладацького складу. На ньому заслухали інформацію голови ХМУ професора О.І. Крамаренка про утворення Харківського політехнічного інституту на базі інженерно-будівельного, механіко-машинобудівного, хіміко-технологічного й електротехнічного інститутів (цікаво, що практично на цій же інститутській базі, з вересня 1949 року було «відновлено» ХПІ ім. В.І. Леніна). Відразу ж відбулись вибори директора інституту: на цю посаду претендували професор О.В. Терещенко та О.І. Крамаренко. З перевагою в три голоси переміг Крамаренко, але оскільки він був зайнятий в міській управі, на посаду директора призначили все ж таки професора Терещенка.¹

Під час відступу Червоної Армії 1941 р. радянське керівництво застосувало тактику так званої «випаленої землі». Окупанти повинні були знайти на захопленій території порожні міста, без їжі, світла, води, тепла та постачання. Так було і у Харкові. Система життєзабезпечення не функціонувала. Тому треба було швидко налагодити нормальне життя. У цьому прийняли участь і харківські політехніки. Вже 29 жовтня (тобто через три дні після окупації міста) до міської управи був відряджений доцент ХПІ В.М. Граціянський «для відновлення міського господарства, частково для налагодження зруйнованої електростанції».²

Зимою 1941-1942 рр. у Харкові запанував голод. У цей час поширюється «ходіння на село» за харчами. В архівах збереглося багато заяв працівників ХПІ з проханням «відпустити на село», ці документи неможливо читати без болю. Ось типовий текст такої заяви: «Прошу вашего разрешения дать мне 3-х дневный отпуск для поездки на село за продуктами для семьи ибо жить нечем, нет ни хлеба, ничего. Отпуск прошу считать с 29.12.41»³ (стиль та орфографія збережені).

В умовах необхідності забезпечення виживання інституту та його співробітників в окупованому, напівзруйнованому місті, керівництво ХПІ почало працювати в цьому напрямі. Досить швидко в інституті запрацювали миловарні та сірникові виробництва, друкарня, гідро-лабораторія, експериментальний механічний завод. У хімічній лабораторії розгорнули виробництво дистильованої води, синьки, оцету, соди, парфумерії тощо. Влітку 1942 р. при інституті відкрили фармацевтичну лабораторію. Робочий день тривав 7 годин без перерви.

У цілому, аналізуючи архівні документи, можна визначити напрямки роботи усіх цих підприємств. У документах просто писалось: «Харківський політехнічний інститут, що обслуговує німецьке командування». І дійсно, часто їх замовниками були різні німецькі організації та частини, наприклад, експериментальний завод працював на «Організацію Тодта», «Вікдо» тощо.

Однією з головних проблем окупованої нацистами Європи була нестача пального. В таких умовах надзвичайно актуальним став пошук альтернативних видів палива. Не лишився осторонь і ХПІ. У березні 1942 р. при інституті було утворено бригаду з професорів, доцентів та інженерів, які працювали над питанням переводу нафтових двигунів на тверде паливо – дрова та торф. У цих розробках був застосований газогенераторний принцип, так звані газогенераторні автомобілі з'явилися в Європі ще в 20-х рр.⁴

Скільки ж людей працювало в ХПІ в період окупації? Аналіз архівних матеріалів допоможе відповісти на це запитання. За реєстром, складеним у листопаді 1941 р., особистий склад працівників інститутів, які утворили ХПІ, досягав 336 осіб.⁵ Серед них, як вже зазначалось, було близько 100 осіб, які мали вчені ступені та звання. У середині 1943 р., тобто після першого звільнення Харкова Червоною армією, нової евакуації та повторного захоплення міста німцями, в інституті працювало 349 осіб, з яких 87 – академічного персоналу, 91- спеціалісти та 166 підсобних робітників.⁶ За даними списків особистого складу ХПІ в 1943 р. у ньому взагалі працювало 387 осіб.⁷

ХПІ намагався вести і навчальну роботу. У січні 1942 року зафіксовано намагання відкрити 6-місячні курси для підготовки в інститут. На цих курсах планувалось викладати українську мову, історію України, німецьку мову, математику, фізику та хімію. На жаль, реалії важкої, голодної зими 1941-1942 рр. та подальші події, не дозволили вирішити це питання. У березні 1942 року, за вказівкою німецького командування при станції Решетилівка (Полтавська область), планувалося відкриття середньої залізнично-технічної школи, для підготовки залізничних техніків другого розряду. ХПІ мав забезпечити її викладацьким складом, а також потрібним учбовим приладдям і технічною літературою тощо. ХПІ взяв на себе зобов'язання організувати «середню залізничну школу по типу, що його затверджено німецьким командуванням, Харківської залізничної технічної школи, яка зараз існує». Однак, на заваді цьому плану стала війна. У травні 1942 р. обидві сторони готувалися до рішучих бойових дій на півдні

Східного фронту. Тому 8 травня німецьке військове командування повідомило, що школа в Решетилівці не може бути відкрита.⁸

І лише в розпалі Курської битви, в липні 1943 р., при ХПІ було засновано середньо-технічне училище. Воно здійснювало підготовку техніків-технологів на будівельному, механічному та хімічному відділеннях. Швидке просування Червоної армії та визволення міста стали на заваді цьому плану.

16 лютого 1943 р. Харків було вперше визволено радянськими військами. Одним із перших кроків радянської влади стала чергова реорганізація ХПІ на галузеві інститути: машинобудівний, інженерно-будівельний, хіміко-технологічний, електротехнічний. Цікаво, що не дивлячись на відверто колабораціоністський характер багатьох листів керівництва ХПІ до міської управи та німецьких установ, директор ХПІ О.В. Терещенко та секретар В.В. Ковтуненко не зазнали репресій. Професор Терещенко займався обстеженням стану інституту, а Ковтуненко зберіг свою посаду інститутського секретаря.

Через місяць, 16 березня, німці відбили Харків. Вони знову реорганізували усі вищезазвані інститути в ХПІ, 23 березня новим директором ХПІ було призначено доцента В.С. Кривецького, який також працював у міській управі. Колишній директор ХПІ професор Терещенко був переведений на посаду заступника завідувача інститутської бібліотеки.

7 серпня 1943 р. Кривецький, за дорученням Харківської міської управи, евакуювався з міста. Останнім директором ХПІ при німцях став призначений Кривецьким його заступник, доцент І.Ф. Богданов.⁹

Слід зазначити, що робота в Харківському політехнічному інституті в період окупації не стала на заваді кар'єрі деяких вчених в «радянському» ХПІ вже після визволення міста. Фарафонов, Глаголев, Бржечко та інші продовжили працювати в інституті, займали відповідальні посади. Слід пам'ятати, що основною метою мешканців окупованих територій було, насамперед, вижити і це стосується також і працівників та співробітників ХПІ.

-
1. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. Р-3744, оп.1, спр.2, арк.1.
 2. Там само, спр.1, арк. 2.
 3. Там само, арк. 3б.
 4. Там само, спр.47, арк. 2.
 5. Там само, спр.5, арк. 1-23.
 6. Там само, спр.102, арк. 27.
 7. Там само, спр.83.
 8. Там само, спр.42, арк. 11
 9. Там само, спр.79, арк. 26а.

Передумови операції під Харковом у травні 1942 р.

Втрата Харкова та Харківського промислового району в жовтні 1941 р. для радянського командування мала далекосяжні негативні наслідки і постійно спонукала до проведення наступальних операцій на західному та південному напрямках. Радянське військове командування саме на Харківському напрямку намагалося змінити ситуацію, що склалася, на свою користь. Перша спроба здійснити цей намір – визволити Харківський промисловий район та місто Харків – мала місце в січні 1942 р. На цей час загальна стратегічна обстановка на німецько-радянському фронті різко змінилася. Червона Армія зірвала план проведення «блискавичної війни» протягом однієї кампанії. Війна прийняла затяжний характер.

На цей час Червона Армія нанесла противнику декілька великих поразок. У листопаді було розгромлене в районі Ростова велике угруповання групи армії «Південь». У першій декаді грудня, не здолавши опір Червоної Армії біля міст Волхов та Тихвін, відійшла за річку Волхов і зайняла там оборону група армії «Північ». Поспіхом відступило й найпотужніше угруповання німецько-фашистських військ – група армії «Центр», яка діяла на московському стратегічному напрямку. У ході контрнаступу Червона Армія відкинула ворога від Москви на захід на 100-200 км, визволила від фашистів понад 11 тис. населених пунктів і такі великі міста, як Калінін і Калуга.

Радянське Верховне командування планувало розгорнути широкі наступальні дії на всіх найважливіших напрямках. Однак, здійснити ці плани було нелегко, бо підготовка загального наступу Червоної Армії, розробка планів і всебічне оснащення військ проводилося в ході контрнаступу, в дуже стислі терміни. У цей час почався наступ на стратегічних напрямках: під Ленінградом, Москвою, в Донбасі і в Криму. У результаті цих наступів противник був відкинутий на різних ділянках фронту на 100-350 км, і визволено десятки міст і тисячі населених пунктів.

Вперше за весь час Другої світової війни гітлерівцям було завдано величезної поразки. Був розвіяний міф про «блискавичну війну». Розгром німецько-фашистських військ під Москвою і перемоги, здобуті Червоною Армією в ході зимового наступу 1941-1942 рр., мали надзвичайно велике міжнародне значення. Це справило вирішальний

вплив на згуртування антигітлерівської коаліції. У Лондоні був підписаний договір між СРСР і Великобританією про союз у війні проти нацистської Німеччини та її союзників у Європі і про співробітництво та взаємну допомогу після війни. Була також підписана угода між СРСР і США «Про принципи, які застосовуватимуться для взаємної допомоги у веденні війни проти агресії». Була досягнута домовленість про відкриття Другого фронту в Європі 1942 р.

Успіхи Радянських Збройних Сил надзвичайно сприяли розвиткові національно-визвольної та антифашистської боротьби народів Європи і Азії. У багатьох країнах був створений свій Національний фронт.

Успіх Червоної Армії під Москвою створив умови для розгортання її наступу і на південній ділянці радянсько-німецького фронту. Ставка Верховного Головнокомандування мала намір спільними зусиллями Південно-Західного і Південного фронтів завдати поразки групі фашистських армій «Південь» і визволити Донбас. Війська новоствореного Кавказького фронту і моряки Чорноморського флоту дістали наказ визволити Крим.

Група фашистських армій «Південь» на січень 1942 р. займала рубіж Мценськ – Вовчанськ – Ізюм і далі на південь до Таганрога. Найсильнішим було її угруповання в смузі Південного фронту. Перед німецько-фашистськими військами, що діяли на півдні, директивою німецького верховного командування від 8 грудня 1941 р. було поставлене завдання: протягом зими провести наступ і вийти на Дон, щоб захопити всі вугільні райони Донбасу, і забезпечити вихідну позицію для майбутнього весняного наступу. Одночасно планувалося якнайшвидше оволодіти Севастополем, що ще оборонявся. 28 березня 1942 р. плани Вермахту були повністю викладені в директиві № 41. Основа цього документу – знищення Червоної Армії. Захоплення району Нижньої Волги та Кавказу, незважаючи на його велике значення, ще не могло привести до поразки Радянського Союзу. Найпотужніше угруповання Червоної Армії знаходилося в центральному промисловому районі. Перед військами Вермахту було поставлене завдання: зберігаючи позиції на центральній ділянці, розбити і знищити радянські війська в районі Вороніжа й західніше Дона, оволодіти багатими стратегічною сировиною південними районами СРСР. Для вирішення цього завдання намічалось провести кілька послідовних операцій: в Криму, південніше Харкова й далі – на воронезькому, сталінградському, кавказькому напрямках. Операція по захопленню Ленінграда ставилася в залежність від вирішення завдань на південній ділянці фронту. Група армій «Центр» пови-

нна була поліпшити своє оперативне положення шляхом проведення окремих операцій.

Щоб об'єднати сили військ Брянського, Південно-Західного і Південного фронтів, директивою Ставки Верховного Головнокомандування від 18 грудня 1941 р. був відновлений Південно-Західний напрям (головнокомандуючий – Маршал Радянського Союзу С.К. Тимошенко, член військової ради – М.С. Хрущов, начальник штабу – генерал І.Х. Баграмян). Командування напрямом, оцінюючи обстановку, яка склалася наприкінці грудня на радянсько-німецькому фронті, вважало, що виникли передумови для широкого наступу військ Брянського, Південно-Західного і Південного фронтів, і звернулося до Ставки з проханням виділити близько 0,5 млн. чоловік маршового, а також 10 стрілецьких і 24 артилерійські дивізії, 25 авіаційних полків і 15 танкових бригад. Проте, Ставка таких сил тоді ще не мала. Тому перед фронтами були поставлені менші завдання.

Війська Брянського фронту разом з правофланговими арміями Південно-Західного фронту мали і далі вести наступ на Захід та оволодіти районами Орла і Курська. Командуванню Південно-Західного фронту (командуючий генерал Ф.Я. Костенко) пропонувалося підготувати наступальну операцію силами 38-ї і 6-ї армій, розгромити противника в районі Чугуєва, Балаклії, Ізюма і оволодіти Харковом і Краснодаром, забезпечивши таким чином дії ударного угруповання Південного фронту з північного заходу. Війська Південного фронту (командуючий – Р.Я. Малиновський) повинні були силами 57-ї, 37-ї і 9-ї армій завдати удару в напрямі Павлограда і захопити переправи через Дніпро біля Дніпропетровська і Запоріжжя. Задум Барвінківсько – Лозівської наступальної операції зводився до того, щоб ударом військ суміжних крил Південно-Західного і Південних фронтів прорвати оборону противника між Балаклією і Артемівськом і, розвиваючи наступ в загальному напрямі на Запоріжжя, вийти в тил донбасько-таганрозького угруповання противника і знищити його.

18 січня 1942 р. почалася Барвінківсько-Лозівська наступальна операція частин Червоної Армії, що тривала до 31 січня. У результаті боїв 24 січня було визволене Барвінкове, 27 січня – м. Лозова. У кінці січня і на початку лютого 1942 р. наступ радянських військ на південній ділянці фронту почав слабнути, фронт стабілізувався на досягнутих рубежах. Війська 6-ї армії Південно-Західного фронту, 57-ї і 9-ї армій Південного фронту разом із кавалерійськими корпусами закріпилися на виступі фронту, що утворився між Балаклією, Лозовою і Слов'янськом

(до 90 км в глибину і до 110 км у ширину). Виступ, що утворився, неупереджений начальник Генерального штабу Б. Шапошников назвав «оперативним» мішком. Операція перейшла в оборонну і тривала до кінця березня 1942 р. Але війська Червоної Армії скували значні сили ворога в цьому районі.

У березні відбулася ще одна операція, проведена командуванням Південно-Західного напрямку як дві окремі операції:

- 7 березня в наступ перейшли 6-а і 38-а армії Південно-Західного фронту, які мали розгромити чугуївсько-балакліївську групу військ противника і звільнити м. Харків;

- 12 березня в наступ перейшла 9-а армія й оперативна група О. Гречки Південного фронту, з метою розгромити слов'янсько-краматорську групу військ противника. Однак розширити «горловину» Барвінківського виступу не вдалося.

У першій половині березня 1942 р. Військова Рада Південно-Західного напрямку звертається до Ставки з пропозицією провести наступальну операцію силами Брянського, Південно-Західного і Південного фронтів, з метою розгрома сил противника і наступного виходу радянських військ на лінію Гомель, Київ, Черкаси, Первомайськ, Миколаїв. Командування напрямку прохало Ставку надати додаткові сили й озброєння. Але Генеральний штаб не дав згоди на проведення великомасштабної операції. Верховний Головнокомандуючий надав дозвіл на проведення окремої операції, з метою розгромити своїми силами тільки харківське угруповання, визволити Харків і створити умови для подальшого наступу на Дніпропетровськ.

План операції військ Південно-Західного напрямку, з метою звільнення Харківського району й подальшого наступу в напрямку Дніпропетровськ – Синельникове, був розроблений та затверджений Головнокомандуючим військами Південно-Західного напрямку Маршалом Радянського Союзу С. Тимошенко 10 квітня 1942 р. Планувалося, для упередження противника в розгортанні наступальної операції й збереженні ініціативи в руках радянських військ, поставити перед Південно-Західним напрямком на період квітень-травень основну мету – звільнення Харкова та захоплення найважливіших переправ на Дніпрі. Для досягнення цих цілей перед Південно-Західним фронтом ставилось завдання оточити й знищити харківське угруповання противника та перегрупуватися для наступного удару на Дніпропетровськ та Синельникове.

Основне завдання для Південного фронту передбачало створення глибоко ешелонованої оборони на важливіших напрямках для зосередження сил противника.

Для виконання наміченого завдання було заплановано III етапи:

I етап – підготовчий. Південно-Західний фронт проводить перегрупування своїх сил; Південний фронт продовжує закріплювати рубежі оборони, що займає; Військово – повітряні сили знищують авіацію на аеродромах і в повітрі, військову техніку в місцях її зосередження.

II етап – 6-7 днів. Прорив оборони противника. Південно-Західний фронт прориває оборону противника й на 6-7-й день наступу виходить стрілецькими з'єднаннями на початковий рубіж. Мета цієї операції – просунутись вглиб оборони противника на 30-35 км.

III етап – 7-8 днів. Завершення оточення та розгром Харківського угруповання противника. Південно-Західний фронт завершує оточення противника під Харковом. Завдання Військово-повітряних сил – прикрити свої війська від ударів авіації противника, знищити живу силу та техніку в районі Харкова.

Харківська операція почалася 12 травня 1942 р. і, на превеликий жаль, закінчилася трагедією для військ Червоної Армії. В оточенні загинули заступник командуючого військами Південно-Західного фронту генерал-лейтенант Ф.Я. Костенко, командуючий і член Військової Ради 6-ї армії генерал-лейтенант О.М. Городнянський, бригадний комісар О.І. Власов, член Військової Ради начальник штабу й командуючий артилерією 57-ї армії генерал-лейтенант К.П. Подлас, командир армійської групи Л.В. Бобкін та багато інших.

Можна довго перелічувати помилки радянського командування, допущені в період підготовки до операції, але це дуже невдячна і суб'єктивна справа. Адже більшість документів, і радянських, і німецьких стосовно харківської битви, до цього часу недоступна широкому загалу.

-
1. Безсмертя. Книга пам'яті України 1941-1945 рр. – К., 2000.
 2. Быков К.В. Последний триумф Вермахта: Харьковский котёл./ К. Быков – М.: Яуза – Пресс, 2009. – 480 с. – (Солдат Третьего Рейха).
 3. Военно-исторический журнал. – 1987, № 10.
 4. Военно-исторический журнал. – 1990, № 1.
 5. Історія міста Харкова XX століття \ О.Н. Ярмиш, С.І. Посохов, А.І. Епштейн та ін. – Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.

6. Калініченко В.В., Рибалка І.К. Історія України. Частина III: 1917-2003 рр. – Х., 2004.
7. Москаленко К.С. Південно-Західний напрямок. 1941-1943. Спогади командарма. Книга 1. – М.: наука, 1973. – с.150
8. Штеменко С.М. Генеральний штаб в годы войны. Кн. I. 2-е, изд. испр. и доп. – М.: Воениздат, 1975.
9. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941-1945 рр. Т.I. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1967

З історії назв вулиць

У професійних архівістів є одна надзвичайна особливість – перегортаючи сторінки історії, документи, бачиш багато цікавої інформації, і тут з'являються думки: «Який цікавий документ! Яка корисна інформація!» З роками накопичена інформація оформлюється в ідеї.

Досить давно серед архівістів йшли розмови про видання довідника, можливо, збірки документів про наші харківські вулиці – частинку історії міста. За кожною вулицею, провулком, площею або маленьким в'їздом – ціла низка подій: спочатку був побудований перший будинок, потім поряд із ним виявила бажання оселитися інша родина, а далі виникла необхідність замостити шлях, щоб зручно добратися до оселі, з'явився перший ліхтар, проїхав перший візник, перший трамвай...

Виникали перші історичні райони, яким харків'яни давали назву за своїми логічними, зрозумілими ознаками, природа деяких назв загубилася в історії. Наприклад, у Харкові є район «Землянки» (Київський район), назва неофіційна, але і в народі, і в офіційних колах її можна почути. А виник цей район після війни, у пору житлової кризи 1950-х років ХХ століття. Харків розбудовувався, великі підприємства потребували робочих рук – і ці «руки» їхали до міста цілими родинами. Маленькі кімнати в бараках, гуртожитках не могли задовольнити їх, і почалося стихійне будівництво будиночків, які нагадували землянки. Ця інформація з вуст старожилів, а в документах, рішеннях Київського, тоді Кагановичського, райвиконкому ми можемо побачити, як наприкінці 1950-х років почалося офіційне оформлення документів на ці будівлі. Пройдіться по місту і Ви згадаєте різні, іноді романтичні назви історичних районів (Кохання, Ясна Поляна), іноді дивні (Дурноплясівка, Нахалівка), іноді – досить конкретні (ХТЗ, Красний Октябрь). Деякі назви зникають, зароджуються нові.

Не менш бурхливе життя і в назвах вулиць. Є вулиці, виникнення яких, назву або зміну назви можна чітко прослідкувати за документами (Красіна, Червоноармійська). Є вулиці, назва яких існує тільки в документах, а вулиця вже своє життя «завершила», (була знесена у зв'язку з будівництвом, злилася з іншою і т.ін. (Воровського, Белгородська). Та й самі назви – це історія, прізвища та прізвиська перших поселенців, географічні особливості, професійна зайнятість населення, назва підприємства чи установи, що розташовані на вулиці. Окрема сторінка

– це зміна назв вулиць, пов'язана з політичними, історичними подіями, розширенням території міста тощо.

А ще є назви гір, річок, ярків, островів, скверів, ринків...

Архівісти старанно збирали інформацію, знайдену в тих чи інших документах, у деяких випадках – збережену тільки в документах Державного архіву Харківської області. На щастя, і за межами архіву були люди, які також старанно, системно збирали і накопичували інформацію. Особливо, слід відзначити Дьякову Олену Василівну – викладача кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Дмитриєву Олену Миколаївну – головного бібліотекаря відділу «Україніка» Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка, Хорошковатого Олексія Володимировича – секретаря Харківської міської топонімічної комісії та багатьох інших, яких можна назвати небайдужими.

Спільними зусиллями багатьох небайдужих людей у листопаді 2011 року з'явився довідник «Харьков: справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов». При описуванні вулиць, скверів надано інформацію про місцезнаходження їх в офіційному та історичному районі, довжина, перша та наступні назви, згадуються історичні події, що відобразилися на назві вулиці, вказано точні дати (якщо вони були відомі), в деяких випадках – приблизні.

Автори довідника розуміють, що це перший крок, можливо недосконалий, але більш ніж за 350 років існування Харкова його потрібно було зробити. Немає межі у досконалому, тому є надія, що за першим кроком настануть наступні.

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Андрей Парамонов

Фонды духовных правлений Слободско-Украинской (Харьковской) губернии в ЦГИАК Украины

В настоящее время интерес к генеалогии среди граждан Украины неуклонно возрастает, и если раньше для такого рода исследователей было достаточно хотя бы ревизских сказок конца XVIII ст., то на сегодняшний день всех интересует максимально возможная глубина изыскания. Комплексное генеалогическое изыскание охватывает, как правило, несколько архивных учреждений, среди которых, помимо областных архивов, видное место занимают РГАДА¹, РГВИА² и конечно ЦГИАК³. Московские архивы и раньше-то были мало доступны для украинских исследователей из-за стоимости командировочных расходов, в первую очередь, а сегодня этот вопрос только умножился. Что до ЦГИАК, то здесь, понимая всевозрастающую волну исследований генеалогического характера, его руководство старается улучшить имеющиеся базы данных, а также создавать новые, помогающие исследователям в оперативном поиске конкретной информации. Кроме этого, создания такого рода баз данных способствует и повышению скорости в подготовке официальных запросов генеалогического характера, поступающих в ЦГИАК.

Одними из самых неразработанных генеалогических источников в ЦГИАК стали фонды духовных правлений бывшей Слободско-Украинской (Харьковской) губернии. Именно эти фонды значительно затрудняют подготовку архивом путеводителя по метрическим книгам. Основная причина сводится к тому, что эти фонды выпадают из общего количества документов по своему содержанию, ведь большинство документов ЦГИАК описывают территорию Правобережной Украины, то незначительное количество метрических книг и исповедных росписей, которое имеется по другим территориям, вполне укладываются в так называемую Коллекцию метрических книг. Что же до территории

1748 20		15	
Число	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
26	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
16	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
12	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
17	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
18	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
19	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
20	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
21	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
22	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
23	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
24	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян
25	Малоросіян	Малоросіян	Малоросіян

Исповедная роспись слободы Хорошево за 1748 год.

бывших слободских полков, то эти документы попали в ЦГИАК исключительно как документы XVIII ст., которые хранились первоначально в филиале ЦГИАК в Харькове. В 1970-е годы филиал был ликвидирован и все документы перевезли в Киев. При этом необходимо отметить, что фонды духовных правлений других территорий Украины представлены весьма скупо по отношению к фондам бывшей территории Слободской Украины (всего 13). Да и состав этих фондов представлен несколькими делами.

Если же обратиться к истории вопроса, то мы можем увидеть, что изначально значительное число метрических книг, бывших слободских полков, хранилось в приходских церквях. Так, Филарет (Гумилевский) в своем труде указывал, что многие церкви имели метрические книги с 1720-х годов⁴. Следует отметить, что все эти метрики сохранились практически полностью, в указанных автором датировках. В последующие годы принципы формирования метрических книг изменились, теперь в церкви заполняли сначала черновик, который потом переписывали дважды, один – для хранения в церкви, второй – для хранения в Харьковской духовной консистории. Именно Филарет инициировал вопрос передачи метрических книг более раннего периода для передачи в архив Харьковской духовной консистории.

После октябрьского переворота 1917 г. по решениям советского правительства церковь лишалась права регистрации актов гражданского состояния, а сами архивы метрических книг попали в разные руки. Так, метрические книги из церквей были переданы на хранение в сельские советы, а оттуда в архивы ЗАГСа⁵. Метрические книги из Харьковской духовной консистории были переданы частично в губернский архив ЗАГСа (с 1870 г.), а большая их часть – в Харьковский исторический архив в 1922 году. О чем позаботился Д.И. Багалея, при этом рассорившись с заведующим Музеем Украинского искусства Стефаном Андреевичем Таранушенко, который настаивал на передаче бывшего консисторского архива в его музей, по той причине, что в фондах уже находились на хранении все экспонаты из бывшего Харьковского епархиального церковно-археологического музея.

Как бы там ни было, а метрические книги и исповедные росписи попали на хранение в Харьковский исторический архив. Первое время этим фондам не уделялось никакого внимания, с ними начали практическую работу только в 1938 году, о чем свидетельствуют первые описи, хранящиеся сегодня в ЦГИАК. Вторая попытка изучить эти фонды относится к 1948 году, именно в это время были составлены первые

№ 44. 71

Нича иновольной области Харьковской Епархій города
 Капова Николаевской урвы Попи Кондратіи фелогова спужити
 Приходниль дѣтійхъ динодъ людемъ Которыхъ отомъ прихобъ
 об 91 догахъ. обрѣтається 4592 годъ соудѣтвеніемъ Нпо
 и лѣтнѣхъ прошолъ 1733 году вышолъ людемъ и дѣлѣхъ исповѣ
 довали и сѣтѣхъ тайнъ пригасились то бесѣда Нича

Въспомогательная информация	Вспомогательная информация	Вспомогательная информация
1	Надѣлъ тѣмъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ Мати и въ дѣлѣхъ	1 своѣмъ фелогова
2	Дѣлѣхъ сѣмѣи въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ сѣмѣи дѣлѣхъ сѣмѣи	10 своѣмъ
3	Ломѣи въ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	2 своѣмъ
4	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ
5	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ
6	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ
7	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ
8	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ
9	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ
10	Дѣлѣхъ шестѣхъ же въ дѣлѣхъ Нича въ дѣлѣхъ дѣлѣхъ	своѣмъ

Нича въ дѣлѣхъ

Исповедная роспись Николаевской церкви города Харькова за 1733 год,
 из фонда 2007 (Харьковское духовное правление).

описи фондов, а сами дела стали обрабатывать дустом, позднее – формалином от всякого рода плесени, грибка, жучков и т.д. Надо сказать, что эти первые описи долгое время были единственным источником, по которому можно было бы составить представление о фондах духовных правлений. Не смотря на большое количество ошибок в наименованиях, обобщений в названиях дел, нужно сказать архивистам, которые пытались их разработать, огромное спасибо! Так как именно они послужили основой в последующих усовершенствованиях этих фондов. Уже в Киеве архивисты ЦГИАК пытались кардинально изменить ситуацию в наведении порядка в этих фондах. Но главным препятствием в исследовании для архивистов стало отсутствие знаний административного деления бывшей Харьковской губернии. Для более глобального изучения этих фондов требовалось наличие отдельного хранителя, который на протяжении нескольких лет пытался разобраться в этих фондах. Следует выразить огромнейшую благодарность зам. директора ЦГИАК – Людмиле Ярославовне Демченко, которая отстояла мнение, которое было самым верным применительно к этим фондам, а именно: ни в коем случае не перемещать дела из одного фонда в другой, как бы они не были перепутаны в первые годы их использования. А главным решением вопроса в подготовке их к использованию – создание детального реестра дел каждого фонда.

Действительно, особенность фондов духовных правлений, хранившихся в консисторском архиве, состояла в том, что в разных фондах содержались дела бывшего Старобельского уезда: часть из них в Беловодском духовном правлении (ф. 1980), другая часть – в Бахмутском духовном правлении (ф. 1979), третья – в Деркульском духовном правлении (ф. 1986), четвертая – в Воронежском духовном правлении (ф. 1985), и, как правило, большинство населенных пунктов в этих фондах разбросаны в разные периоды между этими фондами. При этом, все селения относились в XIX ст. именно к Старобельскому уезду. Так, например, в фонде Бахмутского духовного правления нет метрических книг не только самого города Бахмута, но и других селений, которые после ликвидации наместничеств отошли к Екатеринославской губернии. Конечно, этому есть объяснение. В период 1780-1796 гг. на этой территории было несколько реформ в области территориального деления, при большинстве из них границы гражданских и духовных ведомств часто не совпадали. Отражение этих процессов можно найти на территории Изюмского уезда, когда правительством Российской империи была инициирована попытка создания отдельной Славянской ду-

ховной консистории, просуществовавшей всего несколько лет. А сами дела бывшего Славянского уезда «разошлись» по фондам Славянской духовной консистории (ф. 2013), Славянского духовного правления (ф. 2005), Изюмского духовного правления (ф. 1989), а также, что наиболее странно, оказались в Константиноградском духовном правлении (ф. 1994).

Некоторые фонды духовных правлений представляют собой исключительно дела генеалогического характера, т.е. содержат в своем составе только метрические книги и исповедные росписи. Однако, большинство фондов включают в себя указы Белгородской духовной консистории, дела, связанные со строительством, перестройкой, ремонтом храмов, назначением священно- и церковнослужителей, судебные и тяжёбые дела между священно- и церковнослужителями; уголовные дела, связанные наказанием прихожан за преступления; дела о принятии в православие иноверцев; клировые ведомости на церкви, ревизские сказки священно- и церковнослужителей, дела о доходах и расходах церквей. Именно фонды, содержащие в себе такого рода информацию, представляют бесценный источник в подготовке исследований по истории храмов и селений, генеалогии священнических родов, позволяют раскрыть тонкости взаимоотношений членов причта между собой.

Так, мной была существенно дополнена, практически на целое столетие, история Покровского храма в с. Коротыч Харьковского уезда на основе документов фонда Харьковского духовного правления (ф. 2007). При этом удалось проследить целую династию священников Закрицких, которые пришли вместе с первыми поселенцами в конце XVII ст.

На основе документов фонда Константиноградского духовного правления (ф. 1994) появилась чудесная статья о взаимоотношениях между членами причта и прихожанами в сл. Новая Водолага, настолько детализированная в подробностях, что, очевидно, может служить исходной точкой в глобальном исследовании по этому вопросу для всей территории Слободской Украины.

Клировые ведомости, ведомости о храмах, ревизские сказки, исповедные росписи стали основным источником в подготовке энциклопедии «Священно и церковнослужители Харьковской епархии 1651-1917».

К сожалению, следует отметить, что большинство дел фондов духовных правлений на сегодняшний день мало пригодны для выдачи их исследователям, причиной всему повреждение грибком, необходимость

реставрации значительного числа дел, необходимость в наличии большого количества папок и внутренних бланков.

К положительным моментам можно отнести подготовку практически всех описей фондов духовных правлений, имеющих как внутренний реестр на каждое дело, так и расширенный географический указатель, который учитывает административное деление XVIII ст., на 1917 г. и на сегодняшний день. Приятно также осознавать, что и я лично, и мой музей причастны к этой огромной работе, которая велась на протяжении последних двух лет и станет основой полноценной подготовки фондов духовных правлений к использованию исследователями.

1. РГАДА – Российский Государственный архив древних актов (г. Москва).
2. РГВИА – Российский Государственный военно-исторический архив (г. Москва)
3. ЦГИАК – Центральный Государственный исторический архив Украины в г. Киеве
4. *Филарет (Д.Г. Гумилевский)*. Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – Харьков, 1857-1859.
5. Кстати дубликаты ревизских сказок, также хранившиеся в церквях, были просто уничтожены.

ПЕРСОНАЛІЇ

Елена Бабич

Хранитель истории технического прогресса

Высокие темпы развития промышленной индустрии и рост научно-изыскательских работ в послевоенные годы поставили перед руководством страны вопрос централизованного хранения исторически значимой научно-технической документации. Первый шаг в этом направлении Совет Министров СССР сделал 21 мая 1969 года, когда было принято Постановление № 431 «О централизованном хранении научно-технической документации и организации её широкого использования». Этим постановлением Министерства и ведомства союзного и республиканского подчинения обязывались осуществлять мероприятия по передаче на государственное хранение научно-технической документации, которая разрабатывалась проектными, конструкторско-технологическими организациями, научно-исследовательскими институтами, находящимися в их подчинении. В Украине отправной точкой реализации Постановления № 431 стало Постановление Совета Министров УССР от 25 декабря 1969 года № 688 о создании Центрального государственного архива научно-технической документации УССР (ЦГАНТД), впоследствии переименованного в Центральный государственный научно-технический архив Украины (ЦГНТА).

Первым директором ЦГАНТД стал историк-архивист, участник Великой Отечественной войны Николай Фёдорович Кондратьев. 23 февраля 2012 года ему исполнилось бы 85 лет.

Свою трудовую деятельность Н.Ф. Кондратьев начал в 1960 году в Центральном государственном архиве Октябрьской революции (ЦГАОР) в должности старшего научного сотрудника, закончив Московский государственный историко-архивный институт. Документальная база ЦГАОР позволила ему заниматься такими вопросами, как электрофикация Украины, строительство Днепровской электростанции, дорожное строительство, развитие отдельных отраслей промышленности, тя-

М.Ф. Кондратьев. 1987 р.

желой индустрии. В этот период у Николая Федоровича возникает идея создания архива по истории науки и техники, в котором были бы сосредоточены только лишь научные и технические документы. С 1962 по 1971 гг. он заведует Архивным отделом Харьковского областного Исполнительного комитета депутатов трудящихся, осуществляет организационное и научно-методическое руководство архивным делом в областном, городском и районном государственных архивах Харьковской области. В 1964 году при Архивном отделе Николай Федорович одним из первых в Украине создает хозяйственно-расчетный отдел научно-технического упорядочения документов. В 1971 году Н.Ф. Кондратьев назначен на должность директора ЦГАНТД.¹

Активный, принципиальный Н.Ф. Кондратьев прекрасно понимал, что закладка основ научно-технического архива должна начинаться с нормативно-методической базы. «На первом этапе становления архива был разрешен ряд методических и организационных вопросов, так как от их решения зависела дальнейшая работа коллектива. В отдельности были разработаны принципы комплектования архива документами; формы и методы взаимоотношения архива с организациями-фондообразователями, решены вопросы обеспечения архива квалифицированными кадрами» – писал Кондратьев в журнале «Архивы Украины». Под руководством Н.Ф. Кондратьева успешно решались вопросы научно-технического упорядочения документов. Он установил единые принципы их оформления и описания. Ему принадлежит идея

систематизации научно-технической документации в единицы хранения, фиксирование листов чертежей во внутренних описях.²

На основе опыта работы с научно-технической документацией, под руководством Н.Ф. Кондратьева в 1971 году издана «Инструкция о порядке подготовки научно-технической документации для передачи на государственное хранение в ЦГНТА УССР»,³ которая стала первым в Украине нормативно-методическим документом по подготовке научно-технической документации для передачи на государственное хранение. Впоследствии ее использовали при разработке «Основных правил работы с научно-технической документацией в государственных архивах СССР».⁴ Коллеги из Российского Государственного архива научно-технической документации вспоминают Н.Ф. Кондратьева, как человека инициативного и высоко ценят его вклад в разработку вышеуказанных правил, соавтором которых он является.

Кроме этого, Николай Федорович является автором раздела «Учет научно-технической документации» для «Правил работы с научно-технической документацией в организациях и на предприятиях» и ряда инструкций. Это «Временная инструкция по учету научно-технической документации в госархивах» (1981), «Рабочая инструкция по выявлению, учету, описанию и хранению особо ценной документации» (1982), «Рабочая инструкция по организации научно-технической документации, подлежащей государственному хранению» (1983), «Инструкция по подготовке научно-технической документации к страховому копированию» (1984), «Рабочая инструкция по усовершенствованию и переработке описей» (1985) и многие другие.⁵

Один из ведущих специалистов архивного дела в республике, Кондратьев пропагандировал среди коллег новый принцип повышения квалификации. По его мнению, чтобы полнее и грамотнее организовать работу по выявлению, отбору, учету и дальнейшему использованию научно-технической документации, архивисты должны быть технически грамотными. Сотрудники отдела ведомственных архивов изучали вопросы электроэнергетики, металлургии, транспорта, а также химической, топливной, машиностроительной промышленности, постигали премудрости строительства и архитектуры. С целью ознакомления сотрудников с особенностями работы с научно-технической документацией, руководством архива были организованы курсы повышения квалификации, на которых читали лекции инженеры-специалисты харьковских проектных институтов.

Коллективом архива было выявлено и принято на государственное хранение значительное количество ценных документов по истории науки и техники. В наши дни фондообразователями архива являются более 200 организаций и предприятий Украины, среди которых такие значительные, как «ВНИПИТрансгаз», «Водоканалпроект», «Турбоатом», Институт монокристаллов и многие другие известные научно-исследовательские и проектно-конструкторские учреждения. Сотни тысяч архивных документов хранят историю развития промышленного потенциала предприятий 25 стран мира, среди которых не только представители ближнего зарубежья – Россия, Белоруссия, Грузия, а и дальнего – Индия, Китай, Египет. В ЦГНТА Украины находятся проекты крупных электростанций, магистральных газопроводов, шахт, планы развития и реконструкции городов и сел. Многие проекты были отмечены, в своё время, государственными и международными премиями, дипломами.

Архивисты высоко ценят вклад первого директора научно-технического архива Николая Кондратьева в развитии архивной отрасли. За заслуги в организации работы ЦГАНТД УССР и научно-методическую деятельность Николай Кондратьев был награждён почётными грамотами Главного архивного управления Украины, орденом «Трудового Красного Знамени» и медалью «Ветеран Труда». Как участник Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. награжден орденом «Отечественной войны I степени», медалями «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.», «За победу над Японией», медалью Жукова и шестью юбилейными медалями.⁶

И сегодня в архив по-прежнему поступают документы, образуются новые фонды. В 2009 году в Центральный государственный научно-технический архив Украины семьей Николая Федоровича Кондратьева были переданы на хранение документы и сформирован личный фонд известного архивиста. Дело всей его жизни продолжает жить...

-
1. Українські архівісти: Бібліографічний довідник. УЗ-х вип. Вип.2: 1940-1960-ті рр. // Держкомархів України. УНДІАСД; Упоряд.: Т.В. Портнова. - К., 2002.- с. 103-104.
 2. Там само.
 3. Инструкция о порядке подготовки научно-технической документации для передачи на государственное хранение в ЦГНТА УССР. - Х., 1971.
 4. Основные правила работы с научно-технической документацией в государственных архивах СССР. - М., 1985. - 94 С.
 5. Українські архівісти: Бібліографічний довідник. УЗ-х вип. Вип.2: 1940-1960-ті рр. // Держкомархів України. УНДІАСД; Упоряд.: Т.В. Портнова. - К., 2002.- с. 103-104.
 6. Там само, с.106.

Знамя Победы над Рейхстагом **(История одной фотографии и ее автора Евгения Халдея)**

Русские войска дважды брали Берлин. Первый раз во время Семилетней войны в 1760 году. Вторично русские заняли Берлин в феврале 1813 года, преследуя остатки армии Наполеона. В 1945 году взять Берлин в третий раз предстояло советской армии. Между прочим, маршал В.И. Чуйков считал, что советские войска могли взять Берлин еще в феврале 1945 года, и это позволило бы спасти сотни тысяч жизней наших солдат и офицеров. Тогда маршал Г.К. Жуков рассудил иначе: войска устали, а тылы отстали – наступления на Берлин не будет. Американцы и англичане, подсчитав свои возможные огромные человеческие потери, вообще отказались от штурма Берлина – они ценили жизнь своих солдат!

Советская армия могла окружить Берлин плотным кольцом блокады в апреле 1945 года и город, подвергаемый жестоким артобстрелам и лишенный продовольствия, безусловно, капитулировал бы – ведь это был конец войны! Берлин был обречен, но советское командование решило взять его штурмом, не считаясь с неизбежной гибелью десятков тысяч своих солдат, когда до конца войны оставались считанные дни.

Конкретной целью советского командования было любой ценой захватить Берлин, ворваться в город первыми, взять рейхстаг – здание бывшего парламента германской империи, водрузив на нем советский красный флаг.

До сих пор идут споры о том, кто и когда установил на рейхстаге красный флаг. Согласно официальной версии знамя Победы водрузили 30 апреля 1945 года сержанты Михаил Егоров и Мелитон Кантария, которых сопровождал замполит батальона лейтенант Берест, но на крышу рейхстага он не выходил.

Весь мир обошла фотография советского солдата, водружающего над взятым Рейхстагом красное знамя, которое позже стали называть Знамя Победы.

Ниже один из серии снимков, сделанных на крыше Рейхстага. Хотя 1 и 2 мая 1945 года еще, как минимум, три советских военных корреспондента фотографировали солдат с флагами в Рейхстаге и на его куполе, пальма первенства досталась фотографии известного фото-

Водружение Знамени Победы над Рейхстагом. 2 Мая 1945 г.

журналиста 28-летнего Евгения Халдея и стала одним из символов Второй мировой войны.

Большинство людей не знают, что фотография была сделана не в тот самый исторический момент, когда пал Рейхстаг. Лейтенант Евгений Халдей инсценировал эти события 2 мая 1945 года, через три дня после того, как советские войска захватили здание парламента Германии.

Мало кто знает так же, что красное полотнище с серпом и молотом в Берлин Халдей привез с собой – боялся, что вдруг в нужный момент его не окажется у солдат...

Я ведь давно размышлял над тем, как поставить свою «точку» в затянувшейся войне: что может быть значительнее – знамя победы над поверженным врагом! К концу войны я уже не возвращался из командировок без снимков со знаменами над освобожденными или взятыми городами. Флаги над Новороссийском, над Керчью, над Севастополем, которые освободили ровно за год до Победы, – пожалуй, более других дороги мне. И такой случай представился, – рассказывает Халдей. – Едва я вернулся в Москву из Вены, как редакция Фотохроники ТАСС приказала следующим же утром лететь в Берлин.

Приказ есть приказ, и я начал быстренько собираться: понимал, что Берлин – это окончание войны. Мой дальний родственник, портной Израиль Кишицер, у которого я жил в Леонтьевском переулке, помог мне сшить три флага, раскроив красные месткомовские скатерти, которые мне «подарил» ТАССовский завхоз Гриша Любинский. Звезду, серп и молот я собственноручно вырезал из белого материала... К утру все три флага были готовы. Я помчался на аэродром и улетел в Берлин...

Прибыв в Берлин, Халдей сделал снимки с каждым из трёх флагов. Первый флаг был установлен вдали от рейхстага, на крыше штаба 8-й гвардейской армии, возле скульптуры орла, восседавшего на земном шаре. Евгений Халдей забрался туда с тремя бойцами и сделал несколько фотоафий.

Второй флаг был установлен над Бранденбургскими воротами. По воспоминаниям Халдея, утром 2 мая 1945 года лейтенант Кузьма Дудеев, сержант Иван Андреев и он забрались на Бранденбургские ворота, укрепили флаг и сделали снимок. На обратном пути Халдею пришлось прыгнуть с большой высоты, и он отшиб ноги.

Когда Халдей добрался до рейхстага, из которого выбили фашистов, флагов там уже было установлено множество. Наткнувшись на нескольких бойцов, он достал свой флаг и попросил их помочь забраться на крышу.

Евгений Халдей вспоминал: «Когда мы взобрались на разрушенный Рейхстаг, нас было четверо, но я хорошо запомнил киевлянина Алексея Ковалева, который привязывал флаг. Я его долго фотографировал в разных позах. Помню, что мы все очень тогда продрогли... Ему и мне помогали старшина разведроты Гвардейской Краснознаменной ордена Богдана Хмельницкого Запорожской стрелковой дивизии Абдулхаким Исмаилов из Дагестана и минчанин Леонид Горычев».

Халдей отснял всю пленку – 36 кадров. Один из них в различных вариантах стал иконой XX века, картиной, которая в коллективной памяти немцев и русских одновременно представляет собой поражение нацистской Германии и победу Красной Армии. На снимке Халдея торжественное Знамя Победы не установлено прямо, оно склонено, Ковалев с флагом наклонился, Халдей увидел, что поверженный Берлин лежит под нашим знаменем и щелкнул. Этой фотографией была поставлена точка в войне. Проведя фотосъемку в Рейхстаге, Халдей вылетел в Москву. Тогда на фотографии, впервые напечатанной 13 мая 1945 года в журнале «Огонек», первоначально была сфальсифицирована одна деталь.

Воодружение советского флага над рейхстагом. 2 Мая 1945 г.

В действительности, у красноармейца, подававшего знамя, на обеих руках были часы, трофейные часы. В редакции на это обратили внимание, и Халдей (позже он в этом признался), на одном из негативов с помощью иглы соскоблил часы с правой руки своей модели. На следующей версии фотографии в небе вдруг появились темные гроззовые облака вместо вытравленного дыма от горящего Рейхстага.

Евгений Халдей был единственным советским фотокором, которого в июле 1945-го допустили снимать Потсдамскую конференцию, где тройка лидеров решали будущее Европы; его четыре фотографии использовались на Нюрнбергском процессе в качестве доказательств преступлений нацизма – двор тюрьмы в Ростове, усталый телами мирных жителей, расстрелянных фашистами, руины Мурманска, на который всего за одни сутки было сброшено 340 бомб...

Когда у Халдея спрашивали, был ли у него личный счет к гитлеровцам, он, по словам его дочери, говорил: «Счет был у каждого, кто был на войне, но если бы я сводил счета, а не выполнял свою работу... Мы просто пытались победить и победили». А счет у него был – отец и три сестры остались в оккупации в Донецке. После войны он узнал, что их, живых, вместе с сотнями евреев фашисты сбросили в шахты...

Еще одно незабываемое событие в жизни военного фотокорреспондента Халдея – Парад Победы в Москве. В Берлин он вернулся по-

сле Потсдамської конференції, затем командировка на Дальній Восток к советським військам, звільнившим Мукден, Харбін, Порт-Артур.

Многі снимки Е. Халдея поміщені во всемирній серії «Фотографії, які зробили історію». В антології «Panteon der fotografieim XX Jahrhundert» 30 видатних майстрів світа. Один з них – Євгеній Халдей. Його творчості присвячена книга директора відомої паризької фотошколи Марка Гроссе «Халдей. Художник из Советского Союза».

Євгеній Халдей народився в єврейській родині в 1917 році в українській Юзівці (пізніше – Сталіно, сьогодні – Донецьк). Його мати загинула, захищаючи годовалого сина від кулі погромщиків, при цьому він був поранений. Зростає у бабусі. Поруч з їхнім будинком знаходився ательє фотографа Клеймана. В віці 12 років хлопець збудував свій перший фотоапарат з якоїсь коробки і лінз від бабусиних окулярів. Підлітком він пристроївся чистити паровозні топки. Отримав за це хліб, частину пайка продав і так накопив на свою першу камеру «Комсомолец». В 19 років на його роботи звернули увагу, і він почав фотографувати для радянського інформаційного агентства ТАСС в 1936 році. Найбільш пам'ятні фотографії створив в час Другої світової війни і в Нюрнберзькому процесі.

Е. Халдей в Берліні на фоні Бранденбургських воріт. Май 1945 г.

После войны Халдей с трудом находил работу на полный рабочий день из-за сталинских антисемитских репрессий и чисток. Он трудился в безвестности большую часть своей жизни и последние годы жизни, до 1997 года, коротал в маленькой московской квартирке на скромную пенсию. Только после смерти Сталина в 1953 году Халдея взяли на работу в советские газеты. Начиная с 1950 года, Халдей фотографировал, в основном, рабочих, политиков и деятелей искусства, таких как виолончелист Мстислав Ростропович и композитор Дмитрий Шостакович.

Первую выставку работ Евгения Халдея устроили в 1994 году в Берлине (и издали книгу с некоторыми его фотографиями) частные коллекционеры Эрнст Фолланд и Хайнц Криммер, которые сыграли важную роль в попытке донести работы Халдея до широкой публики. Они встретились с Халдеем в Москве в 1991 году и начали коллекционировать его работы. Фолланд и Криммер собрали более 200 фотографий. Их коллекция фотографий Халдея является сейчас крупнейшей за пределами России. «Фотографии Халдея есть в каждом немецком школьном учебнике. Его фотографии известны, но человек, сделавший их, – нет», – отметил Криммер. Халдей никогда не считал себя художником и лишь иногда продавал свои работы в небольшом количестве у себя дома.

В 1995 году на международном фестивале фотожурналистики во Франции, в Перпиньяне, Халдея чествовали всем миром: Евгению Ананьевичу была присуждена самая почетная награда в мире искусства – титул «Рыцарь ордена искусств и литературы». Их, новоиспеченных рыцарей, было тогда двое: он и Джо Розенталь. Два старичка на сцене поддерживали друг друга под руку. У Розенталя на груди висел фотокадр с его знаменем – американские десантники на Иводзиме, у Халдея – его «Знамя Победы».

В марте 1997 года, когда старейший в то время военный фотокорреспондент в России отмечал свое 80-летие, выставки с его участием состоялись в Нью-Йорке, Сан-Франциско, Берлине. Американское издательство «Aperture» выпустило книгу «Свидетель истории. Фотографии Евгения Халдея» («Witness to history. Photographs of Yevgeny Khaldei»). В Париже и Брюсселе в 1997 году состоялась премьера 60-минутного фильма «Евгений Халдей. Фотограф эпохи Сталина», снятого компанией Wajnbrosse Productions&Cult Film. На премьере фильма предлагался сувенир – бутылка водки с этикеткой, повторявшей название фильма по-французски. Евгений Ананьевич, передвигаясь по залу

в коляске (он не мог долго стоять на ногах), с удовольствием оставлял на ней автограф. Большая ретроспективная выставка крупнейшего советского фотожурналиста XX века прошла в Берлине в 2008 году.

В прошлом году авторитетный британский журнал *New Statesman* (основан в 1918 г. при содействии знаменитого драматурга Бернарда Шоу) определял 50 лучших снимков XX века. К фотографиям предъявлялось требование: запечатлеть значимый момент мировой истории и отразить выдающуюся роль фоторепортера в создании хроники своей эпохи. И первым снимком, отобранным NS, оказалось Знамя Победы. «Этот черно-белый документ относится к числу снимков, которые способны прославить его автора на весь мир, – утверждал Ж. Вершеваль – директор французского Музея фотографии, где проходила последняя выставка Е. Халдея в сентябре 1998 года. Сделать такой – хотя бы один за всю жизнь! – мечтает каждый фоторепортер».

Фотография водружения красного флага на крыше Рейхстага 2 мая 1945 года в Берлине – это запечатленный миг великой истории, ставший символом Победы, разгрома гитлеровского нацизма во Второй мировой войне. Этот снимок был растиражирован тысячами изданий в послевоенные годы. Чаще всего под ним стояла подпись «Фотохроника ТАСС» и лишь изредка имя автора – Евгений Халдей.

А на родине легендарного фотокорреспондента почти не вспоминали. Лишь однажды, в 1979 году, вышла в Советском Союзе фотокнига Евгения Халдея «От Мурманска до Берлина», благодаря настойчивым усилиям Константина Симонова, но не в столице, а в Мурманске. В этом году 5 мая в Киеве в Мемориальном комплексе «Музей истории Великой Отечественной войны» открылась выставка, на которой было представлено 200 лучших работ Халдея, 30 из них, попавшие в советские времена в разряд запрещенных, – впервые. Экспонировались фотодокументы из семейного архива автора и фондовой коллекции Мемориального комплекса. На родине – это первая большая выставка, которой художник при жизни так и не дождался. С 4 июня 2011 года выставка «Евгений Халдей. Классика фотографии» прошла в Военно-морском музее Украины на Михайловской батарее в Севастополе.

Е.А. Халдей оставил богатейшее творческое наследие, насчитывающее свыше 30 000 негативов, на его фотографиях запечатлены значимые события отечественной истории XX века.

1. Из воспоминаний Максима Максимова «Знамя Победы над Рейхстагом». Сенсационная история фото 08.05.2006.
2. Коллектив авторов. История Второй мировой войны. 1939–1945. Том 10. – М.: Воениздат, 1979.
3. Валерий Яременко. Кто поднял знамя над рейхстагом? Героическая история и пропагандистский миф // Політ.ру.
4. Сергей Каргапольцев. Герои Страны: Ковалёв Алексей Леонтьевич [//www.warheroes.ru](http://www.warheroes.ru).
5. Центральный музей ЗС України видав чергову сторінку «Історичного календаря», присвячену Герою України Олексій Бересту. // Урядовий портал «АРХІВ НОВИН».
6. Володимир Проненко «Якщо щось трапиться з Єгоровим і Кантарією, Берест дійде обов'язково...» «Дзеркало тижня» №18, 14 травня 2005.
7. Шатилов В.М. Знамя над рейхстагом. 3-е изд. – М.: Воениздат, 1975.
8. Сапрыков В.Н. Дважды победное. – М.: «Московские учебники – Сидипресс», 2008 г.
9. Ямской Н.П. Кто брал Рейхстаг. Герои по умолчанию. – М.: Олма-Пресс, 2006.
10. Станислав Радзинский, куратор выставки «Завтра была война». Севастополь, Музей Шереметьева.
11. Юрий Прохоров Знамя Победы над Рейхстагом <http://prostor.samal.kz>
12. Афанасий Мамедов – Интервью с Анной Халдей, дочерью легендарного фотографа Евгения Халдея. Леаим, литературно-публицистический журнал №8 (184), 2007.
13. Владимир Фалин. Фотодокументальная вставка «Евгений Халдей. Художник, воин, человек», Киев, 5 мая 2011.

Маловідомі події життя українського письменника фронтовика Івана Багмута

І.А. Багмут

Літній кремезний чоловік вийшов з будинку обласного архіву та полегшено зітхнув. Його запевнили, що передані документи важливі для майбутніх поколінь і складуть особистий фонд (Р-5758), який буде зберігатися довгі роки.

Завідуюча обліком Харківського обласного державного архіву старший науковий співробітник Лідія Семенівна Крутьєва детально переглянула надходження. Документи, їх налічувалося 130 одиниць зберігання, були систематизовані й склали один опис за розділами: рукописи (1-83); листи І.А. Багмута; листи І.А. Багмута; матеріали до

біографії; матеріали, зібрані І.А. Багмутом для своїх робіт; матеріали про І.А. Багмута. Опис відкрила передмова Л.С. Крутьєвої.

«Найбільшу цінність у фонді являють рукописи творів письменника. Це автографи повістей: «Записки солдата», «Служу Радянському Союзу!», «Господарі Охотських гір», «Здравствуй, сонце!» («Блакитне плесо»), «Проти вітру», пригодницька повість-жарт «Пригоди Чорного кота Лапченка», також автографії п'єс і оповідань. Цей основний розділ фонду цікавий тим, що майже кожен твір представлений багатьма варіантами, що показують процес роботи автора над рукописом. На жаль, розділ дуже неповний, в ньому немає багатьох відомих творів письменника, що значно знижує загальну цінність фонду». Те саме зауваження стосувалося й інших розділів. Наприклад, розділ «Матеріали до біографії» був створений лише за свідцтвами про літературну діяльність письменника, у ньому були відсутні як особисті документи, так і матеріали про громадську діяльність.

Архівісти побажали письменнику творчої наснаги та скорішого поповнення новостворених розділів, «що значно збагатить фонд і зробить його історично-вагомим і цінним». Адже життя Івана Андріановича було сповнене непересічними подіями. Йшов 1967 рік. Багмуту дуже бракувало багатьох оригіналів документів, але він знав, що під грифами «цілком таємно» і «зберігати постійно», деś у надрах архіву КДБ УРСР, зберігалася його архівна слідча справа. Довоєнне життя літературного Харкова знайшло в ній документальне відображення, сповнене таких подробиць, які не змогла б втримати навіть чіпка пам'ять колишнього фронтового розвідника.

Передає до фонду Р-6452 ДАХО за часів незалежності України з відомчого архіву колишнього КДБ архівна слідча справа Івана Андріановича Багмута,¹ проливає світло на більшість моментів життя, які з відомих причин письменник обминав у спогадах. Опрацювання матеріалів справи дасть змогу суттєво доповнити науковий обіг новими фактами, дійти об'єктивних оцінок подій трагічного минулого.

Арешт 1935 року для І. Багмута, як і більшості письменників, був несподіванкою, позбавленою здорового глузду. Трудова біографія, яку будував Іван Андріанович, рябіла яскравими моментами, властивими часу. Син сільського учителя пішов стежкою батька, закінчив початкову, середню школу і курси вчителів (довідка, видана сільрадою матері Івана Андріановича, Евдокії Пилипівні Петрушкевич, про батька – Багмута Андріяна Матвійовича, який 27 років працював учителем і помер 1926 року.² Тим часом Україна запалала вогнем Громадянської війни. У справі збереглися: посвідчення райкому від 1921 року, що підтверджувало особу власника, який був секретарем Байбаківської організації КСМУ,³ посвідчення волосного КНС про те, що «Іван Андріанович Багмут ні в яких контрреволюційних виступах не був замішаний, є чесним громадянином і політично цілком благонадійним».⁴ Характеристика того ж органу від 27 лютого 1922 року, довідка Новомосковського повітового комітету КСМУ засвідчували, що І. Багмут із зброєю в руках боровся з бандитизмом, був організатором місцевого осередку комсомолу і ніколи не змінював своїх політичних переконань – проводив агітаційні та пропагандистські заходи аж до самого від'їзду за направленням до Харківського сільгоспінституту.⁵

Вагомим документом є протокол свідчень, наданих І.А. Багмутом секретно-політичному відділу УДБ ХОУ НКВС 14 березня 1935 року, у яких обвинувачений детально відповів на питання анкети, докладно розповів біографію.⁶ Літературну роботу, за власним визнанням, Багмут

розпочав 1923 року підготовкою двох агітаційних збірок. Справжній письменницький успіх прийшов з публікацією нарисів, написаних після повернення експедиції на Тянь-Шань (4-й курс інституту Багмут залишив за несвоєчасну здачу заліків). Того ж 1929 року його прийняли до літературного осередку «Політфронт». Цікавими та плідними були поїздки до Карелії та Мурманського району, на Схід – до Хабаровська, бухти Нагаєва, відрядження до Північно-Еврейського району, яке закінчилося в грудні 1933 року поверненням до Харкова. Працюючи з липня до грудня 1934 року референтом обласного управління РАТАУ, письменник зосередився на підготовці журнальних публікацій і перекладів.

Тривалі подорожі за межі України, вдалий досвід радянської і комсомольської роботи (за участь у проведенні займу Багмут мав грамоту від Північно-Еврейського райвиконкому ДСК) обумовили тактику, обрану підслідним – категоричне неприйняття нав'язаної слідчим версії про діяльність у складі контрреволюційної націоналістичної організації «ОУН» в Харкові. З іншого боку, у слідчого залишилися широкі можливості інтерпретації фактів, подання їх як проявів антирадянської роботи.

Дружні стосунки письменник мав із багатьма українськими літераторами. Іван Андріанович і Клавдія Федорівна, з якою він був одружений з 1925 року, завжди були бажаними гостями численних знайомих. Їх помешкання в Сільбудинку, потім у домі по Купецькому узвозі, 2, часто ставало місцем шахових турнірів і карточних протистоянь між письменниками. Це знали каральні органи, не дарма протокол від 16 березня 1935 року починається запитанням: «назвіть Ваших знайомих серед харківських літературних кіл, і з ким Ви були в більш тісних товариських стосунках?».⁷ Слідчий вкотре переглянув список знайомих: Микола Куліш, Майк Йогансен, редактор ДВУ Георгій Наморадзе-Норідзе. Порівнював відповіді з отриманими раніше показами Григорія Епіка, який разом з Аркадієм Любченком рекомендував Багмута до літературної організації «Політфронт». Епик, за словами Івана Андріановича, заявляв, що організатором осередку був, по суті, Постишев, але зміни ситуації примусили його забути про все те, що він зробив, і звернути всю цю справу на Скрипника.⁸ І. Багмут характеризував діяльність організації з офіційних позицій. Спочатку «Політфронт» був лояльним до радянської влади, з якою не мав ніяких розходжень. Коли ж розпалився конфлікт між керівництвом організації та ВУСППом, залишити її Багмут вважав незручним і доче-

кався закриття. Про справжню роль осередку дізнався після арештів Остапа Вишні, Олеса Досвітнього, Григорія Епіка, Миколи Куліша та самогубства Миколи Хвильового на фоні розгорнутої партією боротьби з контрреволюційним націоналізмом. Але на ці «дріб'язки» слідство вже не звернуло уваги: «своє антирадянське налаштування звинувачений Багмут проводив на практиці, захищаючи у виступах націоналістичні установки «Політфронту».⁹

Одним з пунктів обвинувачення була поїздка на Далекий Схід начебто здійснена з метою виявлення настроїв місцевих українців націоналістів, налагодження зв'язку та можливостей переходу кордону. Багмуту здалося, що слідчий і сам у це не вірив (заява І.А. Багмута в прокуратуру СРСР від 29 жовтня 1955 р.).¹⁰ Заново перегортаючи сторінки книги, присвячені мандрівці, можна припустити, що той буквально був вражений прочитаним, і вирішив таким незвичним чином «відмітити» це місце у справі. «В долині майоріє лінія телефонних стовпів. ...Якесь хвилювання обіймає, коли знаєш, що ось-ось під'їдеш до кордону. Державний кордон! Далі за ним немає вже СРСР, починається Маньчжурія, Китай, починається інша суспільна система, інший уклад життя. І хочеться швидше побачити кордон двох держав-велетнів — кордон, що зараз так пильно охороняється і який після революції в Китаї втратить усяку таємничість, перетвориться на звичайну велику ріку, яких так багато в обох країнах».¹¹

На побаченні у харківській в'язниці дружина довідалась, що Багмута звинуватили у недонесенні на колишніх товаришів (хоча документального підтвердження цьому у справі немає). Нарешті, на допиті 10 квітня 1935 року Іван Багмут попросив слідство провести зводи-ни віч-на-віч з особами, які обмовили його, але керівництво секретно-політичного відділу ХОУ НКВС спрямувало справу на розгляд особливої наради, запропонувавши ув'язнити обвинуваченого. Ухвалою Особливої наради при НКВС СРСР від 9 серпня 1935 року І.А. Багмут був позбавлений волі у виправно-трудових таборах на три роки. Так письменник опинився серед вічної мерзлоти та плавучих ґрунтів тундри в Ухтпечтабі — у північній місцевості за полярним колом, описаній у збірці «Карелія — Karjala».

У Печорському таборі працював начальником геологорозвідувальної партії, яка намічала місце будівництва нової залізничної гілки до міста Воркута. У клопотаннях до прокуратури СРСР Багмут просив довести йому зміст покарання, писав про безпідставність обвинувачення, наводячи факти порушень сталінської Конституції органа-

ми НКВС. Листування виявилось безплідним, замість очікуваної реакції 20 серпня 1937 року йому продовжили термін ще на три роки. І, навіть після звільнення з-під варти, він не отримав дозволу на виїзд з Карелії. «Найтяжчим моментом в моїй біографії є 1935 – 1941 роки, – напише Багмут через кілька десятиліть, – коли я був заарештований, звинувачений у контрреволюційній діяльності і засланий у виправно-трудова табори. Не почувавши за собою ніякої вини, я дуже боляче переживав арешт і заслання, однак не змінив своїх поглядів...»¹²

Вітчизняна війна застала Івана Багмута на посаді начальника геологорозвідувальної партії на будівництві Північно-Печорської залізниці. клопотання Івана Андріяновича про відправку на фронт не задовольнили, казали, що тут теж фронт. Країні потрібно було вугілля, і будівництво цієї залізниці відкривало шлях до Печорського басейну. Він не припиняв звернень до військкомату, намагаючись потрапити на фронт. Влітку 1942 року, на наполегливе прохання, Івана Багмута мобілізували до лав Радянської Армії. Наприкінці 1942 року Багмут потрапив до загону фронтових розвідників.

У лютому 1943 року Іван Багмут був важко поранений на підступах до Харкова. У військовому шпиталі колишньому розвіднику 86 полку 180 стрілецької дивізії Воронезького фронту ампутували ногу. За виявлену мужність І.А. Багмут був нагороджений двома медалями «За отвагу», а також «За победу над Германией», «За доблестный труд в Великой Отечественной войне». Повернення до мирної праці було для нього поверненням до літературної праці. У 1944 – 1945 роках працював директором харківського відділення літфонду при Спілці письменників, потім, як засвідчено в характеристиці СРПУ, «перейшов на творчу роботу». Після смерті Сталіна, у 1955 році Багмут відновив листування з органами, відповідальними за дотримання «соціалістичної законності». Цього разу йому вдалось таки відновити добре ім'я. Президією Харківського обласного суду 22 березня 1957 року він був реабілітований. Повернення письменника в літературу після довгої вимушеної перерви пов'язують з повістю «Записки солдата» та оповідань про Вітчизняну війну, які витримали декілька перевидань (два машинописні тексти й верстка з авторськими правками зберігаються в фонді Р-5758, спр. 1, 2, 3). Але повість була опублікована не відразу. При підготовці реабілітації слідчі опитали харківських письменників Костя Гордієнка та Володимира Гавриленка. Органи цікавились причинами затримки. Опитувані запевнили, що повість була позбавлена ворожих антирадянських, антипартійних проявів, розтягнутість

у часі пов'язали з невдалими місцями, висловами, порівняннями, які потребували доопрацювань. Перша редакція книги була затримана Головлітом, на їх погляд, через зайвий натуралізм, побутові подробиці, вузький психологізм. Колишній секретар Харківської організації Спілки радянських письменників Кость Гордієнко причину вбачав у тому, що «...повість написана не в лакировочных тонах, видимо поэтому и не вышла в свет».¹³ Нагадаємо, що негласне «обговорення» проводилося не за «друкованою продукцією» безвісного початківця. Твори Івана Багмута давно стали улюбленими для кількох поколінь радянських читачів. Опубліковані на початку тридцятих років «Преріями та джунглями Біробіджану», «Подорож до небесних гір», «Апатити», «Верхівці засніжених тундр» ніколи не були заборонені, і після арешту з обігу не вилучалися. Повість «Щасливий день суворовця Криничного», написана за враженнями від Харківського суворівського училища, яке до переведення в Київ містилося в Чугуєві, була надрукована більш ніж півмільйонним накладом на 15 мовах народів СРСР і країн соціалізму, відмічена премією конкурсу Міністерства народної освіти Росії та ДЕТГІЗу. Критики в один голос відмічали авторський успіх, коли гострий сюжет був побудований на звичайному буденному матеріалі. Письменник поетично і глибоко розкрив думки й почуття героїв, у творі йому вдалося розв'язати проблему виховання в дітей мужності, чесності, правдивості, принциповості, почуття обов'язку. З 1951 року І.А. Багмут був членом республіканської комісії дитячої літератури, з 1955 року очолював драматургічну секцію Харківської організації СРПУ; працював у редколегії літературно-художнього та громадсько-політичного часопису «Прапор». Стосовно особливостей письменницького стилю слід зауважити, що Іван Багмут був визнаним «знавцем деталі». На думку Бориса Харчука «він і подає, тобто змальовує образ головного героя, весь час посиляючись на безліч деталей. ...все краще, чого домігся письменник у своєму творчому доробку: яскрава деталізація, чіткість вислову, влучне слово, впевнене різьблення характерів».¹⁴

Іван Андріянович був людиною вольовою, непохитною. Ці риси допомагали йому в літературній роботі при розв'язанні спірних питань. Раз за разом він повертався до рукописів, розтлумачував перекладачу Борису Кирдану доцільність використання оригінального звороту. «Если я дважды подряд употребляю одно слово, то я делаю это сознательно /напр. стр. 25/. Если у меня сказано «роз'ятрило», то надо найти эквивалент, а не заменять его тремя эпитетами да ещё такими «ужасно чувствительными» как «так жгло в груди». Нельзя употреблять к моим

фразам широкоупотребительные штампы, такие как «широко раскрытыми глазами»... У чорнових перекладах російською зустрічалося «Русская федерация» замість «Российская», іменнику «общество» відповідало «товарищество». Низку зауважень закінчив теплими словами: «...пусть Вас не расстраивают мои восклицательные знаки, множество пометок и правок. Воспользуйтесь моим советом – пусть прочитает перевод кто-нибудь из Ваших друзей-русских и сделает замечания, не заглядывая в оригинал. Я думаю, что Ваша работа получит высокую оценку. Привет и лучшие пожелания! Крепко жму Вашу руку».¹⁵ Б.П. Кирдан розумів, що творчий обмін ґрунтувався скоріше на його можливостях і ділових якостях, тому не образився: «я учел все Ваши замечания и пожелания, постарался сохранить Ваш стиль. Все это Вы, несомненно, почувствуете при чтении перевода...».¹⁶

Іван Андріанович Багмут багато їздив по містах і селах області, відшукуючи образи літературних героїв у колгоспах і на виробництві. Його охоче запрошували на зустрічі із студентами та школярами, і він ніколи не відмовлявся. У яскравих виступах завжди в кількох фразах розкривав суть питання, що притягувало увагу аудиторії. Колеги запам'ятали його любов до шахів, яку він проніс через все життя, і шахівницю у приміщенні відділення письменників називали «столиком Багмута». А ще зазначали вміння вислухати й надати слушну пораду. Нарешті фонд творчої спадщини письменника став не єдиним у ДАХО, доповнився свідченнями про найтяжчий період життя.

1. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. Р-6452, оп. 1, спр. 7745.

2. Там само, арк.56.

3. Там само, арк.57.

4. Там само, арк.57а.

5. Там само, арк.58, 59.

6. Там само, арк.13-15.

7. Там само, арк.16.

8. Там само, арк. 19 зв-20.

9. Там само, арк. 29,31.

10. Там само, арк.67.

11. Багмут І.А. Преріями та джунглями Біробіджану.- Х. – О.: Молодий більшовик, 1931. – с. 121.

12. Заєць І.Я. Іван Багмут: [літературно-критичний нарис на укр. мові] – К.: «Веселка», 1964. – С. 25.
13. ДАХО, ф. Р-6452, оп. 1, спр. 7745, арк. 68 зв.
14. Харчук Б. Талант і праця [до 70-річчя Івана Багмута] // Дніпро. – 1973. – № 6. – С. 124, 126.
15. ДАХО, ф. Р-5758, оп. 1, спр. 88, арк. 5 зв.
16. Там само, спр. 106, арк.4.

У СВІТІ НОВИН

*Ольга Гнезділо***Хроніка архівного життя**

13 січня 2011 року на сайті Державного архіву Харківської області відкрита он-лайн виставка «Харківський університет у роки Великої Вітчизняної війни».

21 січня 2011 року у читальному залі Державного архіву Харківської області відкрилися дві виставки архівних документів: «22 січня – День Соборності України» та «29 січня – День вшанування пам'яті юнаків, які героїчно загинули у бою під Крутами».

24 січня 2011 року начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області О.С. Гнезділо взяла участь в урочистій церемонії відкриття книжкової виставки, присвяченої 20-річчю Незалежності України, яка з 24.01.2011 по 28.01.2011 проходила у приміщенні Харківської обласної державної адміністрації. На

виставці, в числі інших, репрезентовані спільні видання Держархіву Харківської області та Харківського приватного музею міської садиби.

25 січня 2011 року робоча група працівників держархіву області здійснила перевірку роботи Архівного відділу Вовчанської районної державної адміністрації та Комунальної установи «Трудовий архів Вовчанського району». Під час поїздки відбулася зустріч з головою Вовчанської райдержадміністрації В.В. Пановим та головою Вовчанської районної ради А.В. Степанцем, на якій обговорювалися нагальні проблеми, що виникають у роботі архівних установ району.

28 січня 2011 року заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна, як уповноважений з питань системи управління якістю, та начальник відділу формування НАФ та діловодства Л.О. Михасенко, як спеціаліст із системи управління якістю, взяли участь у роботі семінару «Сучасні методи та інструменти менеджменту», що проходив на базі Державного підприємства «Харківстандартметрологія». Організаторами семінару виступили міжнародний орган із сертифікації ТОВ «ТЮФ ЗЮД Україна» та ТОВ «Консалтингсистемс».

У рамках семінару було розглянуто та обговорено питання запровадження системи енергетичного менеджменту на основі сучасних стандартів (EN 16001, ISO 50001), ризик-менеджмент та його теорія на основі рекомендацій міжнародного стандарту ISO 31000, й менеджмент інформаційних технологій (запровадження міжнародного стандарту ISO/IEC 27001).

Того ж дня у читальному залі Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) відкрилася виставка архівних документів за участю працівників держархіву області та Музею історії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна – «Історія Харківського університету XIX сторіччя у документах його професорів».

1 лютого 2011 року, під час робочого візиту голови Державної архівної служби України Ольги Петрівни Гінзбург та заступника голови – Ольги Володимирівни Музичук до м. Харків, відбулася їх зустріч із керівництвом і керівниками структурних підрозділів Держархіву Харківської області. Під час заходу йшлося про перспективи реорганізації архівної системи України, впровадження нових нормативних документів, а також обговорювалися нагальні проблеми державного архіву і місцевих архівних установ Харківської області.

9 лютого 2011 року відбулося засідання експертно-перевірної комісії держархіву області, на якому розглянуто звіт про роботу комісії

Під час робочого візиту голови Державного комітету архівів України О.П. Гінзбург до м. Харків. Заступник голови Держкомархіву О.В. Музичук, голова Держкомархіву О.П. Гінзбург, директор держархіву області Л.М. Момот, заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна (зліва направо)

за 2010 рік та затверджено план роботи на 2011 рік, а також поточні питання.

16 лютого 2011 року відбулося засідання колегії Державного архіву Харківської області. Основне питання, що розглядалося: «Стан роботи зі зверненнями громадян у Держархіві Харківської області за 2010 рік – січень 2011 року».

Виставка документів «Латиші на Харківщині»

Того ж дня голова профспілкового комітету держархіву області Г.В. Іванський та член профспілкового комітету О.С. Гнезділо взяли участь у семінарі, організованому Харківською обласною профспілковою організацією Профспілки працівників державних установ України.

Того ж дня у читальному залі Державного архіву Харківської області по просп. Московському, 7 відкрито документальну виставку «Латиші на Харківщині».

18 лютого 2011 року у читальному залі держархіву області (вул. Мироносицька, 41) для державних службовців архіву проведено тренінг з питань гендерної політики. Організатори заходу – Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України та Головне управління у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської обласної державної адміністрації, за підтримки Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС-ПРООН. Ця програма є спільним проектом Європейського Союзу та Програми розвитку ООН.

Учасники тренінгу ознайомилися з напрямками державної гендерної політики, законодавчою базою та методичними розробками, а також мали можливість побачити презентацію електронної виставки, присвяченої 100-річчю 8 березня «8 березня-і100рія».

Презентація готувалась Харківським обласним гендерним ресурсним центром із використанням матеріалів ДАХО.

24 та 25 лютого 2011 року у читальному залі держархіву області працювала знімальна група студії «Лопеві Імаж» (Lopevi Images), Франція, тимчасово акредитована при Департаменті інформаційної політики Міністерства закордонних справ України. На виконання дору-

чення директора зазначеного Департаменту О.А. Волошина, Державним архівом Харківської області французькій знімальній групі надані архівні документи, пов'язані з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні для зйомки фільму.

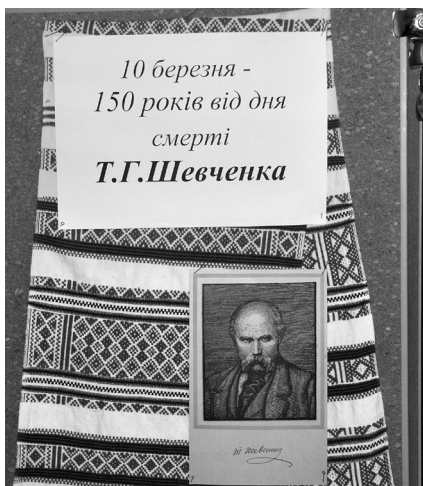
1 березня 2011 року працівники держархіву області взяли участь в урочистому відкритті фотовиставки «100 років – 100 сторінок», присвяченої відзначенню 100-річчя Міжнародного дня прав жінок «8 Березня». Захід пройшов у Музеї історії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за участю засобів масової інформації.

Виставку підготовлено у рамках проведення Головним управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської обласної державної адміністрації Гендерного марафону «Ми рівні, бо ми того гідні» (з 1 до 20 березня).

В її експозиції використано більш ніж 200 фотографій із фондів Державного архіву Харківської області, Музею історії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Харківського літературного музею, Музею Клавдії Іванівни Шульженко, Музею Харківської міліції, матеріалів Обласної станції юних туристів.

Фотовиставка «100 років-100 історій» – це спроба згадати й відтворити сторінки історії м. Харків, що були написані жінками, але залишилися забутими або невідомими.

10 березня 2011 року у читальному залі держархіву області відкрито книжково-документальну виставку «10 березня – 150 років від дня смерті Т.Г. Шевченка».

11 березня 2010 року у держархіві області проведено розширене засідання його колегії, присвячене обговоренню підсумків роботи державних архівних установ області у 2010 р. та їх завдань на 2011 р. Під час роботи колегії експонувалася виставка «Видавнича діяльність ДАХО: здобутки і майбутнє».

17 березня 2011 року працівники Державного архіву Харківської області взяли участь у роботі знімальної групи

телевізійної програми «Акценти».

У держархіві виявлені архівні документи про діяльність харківського генерал – губернатора М. Лорис-Мелікова, які були використані у зв'язку з підготовкою документального фільму.

Того ж дня працівники держархіву області провели семінар з підвищення кваліфікації для працівників Харківського міського управління юстиції з питань архівної справи та діловодства.

Того ж дня начальник відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо провела заняття для студентів III курсу факульте-

Семінар у Красноградському районі.

В Архівному відділі Красноградської РДА: керівник апарату Красноградської РДА Є.Я. Єніна, начальник архівного відділу Т.В. Вербицька, начальник відділу держархіву області О.С. Гнезділо (зліва направо)

ту бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури на тему: «Зберігання та реставрація архівних документів».

22 березня 2011 року працівники Державного архіву Харківської області взяли участь у семінарі, організованому керівництвом районної ради та районної державної адміністрації Красноградського району Харківської області для представників органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств м. Красноград та району, який пройшов на базі Красноградської районної ради.

На семінарі йшлося про особливості складання номенклатур, формування описів справ та основні вимоги щодо забезпечення належного зберігання архівних документів.

23 та 24 березня 2011 року у Державному архіві Харківської області відбувся семінар з підвищення кваліфікації для працівників архівних відділів районних державних адміністрацій та міських рад Харківської області за темою: «Організація роботи архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад Харківської області по формуванню Національного архівного фонду, обліку та каталогізації документів, роботи експертних комісій».

Того ж дня заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна надала інтерв'ю журналістам харківської газети «Слобідський край» про роботу архіву із запитами громадян: «Архів, якщо знати як, можна знайти все».

Директор Держархіву Харківської області Л.М. Момот вручає Почесну грамоту начальнику Архівного відділу Зачепилівської РДА О.В. Хохлюку

Учасники семінару «Організація роботи архівних відділів РДА та міськрад Харківської області по формуванню НАФ, обліку та каталогізації документів, роботи ЕК».

24 березня 2011 року надані Державним архівом Харківської області копії архівних документів про життя і діяльність академіка архітектури О.М. Бекетова, експонувалися у Белгородському державно-

Начальник відділу держархіву області О.С. Гнезділо презентує макет видання «Латыши на Харьковщине».

му університеті (РФ) на спільній з Центральним державним науково-технічним архівом України (ЦДНТА) виставці: «Побудовано за проектами О.М. Бекетова. До історії будівництва Белгородського єпархіального жіночого училища (1911-1915 рр.)». Виставка проходила в рамках «Бекетівських Днів» – низки заходів, організованих ЦДНТА України на базі Белгородського університету.

Того ж дня у газеті «Время» опублікована інформація, яку надала заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна, до 285-річчя заснування Харківського колегіуму – «Харьковский коллегіум: начало».

25 березня 2011 року на засіданні клубу «Краєзнавець», яке відбулося у відділі україніки Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка, працівники Державного архіву Харківської області презентували макет нового видання: «Латыши на Харьковщине. Сборник архивных документов и материалов» – спільний проект Державного архіву Харківської області, Центру краєзнавства Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та Академічної бібліотеки Латвійського університету.

26 березня 2011 року, в рамках Всеукраїнської програми «За чисте довкілля-2011», Державний архів Харківської області взяв участь у першому обласному суботнику з благоустрою території.

Архівісти на суботнику

6 квітня 2011 року директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот надала інтерв'ю журналістам Медіа групи «Об'єктив» про сучасне становище архіву.

7 квітня 2011 року директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот надала інтерв'ю передачі «Харківські новини» телеканалу «АТБК», де розповіла про підсумки виконання обласної Програми підтримки розвитку архівної справи в Харківській області на 2007-2010 рр.

Семінар у Зміївській райдержадміністрації.

*Заступник директора держархіву області Д.В. Ястребов та
начальник Архівного відділу Зміївської РДА Л.П. Рибак*

Того ж дня співробітники відділу організації та координації архівної справи, на чолі із заступником директора держархіву області Д.В. Ястребовим, відвідали Архівний відділ Зміївської районної державної адміністрації з контрольною перевіркою.

У ході поїздки спеціалістами архіву було проведено семінар для працівників діловодних служб, архівних підрозділів та експертних служб підприємств, установ та організацій Зміївського району Харківської області.

8 квітня 2011 року у читальному залі Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) заступник директора архіву Л.М. Юдіна та співробітники відділу формування НАФ та діловодства провели нараду з працівниками діловодних служб, архівних підрозділів та експертних комісій підприємств, установ та організацій з питань забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду.

З 11 по 19 квітня 2011 року у приміщенні Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) пройшов семінар з підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ та організацій.

14 квітня 2011 року у приміщенні читального залу Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7), відкрилася виставка архівних документів «Життя, присвячене освіті народу» (до 170-річчя

від дня народження Христини Данилівни Алчевської, педагога, громадського діяча).

На веб-сайті Державного архіву Харківської області розміщено онлайн версію зазначеної документальної виставки.

Заступник начальника відділу держархіву області Н.Б. Мирошніченко та начальник Архівного відділу Валківської РДА Н.Ю. Литвиненко під час тематичної перевірки.

Начальник відділу держархіву області О.С. Гнезділо та начальник Архівного відділу Нововодолазької РДА М.Б. Єніна під час тематичної перевірки.

Того ж дня головний спеціаліст відділу інформації та використання документів В.А. Плисак прочитала лекцію та провела ознайомчу екскурсію по архіву для студентів IV курсу Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України.

26 квітня 2011 року у приміщенні читального залу Державного архіву Харківської області (пр. Московському, 7,) відкрилася виставка архівних документів «25 – річчю Чорнобильської катастрофи присвячується».

27 квітня 2011 року начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області О.С. Гнезділо та заступник начальника цього ж відділу Н.Б. Мирошніченко провели тематичну перевірку роботи Архівного відділу Валківської районної державної адміністрації. Того ж дня працівники Державного архіву Харківської області зустрілися із завідуючою філією ТВЦ «Харківський народний архів» К.С. Новосел і ознайомилися з роботою архівної установи.

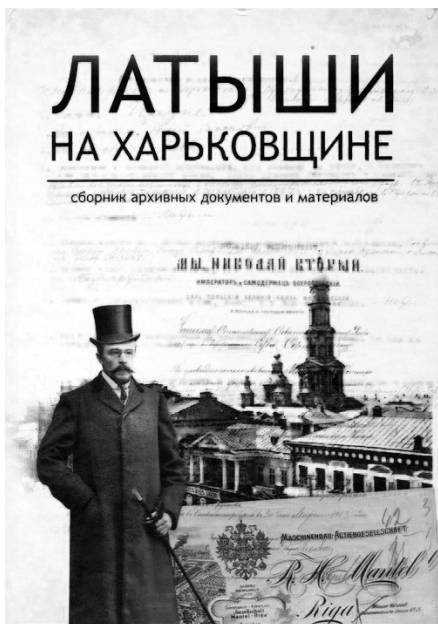
28 квітня 2011 року відбулося чергове засідання колегії Державного архіву Харківської області. На колегії розглядалося питання про стан роботи зі зверненнями громадян у держархіві області, архівних відділах райдержадміністрацій та міських рад міст обласного значення, про результати тематичних і контрольних перевірок діяльності архівних відділів, про стан охорони праці та ін.

29 квітня 2011 року начальник відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо та заступник начальника Н.Б. Мирошніченко провели тематичну перевірку стану збереженості документів в Архівному відділі Нововодолазької районної державної адміністрації.

З 6 по 16 травня 2011 року в приміщенні Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) працювала виставка архівних документів «Крізь вогняні роки». Електронну версію виставки було розміщено і на веб-сайті держархіву області.

11 травня 2011 року головний спеціаліст відділу інформації та використання документів Ю.П. Гунько прочитала лекцію для студентів кафедри археології, джерелознавства та архівознавства III курсу історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за темою: «Організація роботи користувачів із документами архіву».

Того ж дня у приміщенні читального залу архіву відкрилася виставка архівних документів «Репресоване духовенство» (До дня пам'яті жертв політичних репресій).

17 травня 2011 року начальник відділу забезпечення збереженості документів Т.В. Іванська провела ознайомчу екскурсію по архіву для студентів історичного факультету Східноукраїнської філії Міжнародного Соломонова університету.

Наприкінці травня 2011 року вийшов із друку збірник архівних документів та матеріалів «Латыши на Харьковщине».

Видання є результатом співпраці Державного архіву Харківської області, Центру краєзнавства Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та Академічної бібліотеки Латвійського університету. Збірник містить документи і фотоматеріали середини XIX – 80-х років XX ст., які стосуються латишів, що волею долі опинилися на території Харківщини. Ці документи зберігаються у фондах Державного архіву Харківської області й переважна їх більшість публікується вперше.

Заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна виступає з доповіддю у Харківському регіональному інституті державного управління НАДУ при Президентові України

3 червня 2011 року у Малій залі Будинку рад директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот та начальник відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо взяли участь у селекторній нараді Харківської обласної державної адміністрації, на якій розглядалося питання про стан забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду в архівних установах області.

У ході наради директор архіву доповіла «Про роботу архівних відділів районних державних адміністрацій та міських рад міст обласного значення щодо забезпечення збереження документів Національного архівного фонду та

рівень їх матеріально-технічного забезпечення».

Сюжет про захід пройшов у передачі «Харьковские известия» на місцевому телеканалі «7-й канал».

20 червня 2011 року у читальному залі Державного архіву Харківської області (просп. Московський, 7) відкрилася виставка архівних документів «Харківщина: перші місяці війни» (до 70-річчя початку Великої Вітчизняної війни).

22 червня 2011 року на базі Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України пройшов Круглий стіл на тему: «Державна служба України в історичному аспекті», присвячений Дню державної служби. Зі словами привітання до присутніх звернувся директор інституту Вадим Аркадійович Ландсман. У роботі круглого столу взяла участь заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна, яка виступила з доповіддю: «Становлення та еволюція розвитку державної служби в Державному архіві Харківської області».

Того ж дня начальник відділу забезпечення збереженості документів Т.В. Іванська провела ознайомчу екскурсію для студентів

Конференція, присвячена 70-річчю початку Великої Вітчизняної війни.

гуманітарного факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ».

24 червня 2011 року в держархіві області відбулася наукова конференція на тему: «Харківщина за часів Великої Вітчизняної війни», присвячена 70-річчю початку Великої Вітчизняної війни. У ній взяли участь наукові редактори редакційно-видавничих груп «Книга Пам'яті України. Харківська область» та «Реабілітовані історією», представники громадських організацій, Харківського історичного музею, фахівці держархіву області, викладачі та студенти ВНЗів Харкова.

25 червня 2011 року в приміщенні читального залу Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) відкрилася виставка друкованих та періодичних видань «Конституція – основний закон України» (до 15-ї річниці Конституції України).

1 липня 2011 року заступник голови-керівник апарату Харківської обласної державної адміністрації В.В. Хома провів семінар-нараду з керівниками архівних відділів районних державних адміністрацій Харківської області за участю директора держархіву області Л.М. Момот, заступника директора Л.М. Юдіної, заступника начальника відділу організації та координації архівної справи Н.Б. Мирошниченко та начальника відділу з питань запобігання та протидії корупції апарату Харківської обласної державної адміністрації В.В. Мухара.

На нараді розглядалися нагальні питання роботи архівних установ області, а саме: стан справ та проблеми поточної діяльності архівів, їх матеріально-технічне забезпечення, про розробку «Програми забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду в місцевих державних архівних установах на 2011-2015 роки». Учасників наради ознайомили з основними положеннями Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI, який набув чинності 1 липня 2011 року.

Того ж дня головний спеціаліст відділу інформації та використання документів держархіву області В.А. Плисак провела ознайомчу екскурсію по архіву для студентів II курсу історичного факультету Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

5 липня 2011 року у складі комісії Харківської облдержадміністрації з перевірки здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади виконавчими органами Чугуївської міської ради, заступник начальника відділу організації та координації архівної справи держархіву області Н.Б. Мирошниченко здійснила перевірку стану забезпечення збереженості документів НАФ в Архівному відділі Чугуївської міської ради.

12 липня 2011 року у Великій залі Будинку рад відбувся семінар – практичне заняття «Запобігання та протидія корупції в органах виконавчої влади», на якому були обговорені теоретичні та практичні аспекти Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», що вступив в дію 1 липня 2011 року.

У семінарі взяли участь державні службовці апарату, структурних підрозділів облдержадміністрації та районних державних адміністрацій,

відповідальні за заходи щодо запобігання та протидії корупції, а також 34 працівники Державного архіву Харківської області.

З інформацією про основні аспекти зазначеного Закону виступили фахівці Головного юридичного управління обласної державної адміністрації і відділу з питань запобігання та протидії корупції облдержадміністрації.

26 липня 2011 року, у складі групи фахівців-працівників апарату і структурних підрозділів облдержадміністрації, що здійснили перевірку роботи апарату Куп'янської районної державної адміністрації, начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області О.С. Гнезділо перевірила стан роботи Архівного відділу Куп'янської районної державної адміністрації.

*Зустріч працівників архіву з першим заступником голови
Краснокутської РДА В.В. Яремою*

27 липня 2011 року у Державному архіві Харківської області відбулося розширене засідання колегії, на якому були підведені підсумки роботи структурних підрозділів архіву та архівних установ області за перше півріччя 2011 року.

29 липня 2011 року відбулася перевірка діяльності Архівного відділу Краснокутської районної державної адміністрації Харківської області фахівцями держархіву області.

Під час перевірки, працівники держархіву області зустрілися з першим заступником голови Краснокутської районної державної адміністрації В.В. Яремою. У ході зустрічі обговорювалися питання

щодо поліпшення стану збереженості архівних документів та перспективи розвитку архівної справи в районі.

2 серпня 2011 року, у складі групи фахівців-працівників апарату і структурних підрозділів облдержадміністрації, що здійснювали перевірку роботи апарату Зачепилівської районної державної адміністрації, начальник відділу організації та координації архівної

Начальник Архівного відділу Зачепилівської РДА О.В. Хохлюк

Начальник Архівного відділу Зміївської РДА Л.П. Рибак

справи держархіву області О.С. Гнезділо перевірила стан роботи Архівного відділу Зачепилівської районної державної адміністрації.

4 серпня 2011 року, у складі групи фахівців-працівників апарату і структурних підрозділів облдержадміністрації, що здійснювали перевірку роботи апарату Зміївської районної державної адміністрації, начальник відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області О.С. Гнезділо перевірила стан роботи Архівного відділу Зміївської районної державної адміністрації.

11 серпня 2011 року, у складі групи фахівців-працівників апарату і структурних підрозділів облдержадміністрації, що здійснювали перевірку роботи апарату Дергачівської районної державної адміністрації, начальник відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області О.С. Гнезділо перевірила стан роботи Архівного відділу Дергачівської районної державної адміністрації.

Під час перевірки О.С. Гнезділо та керівник апарату Дергачівської районної державної адміністрації Т.Д. Остропілець оглянули нове приміщення Архівного відділу Дергачівської районної державної адміністрації, в якому завершено ремонт і здійснюється розміщення архівних документів.

19 серпня 2011 року у читальному залі Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) відкрито документально-книжкову виставку «23 серпня – День визволення міста Харків».

20 серпня 2011 року у духовно-історичній газеті «Русь Триединая» опубліковано статтю головного спеціаліста відділу інформації та використання документів держархіву області М.М. Макарової «З історії Миколаївської церкви с. Григорівка Харківської області».

23 серпня 2011 року заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна, у складі харківської делегації, взяла участь в урочистому засіданні з нагоди 20-річчя незалежності України, що проходило за участю Президента України В.Ф. Януковича в Національному палаці «Україна».

Того ж дня у читальному залі Державного архіву Харківської області (пр. Московський, 7) відкрито виставку архівних документів та матеріалів «Дню Державного Прапора України і 20-й річниці незалежності України – присвячується».

1 вересня 2011 року в газеті «Харьковские известия» опубліковано статтю начальника відділу інформації та використання документів держархіву області Т.В. Чернявської «Земельный вопрос 150 лет назад».

Під час перевірки Архівного відділу Дворічанської РДА: начальник архівного відділу С.В. Чудік, заступник голови Дворічанської РДА О.Г. Шахов, заступник начальника відділу держархіву області Н.Б. Мирошніченко (зліва направо)

2 вересня 2011 року начальник і заступник начальника відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо та Н.Б. Мирошніченко здійснили контрольну перевірку роботи Архівного відділу Дворічанської районної державної адміністрації.

3 вересня 2011 року начальник відділу інформації та використання документів держархіву області Т.В. Чернявська взяла участь у зйомці телесюжету про відомого українського гірнозаводчика, банкіра, промисловця, мецената О.К. Алчевського. Сюжет вийшов в ефір у телепередачі «Культурний пласт».

8 вересня 2011 року, у складі групи фахівців-працівників апарату і структурних підрозділів облдержадміністрації, що здійснили перевірку роботи апарату Первомайської районної державної адміністрації, заступник начальника відділу організації та координації архівної справи держархіву області Н.Б. Мирошніченко перевірила стан роботи Архівного відділу Первомайської районної державної адміністрації.

У ході перевірки Н.Б. Мирошніченко також відвідала нещодавно створене комунальне підприємство «Міський архів» м. Первомайський, яке розпочало приймання на зберігання архівних документів з особового складу.

9 вересня 2011 року у Малій залі Будинку рад відбулася обласна селекторна нарада за участю голів районних державних адміністрацій,

начальників управлінь міністерств у Харківській області та управлінь Харківської обласної державної адміністрації, на якій директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот виступила з доповіддю: «Про хід виконання доручення голови облдержадміністрації М.М. Добкіна «Про роботу архівних відділів районних державних адміністрацій та міст обласного значення щодо забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду України та рівень їх матеріально-технічного забезпечення».

Начальник Архівного відділу Сахновщинської РДА Ю.В. Коломієць

13 вересня 2011 року заступником начальника відділу організації та координації архівної справи держархіву області Н.Б. Мирошніченко, у складі групи фахівців-працівників структурних підрозділів облдержадміністрації, проведена перевірка структурних підрозділів облдержадміністрації діяльності Архівного відділу Сахновщинської районної державної адміністрації Харківської області.

Під час перевірки відбулася зустріч з головою Сахновщинської РДА В.Д. Болюком та керівником апарату – С.В. Дудкою, у ході якої обговорювалися питання щодо поліпшення стану збереженості архівних документів та перспективи розвитку архівної справи району.

20 вересня 2011 року на веб-сайті Державного архіву Харківської області відкрито он-лайн виставку архівних документів «Народні визволителі», присвячену відзначенню Дню партизанської слави.

4 жовтня 2011 року, у складі комісії Харківської облдержадміністрації з перевірки здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади виконавчими органами Ізюмської міської ради, начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області О.С. Гнезділо здійснила перевірку стану забезпечен-

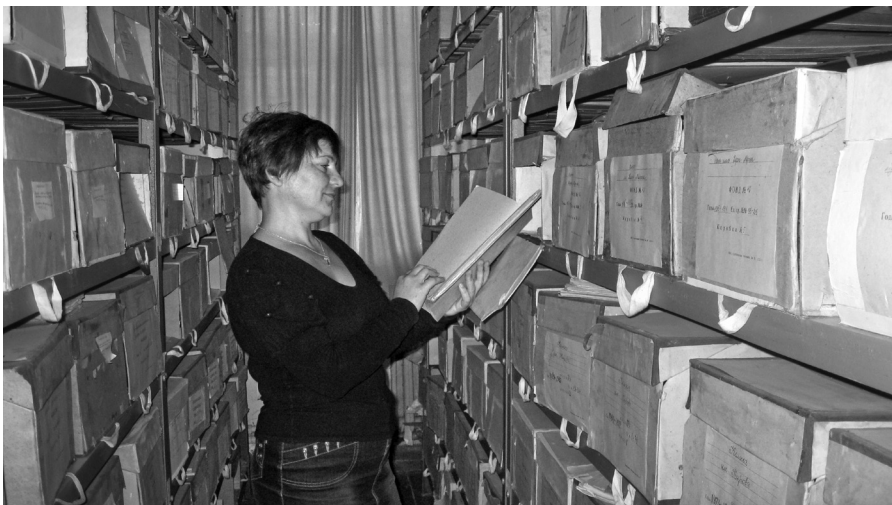
Начальник Архівного відділу Ізюмської міської ради Л.Й. Лук'янова (зліва) та начальник відділу держархіву області О.С. Гнезділо

ня збереженості документів НАФ в Архівному відділі Ізюмської міської ради.

5 жовтня 2011 року, у рамках співпраці з Харківським регіональним інститутом державного управління НАДУ при Президентові України, начальник відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області О.С. Гнезділо провела практичне заняття з вивчення практики та досвіду роботи архіву для заступників міських голів міст обласного значення та кадрового резерву на цю посаду, керуючих справами (секретарів) виконкомів міст обласного значення, заступників голів районних рад Луганської та Харківської областей – слухачів регіонального інституту за програмою підвищення кваліфікації для державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

6 жовтня 2011 року, у складі групи фахівців-працівників апарату і структурних підрозділів облдержадміністрації, що здійснили перевірку роботи апарату Близнюківської районної державної адміністрації, начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області О.С. Гнезділо перевірила стан роботи Архівного відділу Близнюківської районної державної адміністрації.

7 жовтня 2011 року начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області О.С. Гнезділо та провідний методист О.В. Сафонова провели практичне заняття для студентів IV курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за темою:

Начальник Архівного відділу Близнюківської РДА Л.М. Оробченко

Учасники семінару.

«Археографічна діяльність та публікації Державного архіву Харківської області».

10 жовтня 2011 року заступник директора Державного архіву Харківської області Л.М. Юдіна відкрила семінар із підвищення кваліфікації для працівників діловодних, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій, який тривав до 18 жовтня 2011 р. У роботі семінару взяли участь представники управлінь Харківської обласної державної адміністрації (Головного фінансового управління, Головного управління освіти і науки, Головного управління житлово-комунального господарства та розвитку інфраструктури), Головного управління Держкомзему в Харківській області, Харківського обласного центру зайнятості, Харківського окружного адміністративного суду, науково-дослідних інститутів тощо.

12 жовтня 2011 року директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот та начальник відділу забезпечення збереженості документів Т.В. Іванська взяли участь у святкових ювілейних заходах, присвячених 125-річчю від дня заснування Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка.

13 жовтня 2011 року головний спеціаліст відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області Л.А. Панасенко, у рамках ювілейного заходу, присвяченого 125-річчю від дня заснування Харківської державної наукової бібліотеки

*Працівники держархіву області під час екскурсії
до Святогорського монастиря.*

ім. В.Г. Короленка, виступила на Міжнародній науково-практичній конференції «Від XIX до XXI ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства» з доповіддю: «З історії латиської діаспори у Харкові (за матеріалами Державного архіву Харківської області)».

Учасники навчально-методичного семінару в держархіві області.

Засідання експертно-перевірної комісії держархіву області.

15 жовтня 2011 року група працівників держархіву області здійснила екскурсійну поїздку до Святогорського монастиря (м. Святогорськ Донецької області).

Керівник апарату Богодухівської РДА Л.М. Іванова виступає з доповіддю на розширеному засіданні колегії держархіву області.

18 жовтня 2011 року завершено роботу семінару із підвищення кваліфікації працівників ділових, архівних та експертних служб підприємств, установ і організацій. Його підсумком стала письмова робота, за результатами якої учасники семінару одержали свідоцтва. Вручила їх заступник директора держархіву області Л.М. Юдіна, яка побажала слухачам семінару плідної праці, реалізації набутих знань і навиків у повсякденній роботі, творчих успіхів, натхнення та міцного здоров'я.

18-19 жовтня 2011 року у Державному архіві Харківської області

відбувся семінар із підвищення кваліфікації для працівників місцевих архівних установ області за темою: «Організація роботи архівних відділів районних державних адміністрацій та міських рад Харківської області».

20 жовтня 2011 року

відбулося засідання експертно-перевірної комісії Державного архіву Харківської області.

21 жовтня 2011 року

відбулося розширене засідання колегії Державного архіву Харківської області, на яке були запрошені керівники апаратів районних державних адміністрацій: Богодухівської – Л.М. Іванова та

Виставка архівних документів

Дергачівської – Т.Д. Остропілець.

24 жовтня 2011 року у читальному залі архіву (пр. Московський, 7) розпочала роботу виставка архівних документів «До Європейського тижня місцевої демократії»

26 жовтня 2011 року начальник відділу забезпечення збереженості документів Т.В. Іванська провела оглядову екскурсію по Державному архіву Харківської області для слухачів факультету підготовки магістрів державного управління та курсів підвищення кваліфікації Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України.

27 жовтня 2011 року у читальному залі архіву (пр. Московський, 7) розпочала роботу виставка «До Дня відзначення 60-річчя Української

Ради Миру» В експозиції виставки використані копії документів із фондів центральних державних архівів України.

28 жовтня 2011 року розпочала роботу виставка архівних матеріалів та друкованих видань «Шлях до Великої Перемоги» (До 67-ї річниці визволення України від фашистських загарбників).

9 листопада 2011 року у будівлі Дергачівської районної державної адміністрації відбувся навчально-методичний семінар «Організація управлінської діяльності – форми, методи та технології». Мета проведення заходу – надання допомоги в покращенні професійної діяльності керівників апаратів райдержадміністрацій у ході ознайомлення з організацією діяльності Дергачівської райдержадміністрації. Це має сприяти інноваційним змінам у роботі апаратів, застосуванню кращого досвіду на місцях, оволодінню сучасними формами, методами і технологіями діяльності райдержадміністрацій.

На семінарі відбулася презентація досвіду роботи відділів апарату райдержадміністрації, в тому числі і архівного відділу. З інформацією про роботу архівного відділу виступила його начальник Надія Скляренко.

У семінарі взяли участь заступник голови-керівник апарату обласної державної адміністрації Василь Хома, керівники апаратів райдержадміністрацій, начальники відділів апарату облдержадміністрації,

Учасники семінару в Дергачівському районі.

директор Державного архіву Харківської області Людмила Момот, начальник Управління доступу до публічної інформації Дмитро Ястребов.

15 листопада 2011 року розпочала роботу он-лайн виставка архівних документів «Наука і мистецтво – польоту два крила» (до 80-річчя з дня народження архітектора Юрія Григоровича Божка).

21 листопада 2011 року начальник відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо провела екскурсію для студентів IV курсу українського мовно-літературного факультету ім. Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, з метою їх ознайомлення зі структурою архівної установи в межах навчального курсу «Архівознавство».

23 листопада 2011 року відбулося засідання експертно-перевірної комісії Державного архіву Харківської області з порядком денним:

1. Про підсумки роботи з науково-технічного впорядкування документів Управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, Харківської національної академії міського господарства та Харківського педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

2. Про розгляд пропозицій експертних комісій установ, підприємств та організацій щодо визначення строків зберігання документів, не передбачених діючими переліками типових документів.

3. Про якість науково-технічного впорядкування справ Інституту проблем ендокринної патології ім. В.Я. Данилевського та ВАТ «Харківський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект»».

Засідання експертно-перевірної комісії Держархіву Харківської області.

4. Про результати розгляду положень про архівні підрозділи та експертні комісії, номенклатур справ, описів справ постійного зберігання та з особового складу, актів про вилучення для знищення документів, не внесених до Національного архівного фонду.

У роботі експертно-перевірної комісії держархіву області з питань щодо проведення науково-технічного упорядкування документів взяли участь завідувачі архівом та відповідальні за архіви установ міста Харків, з питань щодо визначення строків зберігання документів, не передбачених діючими переліками типових документів, – представники установ міста та області.

24 листопада 2011 року розпочала роботу он-лайн виставка архівних документів та друкованих видань «Документи свідчать: Голодомор 1932-1933 рр. на Харківщині».

Крім того, виставка експонувалася у читальному залі архіву по пр. Московському, 7.

25 листопада 2011 року директор Державного архіву Харківської області Л.М. Момот взяла участь у селекторній нараді, метою якої – ознайомлення керівництва та начальників відділів, секторів апаратів районних державних адміністрацій з підсумками рейтингового оцінювання діяльності апаратів районних державних адміністрацій та визначення напрямів покращення їх діяльності.

Під час заходу відбулася презентація збірника матеріалів «Аналіз стану апаратної роботи в районних державних адміністраціях Харківської області з рекомендаціями щодо впровадження прогресивних форм, методів та технологій роботи». Дане видання підготовлено обласною державною адміністрацією за результатами комплексного вивчення діяльності апаратів районних державних адміністрацій, яке відбулося в березні-жовтні 2011 року.

Того ж дня директор держархіву області Л.М. Момот взяла участь у навчальних заняттях з питань ознайомлення зі змінами у законодавстві України щодо захисту персональних даних та законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи, яке було проведено для керівників апаратів районних державних адміністрацій, керуючих справами міськвиконкомів міських рад (міст обласного значення), начальників відділів апарату обласної державної адміністрації, начальників Головних управлінь, управлінь, відділів облдержадміністрації.

Заняття проводилися з метою поліпшення ефективності роботи органів виконавчої влади, підвищення кваліфікації державних службовців.

Перед учасниками заходу виступили з доповіддю представники Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України, Управління державної служби Головного управління державної служби України в Харківській області.

25 листопада 2011 року у читальному залі держархіву області відбулася читацька конференція «З історії християнства на

Заступник директора Л.М. Юдіна відкриває читацьку конференцію «З історії християнства на Слобожанщині».

Учасники читацької конференції під час поїздки до смт Вільшани.

Слобожанщині». Відкрила конференцію та вела її пленарне засідання заступник директора держархіву області Лариса Юдіна. У роботі конференції взяли участь науковці, працівники бібліотек, музейних установ, редакції монастирської газети «Покровський вісник», редакційно-видавничої групи з підготовки Харківського тому серії «Реабілітовані історією», вчителі історії шкіл району Харківської області та співробітники держархіву області.

Начальник відділу держархіву області М.І. Ельксніт та провідний спеціаліст Ю.А. Кожедуб під час роботи конференції. (зліва направо)

У рамках конференції діяла виставка друкованих видань, присвячена історії християнства на Слобожанщині.

Після завершення роботи конференції її учасники, за сприянням директора Харківського приватного музею міської садиби Андрія Парамонова, відвідали Миколаївську церкву смт Вільшани, побудовану 1753 року, Михайлівську церкву смт Пересічний, побудовану 1820 року, та історичний музей у смт Пересічний.

*Директор держархіву області Л.М. Момот
відкриває засідання його колегії.*

29 листопада 2011 року начальник відділу інформації та використання документів держархіву області М.І. Ельксніт та провідний спеціаліст відділу Ю.А. Кожедуб взяли участь у науково-практичній конференції, присвяченій 70-річчю трагедії у Дробицькому Яру, яка проходила на базі Харківської державної академії культури. Її організаторами виступили Харківський обласний комітет «Дробицький Яр», Управління внутрішньої політики та зв'язків із громадськістю та Головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації.

30 листопада 2011 року головний спеціаліст відділу з питань запобігання та протидії корупції апарату Харківської обласної державної адміністрації О.С. Чайка, на запрошення держархіву області, виступив перед його працівниками з роз'ясненнями та коментаря-

ми щодо застосування норм Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», який вступив у дію 1 липня 2011 року.

Того ж дня відбулося розширене засідання колегії Державного архіву Харківської області, на яке було запрошено завідувача сектором організаційної роботи Управління культури та туризму Харківської обласної державної адміністрації О.О. Костіна.

Під час роботи колегії були розглянуті такі питання за порядком денним:

1. Про стан виконання антикорупційного законодавства у Державному архіві Харківської області.
2. Про заходи щодо забезпечення дотримання правил охорони праці у Державному архіві Харківської області.
3. Про стан роботи щодо забезпечення збереженості архівних документів у Державному архіві Харківської області.
4. Про роботу щодо поліпшення стану діловодства та збереженості документів в архівному підрозділі Управління культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації, що є джерелом комплектування Національного архівного фонду та перебуває у зоні комплектування Державного архіву Харківської області.
5. Про стан роботи зі зняття грифів обмеженого доступу до документів, створених за радянських часів.
6. Про надання послуг у Державному архіві Харківської області.
7. Про стан функціонування системи управління якістю у Державному архіві Харківської області.

8. Про стан виконання регіональної програми «Перевіряння наявності документів Національного архівного фонду...» підприємствами, установами та організаціями – юридичними особами, що є джерелами формування Національного архівного фонду, які передають документи до Державного архіву Харківської області.

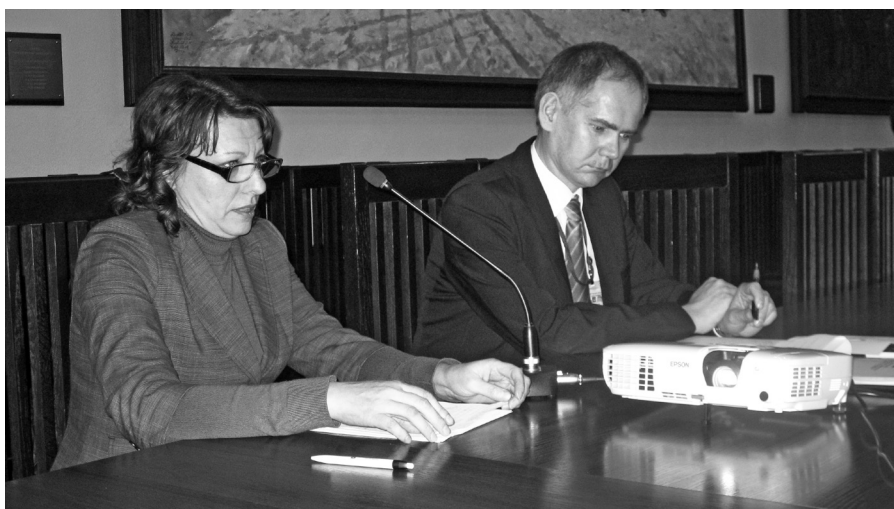
Того ж дня начальник відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області О.С. Гнезділо взяла участь у презентації книги директора Харківського приватного музею міської садиби А.Ф. Парамонова «Историко-статистическое описание с. Староверовка Константиноградского уезда Полтавской губернии».

Захід відбувся у Будинку культури с. Старовірівка Нововодолазького району за участю представників керівництва району та сільради, учителів та учнів місцевих шкіл, працівників сільського музею та мешканців села Старовірівка.

Автор книги висловив подяку за надану архівістами допомогу при підготовці цієї книги.

Начальник відділу Державного архіву Харківської області розповіла присутнім про документи з історії с. Старовірівка, які зберігаються у держархіві області.

Того ж дня розпочала роботу виставка «До 20-ї річниці Всеукраїнського референдуму проголошення незалежності України» (за документами центральних архівів України).

Начальник відділу організації та координації архівної справи О.С. Гнезділо, д. іст. наук АН Польщі А. Клубінський (зліва на право).

Виставка експонувалася у читальному залі архіву по пр. Московському, 7.

7 грудня 2011 року начальник відділу організації та координації Державного архіву Харківської області О.С. Гнезділо виступила з доповіддю на пленарному засіданні Міжнародного наукового симпозіуму «Видатні поляки Харківщини», який пройшов у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна за сприянням Генерального консульства Республіки Польща у м. Харків, за участю міністра – радника Посольства Республіки Польща у Москві, кандидата історичних наук Ярослав Ксьонжека, та польських вчених.

Відомості про авторів

Бабіч Олена Вікторівна – провідний спеціаліст відділу використання інформації документів Центрального державного науково-технічного архіву України

Воловик Лариса Фалєєвна – директор, засновник Харківського музею Голокосту, заслужений працівник культури України

Гнезділо Ольга Сергіївна – начальник відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області

Казус Валентина Олександрівна – завідувача II-м науково-експозиційним відділом Харківського історичного музею

Кожедуб Юлія Анатоліївна – провідний спеціаліст відділу інформації та використання документів Державного архіву Харківської області

Король Наталія Володимирівна – завідувача відділом виготовлення копій та реставрації документів Державного архіву Харківської області

Кунденко Ніна Іванівна – начальник Архівного відділу Балаклійської районної державної адміністрації

Мехмет Фахри Фурат – д.і.н, літературознавчий факультет Стамбульського університету

Парамонов Андрій Федорович – директор Харківського приватного музею міської садиби

Пономаренко Роман Олегович – к.і.н., доцент кафедри політичної історії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Ровчак Людмила Борисівна – завідувача Редакційно-видавничої групи Харківського тому серії «Реабілітовані історією»

Сафонова Олена Володимирівна – провідний методист відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області

Скрипникова Наталія Вадимівна – головний спеціаліст відділу обліку та довідкового апарату Державного архіву Харківської області

Сосницький Віталій Іванович – менеджер ООО «ЕККОС», дослідник власного родоводу

Харченко Наталія Михайлівна – начальник відділу кадрової роботи та діловодного забезпечення Державного архіву Харківської області

Юдіна Лариса Миколаївна – к.і.н., заступник директора Державного архіву Харківської області

УДК 930.25 (477.54)
ББК 79.3 (4 Укр. – 4 Хар.)
ISBN 978-966-2556-40-7

ХАРКІВСЬКИЙ АРХІВІСТ

Відповідальний за випуск – Андрій Парамонов
Дизайн – Олег Панченко
Верстка – Андрій Яхно

Підписано до друку 16 грудня 2011 р. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Coliseum.
Умов. друк. арк. 9,75, Наклад 200 прим.

Видавництво «Харківський приватний музей міської садиби»
Україна, 61002, м. Харків, вул. Мироносицька 43, оф.204.
Тел. (057) 756-79-50
E-mail: paf69@mail.ru
<http://ysadba.rider.com.ua>

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ДК №3879
від 14 вересня 2010 р.